

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

SANDRA KATUTYTĖ

(teisės studijų programa, civilinės teisės specializacija)

**SUTARTIES ATSIŠAKYMAS KAIP VIENAS IŠ
SUTARČIŲ PABAIGOS PAGRINDŲ**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė:

doc. dr. Asta Dambrauskaitė

Vilnius, 2011

TURINYS

IVADAS	3
1. PACTA SUNT SERVANDA PRINCIPAS ŠIUOLAIKINĖJE SUTARČIŲ TEISĖJE IR SUTARTIES ATSIŠAKYMAS	8
2. SUTARTIES ATSIŠAKYMAS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖJE	13
2.1. Sutarties atsisakymas – vartotojų teisių apsaugos priemonė	15
2.2. Sutarties atsisakymo teisės reikšmė	19
2.3. Sutarties atsisakymo teisės įgyvendinimas	23
2.3.1. <i>Tinkamas pranešimas apie sutarties atsisakymą</i>	24
2.3.2. <i>Sutarties atsisakymo laikotarpis</i>	26
2.3.3. <i>Informacijos apie teisę atsisakyti sutarties suteikimas</i>	31
2.4. Sutarties atsisakymo teisinės pasekmės.....	33
3. SUTARTIES ATSIŠAKYMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS NACIONALINĖJE TEISĖJE	37
3.1. Esminė šalių nelygybė kaip pagrindas atsisakyti sutarties	37
3.2. Esminė šalių nelygybė tarptautiniuose ir regioniniuose dokumentuose bei jų įtaka Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui.....	42
3.2.1. <i>UNIDROIT principai</i>	43
3.2.2. <i>PECL principai ir Bendrų pagrindų sistemos projektas</i>	47
3.2.3. <i>Įtaka esminės šalių nelygybės aiškinimui</i>	48
3.3. Kiti Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtinti sutarties atsisakymo atvejai.....	52
3.4. Sutarties atsisakymo ir kitų sutarties pabaigos pagrindų santykis	54
IŠVADOS	60
PASIŪLYMAI	63
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
SANTRAUKA	72
SUMMARY	73

IVADAS

Šiuolaikiniai civiliniai teisiniai santykiai neįsivaizduojami be galimybės sudaryti sutartis, nes komercinė apyvarta tokia aktyvi, jog sutartys tapo kasdieniu reiškiniu, lydinčiu asmenis kiekviename žingsnyje. Civilinėje teisėje sutarčiai skiriamas ypatingas dėmesys, kadangi būtent ji yra civilinių teisinių santykių realizavimo forma, skatinanti sutarties šalis laikytis prisiimtų įsipareigojimų, visuomenės harmonijos elementas, padedantis derinti įvairių asmenų interesus. Sutartimis yra išforminami turtiniai ir kai kurie neturtiniai fizinių bei juridinių asmenų santykiai.

Sutartis apibrėžiama kaip dviejų arba daugiau asmenų susitarimas sukurti, pakeisti arba nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui arba asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (arba susilaikyti nuo jų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹ (toliau – CK) 6.154 str. 1 d.). Taigi sutartis reiškia laisvą dviejų ar daugiau asmenų valios suderinimą, kurio tikslas – sukurti tarpusavio teises ir pareigas.² Teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią (CK 6.189 str. 1 d.), o sutartinės prievolės turi būti vykdomos sąžiningai, tinkamai ir nustatytais terminais, atsižvelgiant į jų prigimtį ir kitus sutarties bei įstatymų keliamus reikalavimus (CK 6.200 str.). Tik tinkamas sutarties įvykdymas gali užtikrinti sutartinių santykių stabilumą ir užkirsti kelią sutarties šalių konfliktams. Deja, ne visada šalių sudaryta sutartis baigiasi tinkamu jos įvykdymu ir yra pasiekiami jos sudarymo metu užsibrėžti tikslai, ne visada atsiranda ja siekiami padariniai, o atsiradę gali išnykti dėl to, jog sutarties yra atsisakoma arba ji pasibaigia kitais pagrindais.

Temos aktualumas ir problema. Šiame darbe nagrinėjama tema yra ypatingai aktuali ir reikšminga, nes iki šiol Lietuvos teisinėje literatūroje bei teismų praktikoje sutarties atsisakymui nebuvo skirtas pakankamas dėmesys. Tuo tarpu sutarties atsisakymas turi itin svarbią civilinę ir ekonominę reikšmę. Esant intensyviai gyvenimo tempui, aktyviai civilinei apyvartai, sutarčių sudaroma vis daugiau ir vis įvairesnių, nemaža jų dalis pasirašoma su užsienio subjektais, tačiau atitinkamai vis dažniau susiduriama su įvairiais sutarčių pabaigos atvejais, tarp jų ir su sutarties atsisakymu.

Sutarties atsisakymas laikomas vienu iš sutarčių pabaigos pagrindų, kuris egzistuoja tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos Respublikos teisėje. Tai ypatingas sutartinių santykių pasibaigimo būdas, darantis įtaką sutarties privalomumui (*pacta sunt servanda*). Europos Sąjungos teisėje sutarties atsisakymas dominuoja vartotojų teisių apsaugos direktyvose bei kai

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės Žinios. 2000, Nr. 74-2262.

² Mikelėnas, V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 192.

kuriuose kituose reikšminguose dokumentuose. Tačiau Europos Sąjungos teisėje naudojama daug skirtingų terminų apibūdinti sutarties atsisakymui, o tai suponuoja, jog teisiniam reglamentavimui trūksta nuoseklumo ir darnumo. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje esantis sutarties atsisakymo reglamentavimas kelia daug neaiškumų, jam stinga nuoseklios sisteminio pobūdžio analizės. Teisės aktuose nepateikiamas sutarties atsisakymo apibrėžimas, o doktrinoje sąvoka „sutarties atsisakymas“ pirmiausia siejama su CK 6.228 straipsnyje įtvirtinta esmine sutarties šalių nelygybe bei galimybe dėl jos egzistavimo atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos. Tačiau daugelyje kitų CK straipsnių, skirtų atskiroms sutarčių rūšims, taip pat užsimenama apie šalies teisę „atsisakyti“ sutarties arba „atsisakyti vykdyti“ sutartį. Tad analogiškos sąvokos vartojimas įvairioms situacijoms apibūdinti įneša daug painiavos. Teismų praktika šiuo klausimu taip pat ganėtinai skurdi, sutarties atsisakymas joje išsamiai nenagrinėtas³. Taigi reikšminga atskleisti sutarties atsisakymo sampratą tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos Respublikos teisėje, nustatyti taikymo pagrindus, sukeliamas teises pasekmes, aptarti tarptautinių ir regioninių dokumentų įtaką CK normai, reglamentuojančiai esminę šalių nelygybę, bei apžvelgti sutarties atsisakymo santykį su kitais sutarties pabaigos pagrindais (sutarties nutraukimu ir negaliojimu).

Darbo reikšmė. *Teorinė darbo reikšmė* pasižymi tuo, jog šiame darbe nagrinėjamas sutarties atsisakymas, jo paskirtis bei taikymo pobūdis Europos Sąjungos teisėje, sutarčių teisę harmonizuojančiuose dokumentuose ir tuo remiantis atskleidžiama šio sutarčių pabaigos pagrindo samprata bei taikymas Lietuvos nacionalinėje teisėje. Taigi šis darbas papildo Lietuvos teisės doktriną minėtų sutarties atsisakymo aspektų atskleidimu. *Praktinė reikšmė* atsispindi tame, kad šiame magistro baigiamajame darbe pateikiamos išvados ir pasiūlymai galėtų padėti įstatymų leidėjui patobulinti, reformuoti teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias sutarties atsisakymą sutartiniuose santykiuose.

Darbo tikslas – atskleisti ir išanalizuoti sutarties atsisakymo sampratą Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje, nustatyti teisinio reglamentavimo ir taikymo ypatumus.

Šiam tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

- 1) atskleisti fundamentalaus sutarčių teisės principo *pacta sunt servanda* sampratą šiuolaikinėje sutarčių teisėje, įvertinti sutarties atsisakymo poveikį jam;
- 2) pateikti sutarties atsisakymo sampratą Europos Sąjungos teisėje, išanalizuoti sutarties atsisakymo įgyvendinimo tvarką bei kylančias teises pasekmes;

³ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nerasta nei vienos bylos, kurioje remiantis CK 6.228 straipsniu būtų konstatuotas sutarties atsisakymas, visais Teismo nagrinėtais atvejais CK 6.228 pagrindu sutartis buvo tik pakeista.

- 3) pateikti sutarties atsisakymo sampratą Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje, įvertinti tarptautinių ir regioninių dokumentų įtaką CK normai, reglamentuojančiai esminę šalių nelygybę;
- 4) lyginamuoju aspektu apžvelgti sutarties pabaigos pagrindus;
- 5) nustatyti sutarties atsisakymo teisinio reglamentavimo trūkumus Lietuvoje bei pateikti galimus sprendimo būdus.

Darbo objektas ir dalykas. Magistro baigiamojo darbo tyrimo *objektas* – sutarties atsisakymo samprata, teisinis reglamentavimas, aiškinimas ir taikymas sutarčių teisėje.

Šiame darbe bus analizuojamos tik bendrosios sutarčių teisės nuostatos, išsamiai nesigilinant į atskiras sutarčių rūšis, jų ypatumus, bus aptartos tik kai kurios sutartys ir tik tiek, kiek tai reikalinga išryškinti sutarties atsisakymo sampratą (pvz., vartojimo sutartys). Taip pat dėl darbo apimties pagrindai nebus pateikiami visi CK straipsniai, kuriuose netiksliai pavartotas sutarties atsisakymo terminas, bus paminėti tik keli pavyzdžiai, parodantys teisinio reglamentavimo netobulumą. Sutarties nutraukimas ir negaliojimas, kaip sutarties pabaigos pagrindai, bus apžvelgiami tik tiek, kiek būtina nustatyti sutarties atsisakymo ir minėtų pagrindų santykį.

Tyrimo *dalykas* – sutarties atsisakymo reikšmė sutartiniams santykiams, taikymo pagrindai, sukeltos teisinės pasekmės, samprata Europos Sąjungos, Lietuvos Respublikos teisės aktuose, tarptautiniuose bei regioniniuose dokumentuose ir teismų praktikoje.

Darbo hipotezė. Sutarties atsisakymas – specifinis sutarčių pabaigos pagrindas, kurio samprata Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje bei Europos Sąjungos teisėje nėra visiškai tapati, tačiau abiejose teisės sistemose sutarties atsisakymas vertinamas kaip ypač reikšminga silpnesniosios sutarties šalies interesų apsaugos priemonė.

Temos ištyrimo lygis ir naudota literatūra. Darbe daugiausia remiamasi įvairių užsienio šalių mokslininkų darbais. Europos Sąjungoje sutarties atsisakymo teorinius bei praktinius aspektus nagrinėjo E. Terryn⁴, M. Loos⁵, H. Eidenmuller⁶. J. Smits⁷, H. Beale⁸ įvairiais aspektais apžvelgė Europos sutarčių teisės harmonizavimą. Sutarčių teisės derinimo

⁴ Terryn, E. Right of withdrawal, Draft Common Frame of Reference and ACQP / Schulze, R. (ed.), Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. Munchen, Sellier, 2008. P. 145–176.

⁵ Loos, M. Rights of Withdrawal. Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series, No. 4, 2009. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1350224 [žiūrėta: 2011-05-31].

⁶ Eidenmuller, H. Why Withdrawal Rights? European Review of Contract Law, Vol. 7, No. 1, 2011. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1660535 [žiūrėta: 2011-05-31].

⁷ Smits J. (ed.). Diversity of Contract Law and the European Internal Market. The need for a European contract law: empirical and legal perspectives. Groningen: Europa Law Publishing, 2005. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=831944 [žiūrėta: 2011-07-10].

⁸ Beale, H. The Nature and Purposes of the Common Frame of Reference. Juridica International, Tartu, 2008. P. 10–17. Prieiga per internetą: <http://www.juridicainternational.eu/the-nature-and-purposes-of-the-common-frame-of-reference> [žiūrėta: 2011-05-31].

reikšmę tarptautiniu ir regioniniu lygiu vertino M. J. Bonell.⁹ A. C. Yildirim pateikė įvairiose šalyse dominuojančią esminės šalių nelygybės sampratą.¹⁰ Principui *pacta sunt servanda* dėmesio skiriama I. Kull moksliniame straipsnyje.¹¹ Taip pat mūsų nagrinėjama tema naudingų išvalgų galima rasti ir kai kurių kitų žymių užsienio civilinės teisės specialistų darbuose.

Kaip minėta, Lietuvos teisės teoretikai gilesnių mokslinių tyrimų, skirtų būtent sutarties atsisakymui, iki šiol nėra atlikę. Vis dėl to pažymėtina, kad S. Drazdauskas savo disertacijoje „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtakai Lietuvos sutarčių teisei“ kalba apie esminę šalių nelygybę.¹² Sutarties privalomumo, kaip fundamentalaus sutarčių teisės principo, vaidmuo apžvelgtas V. Mikelėno monografijoje „Sutarčių teisė“.¹³ Sutarčių atsisakymo, nutraukimo ir negaliojimo klausimai kai kuriais aspektais analizuojami D. Ambrasienės, E. Baranausko ir kitų autorių darbuose.¹⁴ Sandorių negaliojimas bei jo sukeltos teisinės pasekmės išsamiai nagrinėti A. Dambrauskaitės monografijoje.¹⁵ Silpnės šalies apsaugos principas analizuotas D. Bublienės straipsnyje.¹⁶ E. Baranauskas, P. Zapolskis savo darbe siekė atskleisti Europos sutarčių teisės derinimo ypatumus.¹⁷

Baigiamajame darbe buvo remtasi minėtų ir kitų autorių moksliniais darbais, Europos Sąjungos, Lietuvos Respublikos, užsienio valstybių teisės aktais bei tarptautiniais dokumentais, jų komentarais, taip pat teismų praktika.

Darbo metodai. Siekiant užsibrėžtų tikslų ir sprendžiant išsikeltus uždavinius, darbe naudojami teoriniai ir empiriniai metodai. *Mokslinės literatūros analizės metodas* naudojamas siekiant tinkamai atlikti tyrimą, atskleisti, kokios sritys jau nagrinėtos, kokie rezultatai gauti, kokios padarytos išvados. *Lingvistiniu metodu aiškinamos* diskusijas keliančios sąvokos. *Lyginamojo metodo* pagalba lyginamos skirtingų autorių nuomonės, nustatomas sutarties pabaigos pagrindų santykis. *Sisteminės analizės metodas* naudojamas siekiant kuo geriau

⁹ Bonell, M. J. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Principles of European Contract Law: Similar Rules for the Same Purposes? Prieiga per internetą: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell96.html> [žiūrėta: 2011-07-10].

¹⁰ Yildirim, A. C. Subjective Reasons of Gross Disparity and the Presumption of Professional Competence: A Contradiction in the Lex Mercatoria? Murdoch University eLaw Journal, 2008. P. 94–114. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1953173 [žiūrėta: 2011-07-10].

¹¹ Kull, I. About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act. Juridica International, No. 1, 2001. P. 44–52. Prieiga per internetą: <http://www.juridicainternational.eu/about-grounds-for-exemption-from-performance-under-the-draft-estonian-law-of-obligations-act> [žiūrėta: 2011-07-10].

¹² Drazdauskas, S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008.

¹³ Mikelėnas, V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.

¹⁴ Ambrasienė, D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006; Baranauskas, E., et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008; Mizaras, V. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009.

¹⁵ Dambrauskaitė, A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009.

¹⁶ Bublienė, D. Silpnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesažiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Jurisprudencija. Nr. 9 (99), 2007. P. 41–47.

¹⁷ Baranauskas, E.; Zapolskis, P. Europos sutarčių teisės derinimas: Europos Komisijos iniciatyvos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 7–21.

atskleisti sutarties atsisakymo sampratą, ypatumus, taikymo teisinės pasekmes. *Duomenų analizės metodas* būtinas tiriant teisės aktus, tarptautinius dokumentus, teismų nutartis, reglamentuojančias sutarčių atsisakymą ir kitus sutarties pabaigos pagrindus. *Apibendrinimo metodu* naudojama apibendrinant dėstymo dalis, sisteminant mokslinės literatūros, dokumentų analizės duomenis, pabaigoje darant išvadas.

Magistro baigiamojo darbo struktūra. Atsižvelgiant į iškeltą tikslą, darbas suskirstytas į struktūrines dalis. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, susidedanti iš 3 skyrių, kai kurie iš jų padalinti į poskyrius, ir išvados. Darbas pradedamas įvadu, kuriame aptariamas temos aktualumas ir problema, pateikiami darbo objektas, dalykas, tikslas, suformuluojami uždaviniai, iškeliami hipotezė, aptariami šaltiniai, kuriais remtasi rašant darbą, pateikiami darbe naudojami metodai. Pirmajame skyriuje pateikiama *pacta sunt servanda* principo samprata šiuolaikinėje sutarčių teisėje ir jo santykis su sutarties atsisakymu. Antrajame skyriuje dėmesys skiriamas sutarties atsisakymo teisės sampratai ir įgyvendinimui Europos Sąjungos teisėje. Trečiajame skyriuje siekiama pateikti sutarties atsisakymo sampratą Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje, atskleisti tarptautinių ir regioninių dokumentų įtaka sutarties atsisakymo suvokimui bei apžvelgti sutarties atsisakymo ir kitų sutarties pabaigos pagrindų (sutarties nutraukimo ir negaliojimo) santykį. Darbo pabaigoje yra pateikiamos apibendrinančios darbe išanalizuotos medžiagos išvados, atsakančios į darbo pradžioje iškeltus uždavinius. Atsižvelgiant į gautas išvadas, kartu yra pateikiami autorės pasiūlymai. Taip pat nurodomas naudotos literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

1. *PACTA SUNT SERVANDA* PRINCIPAS ŠIUOLAIKINĖJE SUTARČIŲ TEISĖJE IR SUTARTIES ATSIŠAKYMAS

Sutartis – tai dviejų ar daugiau asmenų įstatymo reikalaujama tvarka ir forma išreikštas susitarimas dėl civilinių teisių ir pareigų sukūrimo, pakeitimo ar panaikinimo. Pagrindinis sutarties požymis – šalių susitarimas. Tad reikia, kad sutartį sudarančių asmenų išreikšta valia būtų suderinta tarpusavyje, siekiant bendrų tikslų. Kaip reikalauja gera moralė bei viešasis interesas, civilinių teisinių santykių subjektai tarpusavio santykius privalo reglamentuoti nepažeisdami tiek bendrųjų, tiek specialiųjų civilinės teisės principų. Be bendrųjų civilinės teisės principų, tokių kaip teisingumas, sąžiningumas ir protingumas, sutartiniams santykiams būdingi ir specifiniai principai – sutarties laisvės, sutarties privalomumo, konsensualizmo bei silpnosios sutarties šalies gynimo sutartiniuose santykiuose.¹⁸

Šiame skyriuje svarbu aptarti vieną iš pagrindinių sutarčių teisės principų – sutarties privalomumą (lot. *pacta sunt servanda* – sutartys turi būti vykdomos), paprastai laikomą vienu iš sutarčių teisės „ramsčių“, kuris reikšmingas sutartinių teisinių santykių išsaugojimui, tęstinumui bei vykdymui.

Praktiškai visų valstybių teisės sistemose pripažįstamas dar romėnų suformuluotas principas *pacta sunt servanda*, reiškiantis, kad kiekviena sutartis yra privaloma jos šalims ir šalys privalo sąžiningai ją vykdyti. Šis principas yra laikomas kertiniu sutarčių teisės principu, įpareigojančiu šalis tinkamai ir sąžiningai vykdyti tuos įpareigojimus, kuriuos jie prisiėmė laisva valia, nepaisant to, kad sutarties vykdymo metu kažkuri šalis gali apsigalvoti arba gali iškilti tam tikrų sunkumų, nenumatytų aplinkybių.¹⁹ Taip yra siekiama užtikrinti ne tik teisinį, bet ir ekonominį santykių stabilumą.²⁰ Mūsų nuomone, šiuo principu taip pat bandoma apsaugoti sutarties šalių teisėtus lūkesčius, nes asmuo, sudaręs sutartį, turi pagrįstų lūkesčių ir teisę tikėtis, kad sutartis galios ir bus įvykdyta joje nustatytais sąlygomis, o kita šalis negalės vienašališkai ir be pagrindo jos atsisakyti.

Daugelio valstybių civilinėje teisėje yra norma, nusakanti, kad sutartis šalims turi įstatymo galią ir šalys privalo vykdyti jos sąlygas (pvz., Italijos civilinio kodekso 1372 str., Prancūzijos civilinio kodekso 1134 str. ir kt.²¹). Lietuvoje tokia nuostata įtvirtinta CK 6.189 straipsnyje, kuris skelbia, jog teisėtai sudaryta sutartis šalims turi įstatymo galią. UNIDROIT

¹⁸ Ambrasienė, D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 109.

¹⁹ Baranauskas, E.; Zapolskis, P. The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract. Jurisprudencija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 4 (118). P. 197–216.

²⁰ Liu, Ch. Changed Contract Circumstances [2nd edition: Case annotated update (April 2005)]. Prieiga per internetą: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5.html> [žiūrėta: 2011-05-31]; Rimke, J. Force majeure and hardship: Application in international trade practice with specific regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Prieiga per internetą: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html> [žiūrėta: 2011-05-31].

²¹ Mikelėnas, V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996. P. 44.

tarptautinių komercinių sutarčių teisės principuose (angl. *Principles of International Commercial Contracts*) (toliau – UNIDROIT principai)²² sutarčių privalomumo principas minimas 1.3 straipsnyje, kuris nustato, kad teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis šalims turi įstatymo galią, o gali būti pakeista ar nutraukta tik vadovaujantis jos sąlygomis, šalių susitarimu ar kitais būdais, kurie numatyti šiuose principuose. Principų oficialiame komentare²³ pabrėžiama, kad šis straipsnis reglamentuoja vieną iš pagrindinių principų sutarčių teisėje. *Pacta sunt servanda* principas įtvirtintas ir Europos sutarčių teisės principų (angl. *Principles of European Contract Law*) (toliau – PECL principai)²⁴ 6.111 straipsnyje „Aplinkybių pasikeitimas“, kuriame numatoma, jog sutarties šalis yra įpareigota vykdyti prisiimtus sutartinius įsipareigojimus, net jei jų vykdymas pasunkėtų. O Bendrų pagrindų sistemos projekte (angl. *Draft of Common Frame of Reference*)²⁵, II.-1:103 straipsnyje taip pat sakoma, jog galiojanti sutartis šalims yra privaloma. Tuo tarpu Jungtinių Tautų konvencijoje dėl tarptautinio prekių pirkimo–pardavimo sutarčių (angl. *United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*)²⁶ toks principas atskiroje normoje neįtvirtintas. Mūsų manymu, *pacta sunt servanda* principo egzistavimas daugelyje svarbiausių tarptautinių ir regioninių dokumentų suponuoja šio principo ypatingą reikšmingumą susiklosčiusių civilinių teisinių santykių stabilumui.

Pastebėtina, kad šiuo metu vieno iš pamatinių sutarčių teisės principų – sutarties privalomumo – samprata yra pakitusi, o taikymas apribotas. Priešingai nei klasikinėje sutarčių teisėje, kur sutarties privalomumo principo reikalauta laikytis griežtai, dažniausiai liepiant sutartį įvykdyti bet kokia kaina²⁷, šiuolaikinėje sutarčių teisės doktrinoje pabrėžiama, kad principai niekada negali būti taikomi grynu ir griežtu pavidalu, jie negali būti absoliutinami, o privalo būti derinami vienas su kitu, atsižvelgiama į kitų principų daromą poveikį, sutarties prigimtį, susiklosčiusias aplinkybes.²⁸

²² Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2010. Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/blackletter2010-english.pdf> [žiūrėta 2011-06-01].

²³ Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2010, Official Comments. Prieiga per internetą: <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13637> [žiūrėta: 2011-06-01].

²⁴ The Principles of European Contract Law (prepared by the Commission on European Contract Law), 1999. Prieiga per internetą: http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm [žiūrėta: 2011-06-01].

²⁵ Principles, Definitions and the Model rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition / Bar, C., et al. (eds.), 2008. P. 105. Prieiga per internetą: <https://www.law.kuleuven.be/web/mstorme/DCFRInterim.pdf> [žiūrėta: 2011-09-20].

²⁶ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG). Prieiga per internetą: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/treaty.html> [žiūrėta: 2011-06-01].

²⁷ Žinoma, ilgainiui ir Senovės Romoje atsirado šio fundamentalaus principo išimčių. Puikus to pavyzdys – romėnų suformuluotas principas, draudžiantis įpareigoti atlikti neįmanomą dalyką (lot. *impossibile nulla obligatio est*).

²⁸ Klimas, E.; Jurgaitis, V. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje. Socialinių mokslų studijos, 2011, Nr. 3 (1). P. 329–346.

Taigi šiuolaikinė privatinė teisė žengia kur kas toliau, nes pagrįstai tikima, jog griežtas rėmimasis vien tik klasikinės sutarčių teisės postulatais neatitiktų šių dienų realijų ir pasikeitusios socialinės aplinkos. Šiais laikais tvirtai manoma, kad ir koks svarbus bebūtų sutarčių privalomumo principas sutarčių teisėje, kaip ir dauguma kitų principų, jis nėra ir negali būti absoliutus, nes tam tikrais atvejais beatodairiškas jo laikymasis galėtų reikšti protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principų pažeidimą.²⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje taip pat patvirtina, jog „ne visada šio principo besąlygiškas laikymasis užtikrina šalių interesų pusiausvyrą, tam tikrais atvejais jo taikymas gali lemti kitų civilinės teisės principų (teisingumo, protingumo, sąžiningumo) pažeidimą“³⁰. Taigi būtų neteisinga ir nesąžininga suabsoliutinti *pacta sunt servanda* principą bei versti kitą sutarties šalį vykdyti sutartį, jei antroji šalis pažeidžia savo sutartinius įsipareigojimus, jų nevykdo arba paaiškėja, kad viena iš šalių buvo nesąžininga sudarydama sutartį, pasinaudojo antrosios šalies silpnumu, neišmanymu, nepatyrimu ir pan.³¹ CK įtvirtina nemažai šio principo išimčių. Pavyzdžiui, CK 6.217 straipsnis numato šalies galimybę nutraukti sutartį, jei kita šalis sutarties neįvykdo arba netinkamai įvykdo ir tai yra esminis sutarties pažeidimas, CK 6.223 straipsnis įtvirtina galimybę pakeisti sutartį, CK 6.224 straipsnyje kalbama apie sutarties pripažinimą negaliojančia, o CK 6.228 straipsnyje teigiama, jog šalis gali atsisakyti sutarties arba atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis arba atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą ir kt.

Šiuolaikinėje sutarčių teisės teorijoje galima rasti du esminius požiūrius į *pacta sunt servanda* principo reikšmę dabartinei sutarčių teisei. Vieni autoriai teigia, jog šių dienų sutarčių teisė nebegali būti grindžiama archajiškomis sutarčių teisės nuostatomis, nes tokios nuostatos, atsižvelgiant į ekonominius ir filosofinius pokyčius, neišvengiamai tapo netinkamos. Kiti autoriai bando pagrįsti, kad šiais laikais sutarčių teisė darosi vis labiau sąryšine (angl. *relational*)³², t. y. tyrinėjami ne tik teisiniai, bet ir socialiniai, ekonominiai ar filosofiniai sutarčių aspektai. Taigi ekonominiams ir socialiniams padariniams šiuolaikinėje sutarčių teisėje skiriama kur kas daugiau dėmesio nei pačiam teisiniam reguliavimui³³, todėl *pacta sunt servanda* principas praranda savo griežtą privalomumą.

²⁹ Baranauskas, E.; Zapolskis, P. The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract. Jurisprudencija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 4 (118). P. 214.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Kleta“, bylos Nr. 3K-3-265/2011.

³¹ Ambrasienė, D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 112.

³² Sąryšinė sutarčių teorija (angl. *relational contract theory*) – tai iš esmės JAV teisės mokslininko I. R. Macneil sukurta teorija, kuri priešinga teisiniam formalizmui bei grindžiama prielaida, jog visos sutartys neatsiejamai susijusios su socialiniais ir ekonominiais veiksniais (Diathesopoulos, M. D. Relational contract theory and management contracts: A paradigm for the application of the Theory of the Norms, 2010. Prieiga per internetą: http://mpira.ub.uni-muenchen.de/24028/1/MPRA_paper_24028.pdf [žiūrėta: 2011-12-08]).

³³ Kull, I. About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act (*Pacta Sunt Servanda* versus *Clausula Rebus sic Stantibus*). Prieiga per internetą:

Kaip minėta, *pacta sunt servanda* principas įtvirtintas ir Lietuvos teisėje. Tačiau kad užsibrėžti tikslai, dėl kurių buvo sudaryta sutartis ir atsirado sutartinė prievolė, būtų įgyvendinti, sutartis turi būti ne tik išsaugota, bet kiekviena sutarties šalis privalo ją tinkamai vykdyti. Reikalavimas, kad sutartis būtų įvykdyta tinkamai, teisinėje literatūroje vadinamas pagrindiniu sutartinių prievolių vykdymo principu, nes prievolė pasibaigia tada, kai tinkamai įvykdoma (CK 6.123 str.).³⁴ Tinkamas prievolės įvykdymas reiškia, jog šalies atliekami veiksmai turi tiksliai atitikti prievolės sąlygas pagal keliamus reikalavimus bei kitus įstatymo ir sutarties nurodymus.³⁵ Didžioji dauguma sutarčių pasibaigia būtent tinkamu sutarčių įvykdymu³⁶, t. y. sutarties šalių atliekami veiksmai tiksliai atitinka sutarties sąlygas pagal subjektą, būdą, vietą, terminus, jos objektui keliamus kokybės, kiekio, asortimento, komplektiškumo reikalavimus bei įstatymų ar sutarties nurodymus. Deja, daugėjant sudaromų sutarčių skaičiui, dažnėja jų pasibaigimas ne tik tinkamu įvykdymu, bet ir kitais pagrindais (sutarties nutraukimu, sutarties pripažinimu negaliojančia ar jos atsisakymu), o tai sąlygoja sutartinių santykių stabilumo mažėjimą.

Nepaisant istoriškai įrodyto *pacta sunt servanda* reikšmingumo, šis principas Europoje pastaruoju metu lėtai ardomas sutarties atsisakymo teisės paplitimo. Ši teisė yra svarbus Europos vartotojų *acquis* elementas.³⁷ Sutarties atsisakymo teisė suteikia šaliai teisę vienašališkai atsisakyti sutarties. Tai įrankis, apsaugantis vieną sutarties šalį nuo kitos, apribojant prigimtinių sutarties privalomumo pobūdį. Todėl, pasak teisės mokslininkų, tai nesuderinama su *pacta sunt servanda* principu, nes šis principas būtent nurodo, kad kai šalys sudaro sutartį, jos privalo laikytis savo žodžio ir įvykdyti savo sutartinius įsipareigojimus. Tad sutarties atsisakymo teisė labai stipriai veikia sutarties privalomą galią.³⁸ Tačiau, kaip pažymi H. Eidenmuller, jei neegzistuotų *pacta sunt servanda* principas, būtų sunkiai pasiekiami ilgalaikiai susitarimai vien dėl baimės, jog sutarties vykdymas ateityje šaliai gali tapti ekonomiškai ar kitaip nenaudingu. Tokiu atveju sutarčių teisė būtų daugiau ar mažiau apribota susitarimais, kurie įvykdomi tik „čia ir dabar“, t. y. nedelsiant po sutarties sudarymo. Tačiau bet kurioje išsivysčiusios ekonomikos valstybėje, tai būtų akivaizdus žingsnis atgal.³⁹

Taigi, autorės nuomone, *pacta sunt servanda* tebėra reikšmingas sutarčių teisės principas, įpareigojantis šalis tinkamai ir sąžiningai vykdyti sutartinius įsipareigojimus, kuriuos

<http://www.juridicainternacional.eu/about-grounds-for-exemption-from-performance-under-the-draft-estonian-law-of-obligations-act> [žiūrėta 2011-05-31].

³⁴ Balčikonis, R. Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2004. P. 30.

³⁵ Ambrasienė, D., et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 30.

³⁶ CK 6.38 str. 1 d. numatyta, kad prievolės turi būti vykdomos sąžiningai, tinkamai bei nustatytais terminais pagal įstatymų ar sutarties nurodymus, o kai tokių nurodymų nėra, – vadovaujantis protingumo kriterijais.

³⁷ Eidenmuller, H. Why Withdrawal Rights? European Review of Contract Law, Vol. 7, No. 1, 2011. P. 2. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1660535 [žiūrėta: 2011-05-31].

³⁸ Loos, M. Rights of Withdrawal. Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series, No. 4, 2009. P. 3. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1350224 [žiūrėta: 2011-05-31].

³⁹ Eidenmuller, H., *op cit.*

jie prisiėmė laisva valia. Tačiau šiais laikais beatodairiškas šio principo laikymasis vis tik reikštų akivaizdų protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principų pažeidimą, tad siekiant to išvengti tikslingai nustatoma nemažai privalomumo principo apribojimų, o sutarties atsisakymo teisė pagrįstai laikoma stipriai veikianti privalomą sutarties galią. Kiekviena demokratinė teisinė valstybė įstatymais ir kitais teisės aktais privalo nustatyti sutarties atsisakymo teisės taikymui griežtas, aiškias ir tikslias sąlygas, kad nebūtų nepagrįstai šia teise piktnaudžiaujama, būtų išsaugotas *pacta sunt servanda* principas kaip fundamentalus sutarčių teisės elementas.

2. SUTARTIES ATSIŠAKYMAS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖJE

Nors Europos Sąjungos teisė daugiausia viešojo teisė, pastaraisiais metais išleidžiama vis daugiau direktyvų ir reglamentų, darančių veiksmingą įtaką valstybių narių privatinei teisei. Taip Europoje laipsniškai formuojasi naujas fenomenas – Europos privatinė teisė. Maža to, Europos Sąjunga turi pakankamai ambicijų ne tik suderinti, bet ir suvienodinti privatinę teisę, pavyzdžiui, priimdama Europos civilinį kodeksą.⁴⁰

Sutarčių teisė laikoma privatinės teisės šerdimi. Kaip teigia J. Smits, norint apibūdinti Europos sutarčių teisę, labiausiai tiktų žodis „įvairovė“. Tačiau ta „įvairovė“, pasak mokslininko, nereiškia, kad neįmanoma sukurti vieningų kertinių sutarčių teisės principų.⁴¹

Tą pastebėjo ir Europos Sąjungos politikai, tad 2001 metais Europos Komisija, priimdama Europos sutarčių teisės komunikatą⁴², inicijavo išsamias viešas diskusijas dėl sunkumų, susijusių su Bendrijos teisės įgyvendinimo ir veikimo kliūtimis, kurias nulemia valstybių narių sutarčių teisės skirtumai, ir dėl galimų šios srities priemonių, siekiant išspręsti vyraujančias problemas. O jau 2003 metais, remdamasi diskusijos rezultatais, Komisija pateikė Veiksmų planą⁴³, kuriame siūlė Europos sutarčių teisės kokybę ir vientisumą gerinti sukuriant bendrą principų sistemą, kuri turėtų būti traktuojama kaip Bendrijos sutarčių teisės tobulinimui skirtas instrumentas (angl. *toolkit for better lawmaking*). Tokia Bendrosios principų sistemos traktuotė reikštų, jog šio instrumento pagrindiniu naudotoju taptų Europos Sąjungos lygiu privalomų, su sutarčių teise susijusių, teisės aktų leidėjas.⁴⁴ 2004 metais Europos Komisija parengė komunikatą dėl Europos sutarčių teisės ir *acquis* peržiūros⁴⁵, siūlydama priimti Bendrąjį pagrindų sistemos (angl. *Common Frame of Reference*) dokumentą, kaip pagrindą jam nurodydama praktikoje kylančias įvairias *acquis communautaire*⁴⁶ (ypač vartotojų teisės)

⁴⁰ Baranauskas, E.; Zapolskis, P. Europos sutarčių teisės derinimas: Europos Komisijos iniciatyvos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 7.

⁴¹ Smits J. (ed.). Diversity of Contract Law and the European Internal Market. The need for a European contract law: empirical and legal perspectives. Groningen: Europa Law Publishing, 2005. P. 156–157. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=831944 [žiūrėta: 2011-06-20].

⁴² Europos Komisijos sutarčių teisės komunikatas, skirtas Europos Parlamentui ir Tarybai, 2001 m. liepos 11 d., KOM (2001) 398 galutinis (OJ 2001/C 255/01).

⁴³ Europos Komisijos komunikatas dėl darnesnės Europos sutarčių teisės, skirtas Europos Parlamentui ir Tarybai: Veiksmų Planas, 2003 m. vasario 12 d., KOM (2003) 68 galutinis (OJ 2003/C 63/01).

⁴⁴ Gumbis, J. Common Frame of Reference as a Unique Opportunity to Harmonize the European Union Contract Law. Socialiniai mokslai Nr. 3 (61), 2008. P. 7–16.

⁴⁵ Europos Komisijos komunikatas, skirtas Europos Parlamentui ir Tarybai: Europos sutarčių teisės ir *acquis* peržiūra: tolesni veiksmai, 2004 m. spalio 11 d., KOM (2004) 651 galutinis (OJ 2004).

⁴⁶ *Acquis communautaire* (sutrumpintai *acquis*) – prancūziškas posakis, kurį galima interpretuoti kaip „Europos Sąjunga tokia, kokia ji yra“. Kitaip tariant, tai yra Europos Sąjungos valstybių bendrų teisių ir pareigų visuma. Lietuviškai neretai sakoma „Bendrijos/Europos Sąjungos teisinys“, bet sąvoka *acquis* apima visas Europos Sąjungos sutartis ir teisės aktus, deklaracijas ir rezoliucijas, su Europos Sąjungos reikalais susijusius tarptautinius susitarimus ir Teisingumo Teismo priimtus sprendimus, taip pat veiksmus, kurių Europos Sąjungos valstybių vyriausybės imasi „teisingumo ir vidaus reikalų“ srityje bei bendroje užsienio ir saugumo politikoje. Tad kitas galimas vertimas yra „Bendrijos įgytis“, t.y. ne tik teisės aktai, bet ir jų taikymas. Visa tai, kas pasiekta įgyvendinant Bendrijų steigimo sutartis, arba Bendrijos teisės būvis esamu momentu. Šalys kandidatės, kad galėtų įstoti į Europos

problemas: direktyvose vartojamus neapibrėžtus ir pernelyg abstrakčius teisės terminus, direktyvų įgyvendinimo nacionaliniuose teisės aktuose skirtumus, atsirandančius dėl nepakankamo vartotojų apsaugos direktyvų suderinimo, skirtingą vartotojų teisių apsaugos apimtį ir kt. 2006 metų Europos Parlamento rezoliucija politiniu lygmeniu buvo nuspręsta sukurti Bendrą pagrindų sistemą, kurios dominuojantis tikslas – pagerinti *acquis* kokybę ir siekti sutarčių teisės suderinamumo. Nors idėjos suderinti privatinę teisę visada susidurdavo su tam tikru pasipriešinimu⁴⁷, 2008 metais Europos civilinio kodekso tyrimo grupė (angl. *Study Group on a European Civil Code*) ir Europos Bendrijos privatinės teisės tyrimo grupė, dar žinoma kaip *Acquis* grupė (angl. *Research Group on EC Private Law (Acquis Group)*) išleido Bendrų pagrindų sistemos projektą (metmenis) (angl. *Draft of Common Frame of Reference*), kuris pristatomas kaip akademinis projektas, atliktas teisės mokslininkų lyginamosios teisės analizės pagrindu. Akademinis Bendrų pagrindų sistemos projektas sudarytas remiantis Europos sutarčių teisės principais, tačiau platesnės apimties ir kitokios struktūros. Bendrų pagrindų sistemos projekto turinį sudaro principai (angl. *principles*), apibrėžimai (angl. *definitions*) ir tipinės (modelinės) taisyklės (angl. *model rules*). Reikia paminėti, jog šio dokumento vertę atspindi tai, kad jo kūrėjai buvo itin kompetentingi Europos teisės mokslininkai, savo srities specialistai, turintys daug patirties privatinės, lyginamosios bei Europos Bendrijos teisės srityse⁴⁸. Mūsų nuomone, nors šis dokumentas ir yra tik laikina Bendrosios pagrindų sistemos redakcija – tam tikras mokslininkų pasiūlymas – jo reikšmė Europos Sąjungos sutarčių teisės suvokimui, privatinės teisės mokslo plėtotei yra neįkainojama.

Sutarties atsisakymo teisė yra vienas iš Bendrų pagrindų sistemos projekte numatytų teisiųjų instrumentų, suteikiantis galimybę sutarties šaliai nutraukti sutartinius išsipareigojimus. Būtent šis dokumentas laikomas priemone, skirta vienodinti sutarties atsisakymo reglamentavimą ir taikymą Europoje.

Svarbu pabrėžti, kad sutarties atsisakymas yra pakankamai nauja idėja privatinėje teisėje, todėl toliau aptarsime, kaip ji suvokiama Europos Sąjungos teisės kontekste bei apžvelgsime šios teisės reikšmę, įgyvendinimo tvarką bei taikymo teisinės pasekmes.

Sąjungą, turi perimti visą *acquis* ir persitvarkyti taip, kad Europos Sąjungos teisė taptų jų nacionalinių teisės aktų dalimi (ES žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.euro.lt/lt/es-zodynas/?print=1> [žiūrėta: 2011-06-02]).

⁴⁷ Privatinės teisės derinimas vertinamas gana prieštaringai, ypač Europos civilinio kodekso kūrimas. Tačiau, kaip teigia R. Zimmermann, šiuo metu Europoje bandymai unifikuoti civilinę teisę gali būti palyginti su kontinentinės Europos romanizacija (romėnų teisės recepcija), kai romėnų teisė tiesiog užkariavo Europą. (Zimmermann, R. Roman Law and the Harmonisation of Private Law in Europe. In *Towards a European Civil Code. Third Fully Revised and Expanded Edition*. The Hague: Kluwer Law International, 2004. P. 25).

⁴⁸ Principles, Definitions and the Model rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition / Bar, Ch., *et al.* (eds.), 2008. Prieiga per internetą: <https://www.law.kuleuven.be/web/mstorme/DCFRInterim.pdf> [žiūrėta: 2011-06-02].

2.1. Sutarties atsisakymas – vartotojų teisių apsaugos priemonė

Dauguma sutarčių teisę reglamentuojančių dokumentų Europos Sąjungoje yra susiję būtent su vartotojų teisėmis, išskyrus tam tikras išimtis (pvz., Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/35/EB dėl kovos su pavėluotu mokėjimu komerciniuose sandoriuose⁴⁹).

Taigi iš esmės, bet ne išimtinai, teisė atsisakyti sutarties Europos Sąjungoje taip pat dominuoja ir dažniausiai analizuojama vartotojų teisių apsaugos kontekste. Lietuvos Respublikos Vartotojų teisių apsaugos įstatyme⁵⁰ nurodoma, kad vartotojų teisių apsaugos sritys yra prekių pirkimas-pardavimas ir su jomis susijusios paslaugos, visos atlygintinos paslaugos, kai prekės įsigijamos ar paslaugos teikiamos vartotojams. CK 1.39 straipsnio 1 dalyje vartojimo sutartis apibrėžiama kaip sutartis dėl prekių ar paslaugų įsigijimo, kurią fizinis asmuo (vartotojas) su prekių ar paslaugų pardavėju (tiekėju) sudaro su vartotojo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y. vartotojo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti. Europos Sąjungos teisės lygmeniu kol kas nėra suformuotos vienodos vartotojo sąvokos, o vartotojų teisių apsaugos srityje priimtose direktyvose apibrėžiant vartotoją yra vartojamos skirtingos gramatinės konstrukcijos.⁵¹ Taigi civilinėje teisėje vartojimo sutartys nuo komercinių, taip pat nuo kitų sutarčių yra atskiriamos pagal vartojimo sutarties šalių (subjektų) specifiką bei vartotojo tikslus.

Vartotojo ekonominė padėtis paprastai yra silpnesnė negu kitos vartojimo sutarties šalies – pardavėjo ar paslaugų teikėjo (verslininko). Vartotojo, dalyvaujančio vartojimo sutartiniuose santykiuose, derybinės galios yra apribotos, neretai šis asmuo nepasirengęs deryboms arba nesugeba derėtis. Be to, vartojimo sutartys dažniausiai sudaromos prisijungimo būdu, naudojant standartines sutarčių sąlygas, kurios nėra individualiai aptariamoms, todėl vartotojas yra priverstas priimti jam primetamas stipraus kontrahento siūlomas sutarties sąlygas arba apskritai atsisakyti galimybės sudaryti sutartį. Nurodytos aplinkybės lemia, kad sutartiniuose santykiuose su vartotojais būtinos teisės normos, saugančios silpnesniąją šalį ir įpareigojančios pardavėją ar paslaugų teikėją atsižvelgti į vartotojo interesus. Poreikis apginti silpnesniosios sutarties šalies teises ir teisėtus interesus lemia tai, kad tiek Europos Sąjungos, tiek

⁴⁹ 2000 m. birželio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/35/EB dėl kovos su pavėluotu mokėjimu komerciniuose sandoriuose, OL L 200, 2000 8 8.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės Žinios, 1994, Nr. 94-1833.

⁵¹ Pavyzdžiui, *vartotojas* – tai fizinis asmuo, sandoriuose, kuriems taikoma ši direktyva, veikiantis tikslais, kuriuos galima laikyti nesusijusiais su jo verslu ar profesija (1985 m. gruodžio 20 d. Europos Bendrijų Tarybos direktyvos 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose 2 straipsnis); *vartotojas* – bet koks fizinis asmuo, kuris šios direktyvos numatomose nuotolinėse sutartyse veikia siekdamas tikslų, nesusijusių su jo užsiėmimu, verslu ar profesija (2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies pakeičiančios Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB 2 straipsnis); *vartotojas* – kiekvienas fizinis asmuo, kuris veikia pagal sutartis, kurioms taikoma ši direktyva, siekdamas tikslų, nesusijusių su jo verslu, prekyba, amatu ar profesija (2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB 2 straipsnis) ir kt.

valstybių narių nacionaliniai teisės aktai įtvirtina padidintą vartotojo teisių apsaugą ir numato, jog vartojimo sutartims greta bendrųjų sutarčių teisės taisyklių taikomos ir specialiosios, užtikrinančios didesnę vienos iš sutarties šalių – vartotojo – teisių apsaugą, taisyklės.⁵² Būtinybę užtikrinti vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies, teisių ir teisėtų interesų apsaugą savo nutartyse yra akcentavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, konstatuodamas, kad „vartotojų gynimas yra prioritetinga valstybės ekonominės ir socialinės politikos dalis, konstitucinis valstybės ūkio tvarkymo principas; su vartotojų teisių apsauga susijusiuose ginčiuose neretai peržengiamos privačių santykių ribos, vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai“⁵³.

Daug dėmesio sutarties atsisakymo teisei skiriama Europos Sąjungos teisės dokumentuose – ypač vartotojų teisių apsaugos direktyvose. Tačiau sutarties atsisakymo teisė nėra Europos Sąjungos išradimas. Net prieš pasirodant Direktyvai dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose (išnešiojamosios prekybos)⁵⁴, laikomai pirmąją Europos direktyva, pristatiusia sutarties atsisakymo teisę, daugelio valstybių nacionaliniai teisės aktai jau numatė vartotojams teisę esant įvairiomis aplinkybėmis atsisakyti sutarties.⁵⁵

Jau XIX amžiuje Vokietijoje buvo pateiktas siūlymas ir pristatyta *Reurecht* – „apgailėstavimo teisė“ (angl. *right to repent*), skirta pirkimo-pardavimo išsimokėtinai sutartims. Buvo teigiama, kad pirkėjams dėl jų silpnesnės psichologinės pozicijos tokia teisė reikalinga, nes jie, nepakankamai įvertindami atitinkamus ateities išsipareigojimus, dažnai lengvai susivilioja įvairiais siūlomais malonumais. Tačiau tuo laiku Vokietijos teisininkai nepasiekė susitarimo dėl tokio reglamentavimo įtvirtinimo jų teisėje. 1931 metais panašus pasiūlymas, leidęs vartotojams, perkantiems kreditu ne prekybai skirtose patalpose, per 3 dienas atsisakyti sutarties, pasirodė ir Austrijoje. Tuomet toks pasiūlymas ir čia nesulaukė pritarimo, tačiau po trisdešimties metų panašios formuluotės siūlymui vėl pasirodžius, buvo nuspręsta tokią teisę įtvirtinti. 1962 metais Šveicarijos teisės aktuose buvo įtvirtinta norma, numatanti, jog pirkimo-pardavimo išsimokėtinai sutartis įsigalioja tik 5 dieną po to, kai sutartį pasirašo abi šalys. 1960 metais sutarties atsisakymo teisė vėl pasirodė ir Vokietijos teisės aktuose, suteikianti pirkėjui sutarties atsisakymo teisę sudarant sutartis ne prekybai skirtose patalpose. Tuo tarpu Belgijoje, Prancūzijoje, Olandijoje ir

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. patvirtinta Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga, Teismų praktika Nr. 30.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *I. A. Valionienė v. Specialios paskirties UAB „Karoliniškių būstas“*, bylos Nr. 3K-3-475/2001; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. UAB „Ribenos prekyba“*, bylos Nr. 3K-3-536/2008.

⁵⁴ 1985 m. gruodžio 20 d. Tarybos direktyva 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose, OL L 372, 1985 12 31.

⁵⁵ Terryn, E. Right of withdrawal, Draft Common Frame of Reference and ACQP / Schulze, R. (ed.), Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. Munchen, Sellier, 2008. P. 145.

Jungtinėje Karalystėje sutarties atsisakymo teisė įsitvirtino kartu su išnešiojamąja prekyba.⁵⁶ Taigi sutarties atsisakymo teisės ištakos – įvairių Europos Sąjungos šalių nacionalinės teisės sistemos, tačiau pastaraisiais metais ši teisė iškilo ir kaip svarbus Europos sutarčių teisės elementas, ypač reikšmingas vartotojų teisių apsaugos garantas.

Sutarties atsisakymo teisei Europos Sąjungoje teisinį pagrindą davė būtent vartotojų teisių direktyvos. Kaip minėta, pirmoji „europinė“ teisė atsisakyti sutarties įtvirtinta Direktyvoje dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose. Vienas iš šios direktyvos pasiūlymo motyvų buvo tai, kad dauguma valstybių narių jau buvo priėmusios vienokius ar kitokius teisės aktus, skirtus kovoti su agresyvia prekyba bei numatančius sutarties atsisakymo teisę. 1994 metais sutarties atsisakymo teisė buvo įtvirtinta Direktyvoje dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais⁵⁷. Po kelerių metų buvo priimta Direktyva dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis⁵⁸, kurioje taip pat numatyta sutarties atsisakymo teisė. Pagrindinė priežastis, paskatinusi įvesti sutarties atsisakymo teisę šioje direktyvoje, buvo informacijos stoka dėl nuotolinio ryšio, nes vartotojai, sudarydami sutartis, neturi galimybės realiai matyti prekių ar įvertinti teikiamų paslaugų pobūdžio. 2002 metais priimta Direktyva dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis⁵⁹ buvo logiška nuotolinės prekybos sutarčių direktyvos pasekmė. Be to, daugelyje šalių, vartotojai naudojami sutarties atsisakymo teise sudarydami vartojimo kredito sutartis, nes 2008 metais priimta Direktyva dėl vartojimo kredito sutarčių⁶⁰ tokią teisę numato.

Šiuo metu Europos Sąjungos valstybės narės yra įgyvendinusios beveik visas svarbiausias Europos direktyvas⁶¹, kurios suteikia vartotojams teisę atsisakyti sutarties. Tačiau daugelis šalių yra priėmusios ir papildomų sutarties atsisakymo teisės nuostatų, pavyzdžiui, Belgijoje vartotojas turi teisę atsisakyti sutarties, kai sudaromos sutartys su nekilnojamojo turto

⁵⁶ Terryn, E. Right of withdrawal, Draft Common Frame of Reference and ACQP / Schulze, R. (ed.), Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. Munchen, Sellier, 2008. P. 145-147.

⁵⁷ 1994 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/47/EB dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais, OL L 280, 29/10/1994.

⁵⁸ 1997 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis, OL L 144, 1997 6 4.

⁵⁹ 2002 m. rugšėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir Direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB, OL L 271, 2002 10 9.

⁶⁰ 2008 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/48/EB dėl vartojimo kredito sutarčių ir panaikinanti Tarybos direktyvą 87/102/EEB, OL L 133, 2008 5 22.

⁶¹ Išskyrus 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių. Šią direktyvą valstybės narės turi įgyvendinti ne vėliau kaip iki 2013 m. gruodžio 13 d. (2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB, OL L 304/64, 2011 11 22).

tarpininkais ar pažinčių agentūromis, o Olandijoje vartotojas turi teisę atsisakyti sutarties pirkdamas nekilnojamąjį turtą.⁶²

2007 m. vasario 8 d. Europos Komisija parengė Žaliąją knygą dėl vartotojų *acquis* persvarstymo⁶³. Svarbiausias šio persvarstymo tikslas – sukurti realią vartotojų vidaus rinką, kurioje būtų siekiama nustatyti tinkamą pusiausvyrą tarp aukšto vartotojų apsaugos lygio ir įmonių konkurencingumo, tuo pačiu užtikrinant griežtą subsidarumo principo laikymąsi. Šioje knygoje Europos Komisija, tarp kitų svarbių dalykų, kuriuos būtina peržiūrėti, atkreipė dėmesį ir į skirtingą sutarties atsisakymo teisės reguliavimą bei reikalavimus šios teisės taikymui direktyvose. 2008 m. spalio 3 d. Komisija pateikė Direktyvos dėl vartotojų teisių pasiūlymą⁶⁴, grindžiamą minėta Žaliąja knyga dėl vartotojų *acquis* persvarstymo ir suinteresuotųjų šalių išsakyta nuomone, kuris laikytinas vartotojų *acquis* persvarstymo kulminacijos tašku. 2011 m. spalio 10 d. po sunkių derybų priimta Direktyva dėl vartotojų teisių⁶⁵. Šia naująja Europos Sąjungos direktyva siekiama vartotojų teises reglamentuojančius teisės aktus pritaikyti prie XXI amžiaus realijų – sukurti tinkamas teises priemones verslui, taip pat apsaugoti perkančiuosius internetu. Direktyvos III skyriuje reglamentuojama vartotojui suteikiama informacija ir teisė atsisakyti sutarties, sudarant nuotolinės prekybos sutartis ir sutartis ne prekybai skirtose patalpose.

Šiuo metu Europos Sąjungos politikai toliau entuziastingai siekia tobulinti sutarčių teisę, kad tarp Europos Sąjungos valstybių narių būtų pašalintos visos kliūtys, t. y. kad jų piliečiai ir įmonės galėtų visapusiškai naudotis bendrosios rinkos teikiamais privalumais, o ypač galimybe verstis tarpvalstybine prekyba. 2010 metais Europos Komisija paskelbė Žaliąją knygą dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms⁶⁶, kurioje numatytos politinės vidaus rinkos stiprinimo galimybės tobulinant Europos sutarčių teisę, o 2011 m. birželio 8 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją, kurioje išreiškė didelę paramą priemonei, kuri pagerintų vidaus rinkos konsolidavimą bei veikimą, būtų naudinga prekyautojams, vartotojams ir valstybių narių teisės sistemoms. Galiausiai užbaigusi išsamias konsultacijas su suinteresuotosiomis šalimis ir remdamasi poveikio vertinimu, 2011 m. spalio 12

⁶² Terryn, E. Right of withdrawal, Draft Common Frame of Reference and ACQP / Schulze, R. (ed.), Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. Munchen, Sellier, 2008. P. 148.

⁶³ Žalioji knyga dėl vartotojų *acquis* persvarstymo, KOM (2006) 744 galutinis. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/green-paper_cons_acquis_lt.pdf [žiūrėta: 2011-06-09].

⁶⁴ Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl vartotojų teisių, KOM (2008) 614. Prieiga per internetą:

http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/COMM_PDF_COM_2008_0614_F_LT_PROPOSITION_DE_DIRECTIVE.pdf [žiūrėta: 2011-06-02].

⁶⁵ 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB, OL L 304/64, 2011 11 22.

⁶⁶ Žalioji knyga dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms, KOM (2010) 348 galutinis. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0348:FIN:lt:PDF> [žiūrėta: 2011-12-10].

d. Europos Komisija nusprendė pateikti Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisės pasiūlymą, nurodydama, jog jo tikslas – „gerinti vidaus rinkos konsolidavimą ir veikimą įmonėms lengvinant galimybes plėsti tarpvalstybinę prekybą, o vartotojams – pirkimą užsienyje“⁶⁷. Pasiūlyme numatyta sukurti bendrąją Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisę, kuria valstybių narių nacionalinė sutarčių teisė derinama ne reikalaujant pakeisti galiojančią nacionalinę sutarčių teisę, o kiekvienos valstybės narės nacionalinėje teisėje sukuriant antrą sutarčių teisės sistemą į jos taikymo sritį patenkančioms sutartims, kuri būtų vienoda visoje Europos Sąjungoje ir veiktų greta galiojančių nacionalinės sutarčių teisės normų. Ji turėtų būti savanoriškai taikoma tarpvalstybinėms sutartims aiškiu šalių susitarimu.⁶⁸ Bendrąją Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisę būtų reglamentuojami ne visi sutarčių teisės klausimai (pvz., nereglamentuojamas atstovavimas, skolininkų bei kreditorių daugetas ir kt.), tačiau pasiūlymo 4 skyriuje kalbama apie teisę atsisakyti prekiautojų ir vartotojų nuotolinės prekybos ir ne prekybai skirtose patalpose sudarytos sutarties.

Apibendrinant tai, kad išdėstyta, galime teigti, jog sutarties atsisakymo teisė Europoje dažniausiai suprantama kaip išimtinė vartotojų teisė. Ir nors Bendrų pagrindų sistemos projekte nurodoma, kad sutarties atsisakymo teisės nuostatos parengtos kaip taikytinos bendrajai sutarčių teisei⁶⁹, visoms sutarties šalims, įskaitant verslininkus, vis tik kyla abejonių dėl tokio reglamentavimo tinkamumo. Autorė mano, kad pagrindinė sutarties atsisakymo teisės taikymo sritis Europos Sąjungoje tebeglūdi vartotojų sutartyse, nes verslo subjektai veikia savo rizika ir turi būti ganėtinai apdairūs, jiems taikomi griežtesni atidumo ir rūpestingumo reikalavimai, o galimybė palankesne tvarka nutraukti sutartinius santykius būtų neadekvati lengvata.

2.2. Sutarties atsisakymo teisės reikšmė

Sutarties atsisakymo teisė – plataus masto priemonė, sauganti vieną sutarties šalį (dažniausiai silpnesnę) nuo kitos, apribojant sutarties privalomumo pobūdį. Oficialiame Bendrų pagrindų sistemos projekto komentare nurodoma, jog *teisė atsisakyti sutarties ar kito juridinio akto* – tai teisė nutraukti teisinius santykius, kylančius iš sutarties ar kitų juridinių aktų, be

⁶⁷ Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisės, KOM (2011), 635 galutinis. Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/dok/du/10%2027%20pasiulymas%20DOC.PDF> [žiūrėta: 2011-12-10].

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 345.

pareigos pateikti priešastis, kodėl taip elgiamasi, ir nepatiriant jokios atsakomybės už sutartyje ar kitame juridiniame akte numatytų pareigų neįvykdymą.⁷⁰

Nors sutarties atsisakymo teisei Europos Sąjungoje teisinį pagrindą davė direktyvos, suteikiančios tokią teisę vartotojams, tačiau reikia pažymėti, kad sutarties atsisakymas pastebimai figūruoja ir kituose Europos Sąjungos dokumentuose. Sutarties atsisakymo teisė yra reikšmingas elementas Galiojančiuose Europos Bendrijos sutarčių teisės principuose (toliau – *Acquis* principai) (angl. *Principles of the Existing EC Contract Law (Acquis Principles)*)⁷¹ bei Bendrų pagrindų sistemos projekte⁷². Tačiau tokios teisės nerasime įtvirtintos PECL principuose, vien dėl to, kaip nurodo H. Eidenmuller, jog šių principų rengimo darbai prasidėjo kur kas anksčiau nei buvo parengtos Europos vartotojų teisių direktyvos.⁷³

Pasak E. Terry, būdas, kuris yra pasirinktas sutarties atsisakymo teisei Europos Sąjungoje reguliuoti, nėra pats geriausias, nes reglamentavimas nėra nuoseklus ir darnus.⁷⁴ Direktyvos, garantuojančios vartotojams sutarties atsisakymo teisę, naudoja daug skirtingų terminų apibūdinti vieną ir tą patį reiškini – sutarties atsisakymą. Direktyvoje dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose sutarties atsisakymo teisė įvardijama net trimis skirtingais terminais – „*right of cancellation*“⁷⁵, „*right to renounce*“⁷⁶ ir „*right of renunciation*“⁷⁷. Direktyvoje dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais, kalbant apie sutarties atsisakymo teisę vartojamas „*right of cancellation*“⁷⁸ terminas. Tuo tarpu Direktyvoje dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis sutarties

⁷⁰ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 346.

⁷¹ Pavyzdžiui, *Acquis* principų 5:201 (1) str. numato, jog vartotojas turi teisę atsisakyti sutarties, pagal kurią verslininkas (komercinė įmonė) tiekia prekes ar teikia paslaugas, įskaitant finansines paslaugas, jeigu vartotojo oferta arba akceptas buvo išreikšti ne prekybai skirtose patalpose (*Acquis Principles*. Prieiga per internetą: <http://www.acquis-group.jura.uniosnabrueck.de/ag/dms/ag/dms.php?UID=nfht1jeaqhlfrvpgfal6jre02&p=home&s=Draft%20of%20the%20Acquis-Principles> [žiūrėta: 2011-09-20])

⁷² Pavyzdžiui, Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:201 (1) str. numato analogišką nuostatą – vartotojas turi teisę atsisakyti sutarties, pagal kurią verslininkas tiekia prekes, kitą turtas ar teikia paslaugas, įskaitant finansines paslaugas, jeigu vartotojas ofertą ar akceptą išreiškė ne prekybai skirtose patalpose (Draft Common Frame of Reference. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf [žiūrėta: 2011-09-20])

⁷³ Eidenmuller, H. Why Withdrawal Rights? *European Review of Contract Law*, Vol. 7, No. 1, 2011. P. 3. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1660535 [žiūrėta: 2011-06-16].

⁷⁴ Terry, E. Right of withdrawal, *Draft Common Frame of Reference and ACQP / Schulze, R. (ed.), Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law*. Munchen, Sellier, 2008. P. 153.

⁷⁵ 4 str. <...> traders shall be required to give consumers written notice of their *right of cancellation* <...>.

⁷⁶ 5 str. The consumer shall have the *right to renounce* the effects of his undertaking by sending notice within a period of not less than seven days from receipt by the consumer of the notice.

⁷⁷ 7 str. If the consumer exercises his *right of renunciation*, the legal effects of such renunciation shall be governed by national laws, particularly regarding the reimbursement of payments for goods or services provided and the return of goods received.

⁷⁸ 5 str. <...> where the purchaser exercises the *right of cancellation* <...>.

atsisakymas įvardijamas kaip „*right of withdrawal*“⁷⁹. Mūsų nuomone, vartojamų terminų nevienodumas jokių būdu nereiškia, jog pati sutarties atsisakymo teisė suvokiami skirtingai, tai veikia parodyti, jog nėra vieningos Europos sutarčių teisės sistemos. Bendrų pagrindų sistemos projekte, naujausioje Direktyvoje dėl vartotojų teisių bei pasiūlyme dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisės matomas akivaizdus siekis panaikinti šį terminų nevienodumą ir teisei atsisakyti sutarties įvesti vieną bendrą terminą – „*right of withdrawal*“.

E. Terryn įvardija keletą sutarties atsisakymo teisės tikslų. Pirmiausia, sutarties atsisakymo teisė – tai instrumentas, kuris siekia užtikrinti, kad sutikimas sudaryti sutartį būtų informuotas, laisvas ir gerai apgalvotas. Antra, šia teise siekiama maksimaliai padidinti tikimybę, jog sutartys bus sudaromos sąžiningai. Pasak profesorės, sąlyginai net galima išskirti dvi situacijas, kai sutarties atsisakymo teisė yra būtina:

- 1) tais atvejais, kai egzistuoja „psichologinis deficitas“, t. y. dažniausiai tada, kai vartotojas susiduria su agresyvia komercine veikla ir vien dėl to negali atitinkamai apsvarstyti savo sprendimo sudaryti sutartį;
- 2) tais atvejais, kai egzistuoja „informacinis deficitas“, t. y. kai vartotojas neturi pakankamai informacijos tam, kad galėtų priimti gerai apgalvotą sprendimą. Taip gali nutikti dėl sutarties sudėtingumo ar net sutarties sudarymo būdo (pvz., nuotolinė prekyba).⁸⁰

Kaip minėta, sutarties atsisakymo teisė siekia apsaugoti vartotojus nuo neapdairių ir skubotų sprendimų. M. Loos savo darbe, apžvelgdamas sutarties atsisakymo teisę, nurodė, jog tokios apsaugos poreikis gali skirtis priklausomai nuo sutarties pobūdžio. Tad, atsižvelgdamas į tą skirtingą sutarčių pobūdį, profesorius išskyrė keturias sutarties atsisakymo teisės funkcijas:

I. Vartotojų apsauga nuo nesąžiningos ir agresyvios komercinės veiklos.

Išnešiojamosios prekybos ir pakaitinio naudojimosi bendra nuosavybe atvejais, pardavėjas paprastai nieko nenujaučiantį vartotoją užkalbina jo namuose ar kitoje vietoje, kuri nėra laikoma pardavėjo ar paslaugų teikėjo komercinėmis patalpomis. Tokiu atveju pardavėjas ar paslaugų teikėjas turi galimybę paskatinti vartotoją sudaryti sutartį. Esant tokiai situacijai, vartotojas dažnai nesugeba ir negali informuotai įvertinti, ar siūlomos prekės ir paslaugos iš tikrųjų atitinka jo poreikius. Tad šiuo atveju sutarties atsisakymo teisės egzistavimas suteikia

⁷⁹ 6 str. The Member States shall ensure that the consumer shall have a period of 14 calendar days *to withdraw* from the contract without penalty and without giving any reason.

⁸⁰ Terryn, E. Right of withdrawal, Draft Common Frame of Reference and ACQP / Schulze, R. (ed.), Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. Munchen, Sellier, 2008. P. 149.

vartotojui galimybę permąstyti savo ankstesnį sprendimą (apsisprendimą sudaryti sutartį), kurią galbūt lėmė prekybininko veiksmai.⁸¹

II. Kliūčių šalinimas tarptautinei prekybai.

Nuotolinės prekių ir paslaugų prekybos atvejais ne tiek svarbu siekti apsaugoti vartotoją nuo nesąžiningos ir agresyvios komercinės veiklos, kiek norima pašalinti kliūtis, trukdančias Europos Sąjungos vidaus rinkos vystymuisi. Viena svarbiausių psichologinių kliūčių nuotolinės prekybos srityje yra tai, jog sutarties šalys negali matyti viena kitos sutarties sudarymo metu. Taip pat vartotojai dažnai susiduria su problemomis įsivaizduojami siūlomas prekes ar paslaugas bei vertindami, ar užsakytos prekės ir paslaugos tikrai atitiks jų poreikius. Be to, vartotojams sunku tinkamai pateikti būtinus klausimus prekybininkams, o gauta informacija dažnai būna laikino pobūdžio. Dėl šių priežasčių vartotojas yra kur kas labiau linkęs prekes ir paslaugas įsigyti iš vietinio pardavėjo parduotuvės, vietoj to, kad naršytų internete ir taip pirktų kitur – galbūt net užsienyje. Manoma, kad šį trūkumą galima būtų sumažinti arba visai panaikinti, vartotojams leidžiant permąstyti savo sprendimą sudaryti sutartį, turint prekes savo rankose. Tuomet vartotojai galėtų įsitikinti, ar įsigytos prekės atitinka jų lūkesčius, įvertinti kokybę bei pardavėjo patikimumą ir persvarstyti savo pirminį sprendimą. Tačiau šis „kokybės patikrinimo testas“ neįmanomas tais atvejais, kai sutarties objektas – paslaugos.⁸²

Teigiama, kad bet kokių atveju, sutarties atsisakymo teisės įtvirtinimu nuotolinėje prekyboje yra siekiama paskatinti pirkėjus sudaryti kuo daugiau tarptautinių sandorių. Tačiau M. Loos abejoja, ar šis tikslas pateisina radikalių priemonių, tokių kaip sutarties atsisakymo teisė, pasirinkimą, nes būtino poreikio apsaugoti vartotojus, pasak jo, čia nėra, kadangi nuotolinės prekybos atveju vartotojams paprastai negali būti daromas spaudimas sudaryti sutartis. Taigi kadangi šiais atvejais nėra būtinybės „atvėsti“ (angl. *cool-off*), kyla klausimas, ar apskritai XXI amžiuje, vyraujant elektroninei komercijai, sutarties atsisakymo teisė nuotolinėje prekyboje visada turėtų būti suteikiama. Vargu, ar įmanoma tikėtis, jog Europos Sąjungoje suderinus privatinę teisę iš esmės padaugės tarptautinių sutarčių sudarymų, bus pašalintos importo kliūtys (pvz., skirtingi mokesčių tarifai) ir kalbų barjerai. Tačiau vis tik manoma, jog teisės suderinimas gali pašalinti kliūtis prekybai vidaus rinkoje, tik abejojama, ar tam tikrai būtina įdiegti sutarties atsisakymo teisę.⁸³

III. Sutarčių sudarymo internetu skatinimas.

Šios funkcijos išskyrimas remiasi tuo, kad jei bus sudaroma daugiau sutarčių internetu, tai bus netiesiogiai padidinta galimybė vartotojams ir įmonėms naudotis vidaus rinka. Tačiau vis

⁸¹ Loos, M. Rights of Withdrawal. Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series, No. 4, 2009. P. 6. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1350224 [žiūrėta: 2011-09-20].

⁸² *Ibid.* P. 7.

⁸³ *Ibid.* P. 8.

tik neatrodo, kad tai galėtų būti pakankamas pagrindas sutarties atsisakymo teisės pateisinimui nuotolinės prekybos sutartyse, nes dažniausiai vartotojas pats nusprendžia pasirinkti tokį sutarčių sudarymo būdą, t. y. jis pats įsijungia kompiuterį, nukreipia savo naršyklę į prekybininko internetinį puslapį bei užsako konkrečią prekę ar paslaugą.⁸⁴ Bet negalime atmesti to, kad sutarties atsisakymo teisė bent minimaliai prisideda prie elektroninės komercijos skatinimo.

IV. Sutarčių painumas ir sudėtingumas.

Sudaromų sutarčių sudėtingumas ir painumas – dar vienas pagrindas sutarties atsisakymo teisės įtvirtinimui. Pirmiausia, čia gali būti išskiriamos sutartys susijusios su finansinėmis paslaugomis (įskaitant vartojimo kredito sutartis ar sutartis, kai prekės ar paslaugos įsigyjamos kartu su kredito sutarties sudarymu), kurios dažnai yra tokio sudėtingumo, kad net išsilavinęs ir gerai informuotas vartotojas negali lengvai įsitikinti, ar paslaugų teikėjo pasiūlymas atitinka jo poreikius. Tokiais atvejais vartotojui dažnai prireikia gauti papildomos informacijos ar nešališkų patarimų. Tad sutarties atsisakymo teisė suteikia vartotojui galimybę, atsižvelgiant į gautą informaciją bei patarimus, atsisakyti sutarties. Taigi dėl siūlomo produkto sudėtingumo, ypač finansinių paslaugų srityje, sutarties atsisakymo teisė yra visiškai pateisinama.⁸⁵

Apibendrinant būtų galima dar kartą pabrėžti, jog sutarties atsisakymo teisės samprata Europos Sąjungoje neatsiejama nuo vartotojų teisių apsaugos, o tokios teisės būtinumą daugiausiai lemia siekis apsaugoti vartotojus nuo nesąžiningos ir agresyvios komercinės veiklos, noras skatinti vartotojus ir įmones labiau naudoti vidaus rinkos teikiamais privalumais, pašalinant kliūtis tarptautinei prekybai, internetinių sutarčių sudarymo skatinimas bei sudėtingas sutarčių pobūdis ir atitinkamas poreikis gauti objektyvią informaciją arba patarimus.

2.3. Sutarties atsisakymo teisės įgyvendinimas

Sutarties atsisakymo teisė yra vienas iš teisinių instrumentų, numatytų Bendrų pagrindų sistemos projekte, kuris suteikia galimybę sutarties šaliai nutraukti sutartinius įsipareigojimus.

Sutarties atsisakymas Bendrų pagrindų sistemos projekte įtvirtintas II knygos 5 skyriuje. Nuostatos, reglamentuojančios bendrąsias sutarties atsisakymo teisės taisykles (sutarties atsisakymo laikotarpį, informacijos apie sutarties atsisakymo teisę suteikimą ir kt.), įtvirtintos 5 skyriaus 1 skirsnyje. Tuo tarpu 5 skyriaus 2 skirsnis numato konkrečius atvejus, kada sutarties galima atsisakyti. Šios specialios taisyklės papildo ir modifikuoja 1 skirsnio nuostatas dviejų rūšių sutartims, t. y. sutartims, sudarytoms ne prekybai skirtose patalpose bei pakaitinio naudojimosi bendra nuosavybe sutartims. Kaip minėta anksčiau, Bendrų pagrindų sistemos

⁸⁴ Loos, M. Rights of Withdrawal. Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series, No. 4, 2009. P. 8. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1350224 [žiūrėta: 2011-09-20].

⁸⁵ *Ibid.* P. 9.

projekte numatyta sutarties atsisakymo teisė nėra ribojama vien vartojimo sutartimis, t. y. nurodoma, jog sutarties atsisakymas gali būti taikomas bet kokioms sutartims, numatytoms Bendrų pagrindų sistemos projekto II-IV knygosė.⁸⁶

Siekdami dar geriau atskleisti sutarties atsisakymo teisės esmę, išsiaiškinti šios teisės taikymo pobūdį Europos Sąjungos sutarčių teisėje, apžvelgsime sutarties atsisakymo tinkamą įgyvendinimą, kuris susistemintas Bendrų pagrindų sistemos projekte.

2.3.1. Tinkamas pranešimas apie sutarties atsisakymą

Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:102 straipsnyje nurodoma, kad sutarties atsisakymo teisė įgyvendinama informuojant kitą sutarties šalį pranešimu. Šis pranešimas turi būti tikslus, kad būtų galima suprasti, jog teisę atsisakyti sutarties turinti šalis ja naudojasi. Žinoma, nereikalaujama, kad pranešime būtų vartojamas žodis „atsisakymas“ (angl. *withdrawal*), tačiau pranešimas turi būti pakankamai aiškus ir leisti gavėjui suprasti, jog sutarties tikrai atsisakoma. Taip pat būtina, jog atsisakančią sutarties šalį ir sutartį, kurios atsisakoma, būtų galima aiškiai identifikuoti.⁸⁷

Įdomu tai, kad tam tikrais atvejais sutarties objekto gražinimas laikomas tinkamu pranešimu apie sutarties atsisakymą, nebent sutarties aplinkybės leistų manyti kitaip.⁸⁸ Bendrų pagrindų sistemos projekto komentaro autoriai nurodo, jog tais atvejais, kai yra neaišku, ar sutarties objektas gražintas siekiant atsisakyti sutarties, ar tam, kad būtų pareikalauta pakeisti sutarties objektą dėl defekto, II.-5:102 straipsnio 2 dalis leidžia manyti, jog objekto perdavimas laikytinas sutarties atsisakymu. Sutarties objekto gražinimo būdą tiekėjui gali pasirinkti pati sutarties šalis, pavyzdžiui, gražinant prekes asmeniškai ar siunčiant paštu. Tačiau pabrėžiama, jog sutarties objekto gražinimas, kaip pranešimas apie sutarties atsisakymą, deja, nėra tinkamas paslaugų sutartims.⁸⁹

Vienu iš sutarties atsisakymo ypatumų laikoma tai, jog norint pasinaudoti teise atsisakyti sutarties, nereikia nurodyti jokių priežasčių, t. y. priežastys, kodėl atsisakoma sutarties, visiškai nėra svarbios. Tad norint įgyvendinti teisę atsisakyti sutarties nereikia, kad kita sutarties šalis pažeistų sutartinius įsipareigojimus arba egzistuoūtų koks nors kitas pasiteisinimas. Tokia nuostata susijusi su tuo, kad sutarties atsisakymu tiesiog siekiama vienai iš šalių suteikti

⁸⁶ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 345.

⁸⁷ *Ibid.* P. 350.

⁸⁸ Principles, Definitions and the Model rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition / Bar, Ch., et al. (eds.), 2008. Prieiga per internetą: <http://webh01.ua.ac.be/storme/DCFRInterim.pdf> [žiūrėta: 2011-12-08].

⁸⁹ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR), *op cit.*

papildomo laiko pergalvoti savo sprendimą sudaryti sutartį. Taigi šaliai, pranešant apie sutarties atsisakymą, nereikia nurodyti jokių priežasčių, kodėl ji nusprendė atsisakyti sutarties. Žinoma, sutarties šalis yra laisva nurodyti vienokią ar kitokią priežastį, tačiau tai visiškai nedaro įtakos sutarties atsisakymui.⁹⁰

Bendrų pagrindų sistemos projektas nenustato jokių formalių reikalavimų šaliai, siekiančiai pasinaudoti savo teise atsisakyti sutarties. Net nurodoma, jog pranešimas apie sutarties atsisakymą gali būti pateiktas bet koku būdu, kuris atitiktų aplinkybes. Tuo tarpu vartotojų teisių direktyvos leidžia valstybėms narėms nustatyti ir formalius reikalavimus, sutarties atsisakymo teisės įgyvendinimui.

Oficialiame Bendrų pagrindų sistemos projekto komentare išreiškiama nuomonė, jog speciali atsisakymo forma galėtų suteikti aukštesnį tikrumo laipsnį. Tai galėtų būti atitinkamu privalumu abiem sutarties šalims, o ypač šaliai, turinčiai teisę atsisakyti sutarties, nes tokia forma padėtų įrodyti, kad teise buvo pasinaudota ne tik tinkamai, bet ir laiku. Tačiau nurodomi ir galimų formalumų trūkumai. Pirmiausia, šalis, turinti teisę atsisakyti sutarties, gali jos netekti vien dėl to, kad apie savo apsisprendimą atsisakyti sutarties praneš netinkamai, t. y. nepasinaudos nustatytos formos pranešimu. Kitas trūkumas – tokie formalūs reikalavimai būtų nesuderinami su galimybe grąžinti sutarties objektą, kaip vienu iš sutarties atsisakymo pranešimo būdu. Be to, šalis, turinti teisę atsisakyti sutarties, gali tokius formalius reikalavimus vertinti kaip nepatrauklius vien dėl to, jog sudarius sutartį be jokių formalumų, pavyzdžiui, telefonu, neturėtų galimybės jos atsisakyti tokiomis pačiomis sąlygomis.⁹¹

Direktyvos nepateikia jokių specifinių formalių bei imperatyvių reikalavimų norint atsisakyti sutarties. Pavyzdžiui, Direktyva dėl sutarčių, sudarytų ne prekybai skirtose patalpose reikalauja vartotojo tiesiog nusiųsti sutarties atsisakymo pranešimą prekybininkui, tačiau tuo pačiu numato, jog valstybėms narėms leidžiama specialiai sureguliuoti sutarties atsisakymo procedūrą. Direktyva dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis neturi aiškių nuostatų, leidžiančių valstybėms narėms nustatyti formalius reikalavimus vartotojams, siekiantiems įgyvendinti teisę atsisakyti sutarties, bet nurodoma, jog informacija vartotojui apie sutarties atsisakymo teisės įgyvendinimo sąlygas ir tvarką turi būti suteikta. Tad manytina, kad valstybės narės yra laisvos sureguliuoti formalius reikalavimus. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas⁹² savo praktikoje taip pat pabrėžia, kad valstybėms narėms nėra užkirstas kelias priimti

⁹⁰ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 350-351.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Iki Lisabonos sutarties, kuri įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d., Europos Sąjungos Teisingumo Teismas buvo vadinamas Europos Teisingumo Teismu (ETT).

taisykles, kurios numatyta, jog sutarties atsisakymui taikomi formalūs reikalavimai.⁹³ Tad kiekviena Europos Sąjungos valstybė narė turi diskrecijos teisę, reguliuojant sutarties atsisakymui taikomus formalius reikalavimus. Pavyzdžiui, Suomijoje, Bulgarijoje, Olandijoje, Maltoje ir Portugalijoje nėra taikomi jokie formalūs reikalavimai, t. y. šiose šalyse vartotojai gali atsisakyti sutarties, sudarytos ne prekybai skirtose patalpose, apie tai pranešdami bet koku būdu, net ir žodžiu.⁹⁴ O Lietuvoje vartotojui norint atsisakyti sutarties, sudarytos ne prekybai skirtose patalpose, reikia pardavėją apie tokį savo apsisprendimą informuoti raštu, t. y. apie tai pardavėjui pranešti raštu per septynias dienas nuo dokumento, patvirtinančio prekės įsigijimą, gavimo dienos (CK 6.357 str. 6 d.). Tuo tarpu tiek naujoji Direktyva dėl vartotojų teisių, tiek pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisės numato, kad teisę atsisakyti sutarties vartotojas galės įgyvendinti pateikdamas pranešimą, pasinaudojant pavyzdine atsisakymo forma, arba pateikdamas aiškų pareiškimą, kurį nedviprasmiškai suformuluoja pats.⁹⁵ Taigi naujausiuose dokumentuose suteikiama galimybė pačiam vartotojui pasirinkti informavimo apie sutarties atsisakymą įgyvendinimo būdą.

2.3.2. *Sutarties atsisakymo laikotarpis*

Bendrų pagrindų sistemos projekte nurodyta, kad teise atsisakyti sutarties galima pasinaudoti tik per sutarties atsisakymo laikotarpį (angl. *withdrawal period*), t. y. bet kuriuo metu nuo to momento, kai sutartis sudaryta iki sutarties atsisakymo laikotarpio pabaigos. Pagrindinė tokio termino nustatymo funkcija – įtvirtinti konkretų momentą iki kada galima pasinaudoti teise atsisakyti sutarties. Tai labai svarbu, nes vienai iš sutarties šalių suteiktas papildomas laikas sukelia nepatogumą, neapibrėžtumą kitai sutarties šaliai, t. y. ji nežino, ar sutartiniai santykiai išliks, ar jie bus nutraukti. Todėl ir siekiama įtvirtinti tam tikrą laiko tarpą, kurio metu šalis, turinti teisę atsisakyti sutarties, galėtų taip pasielgti. Pasibaigus sutarties atsisakymo laikotarpiui, šalis netenka teisės atsisakyti sutarties.

Bendrų pagrindų sistemos projekte siūlomas vieningas 14 dienų laikotarpis sutarties atsisakymo teisei įgyvendinti, nors neįvardijama, kokiomis dienomis – kalendorinėmis ar darbo – turėtų būti skaičiuojamas minėtas laikotarpis. Tačiau I.-1:110 straipsnio 5 dalyje teigiama, jog „į

⁹³ 1999 m. balanzio 22 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Travel Vac SL v. Manuel José Antelm Sanchis*, Nr. C-423/97.

⁹⁴ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 352.

⁹⁵ 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB, 11 str. 1 d.; Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisės, 41 str. 2 d.

terminus įskaitomi šeštadieniai, sekmadieniai ir valstybinės šventės, išskyrus atvejus, kai šios dienos yra akivaizdžiai neįskaitomos į terminus arba kai terminai yra skaičiuojami darbo dienomis“⁹⁶. Tad, autorės nuomone, laikotarpis sutarties atsisakymo teisei įgyvendinti turėtų būti traktuojamas kaip 14 kalendorinių dienų. Tuo tarpu tiek Europos Sąjungos, tiek jos valstybių narių teisėje šis sutarties atsisakymo laikotarpis pasižymi didele įvairove. Jis varijuoja nuo 7 iki 15 dienų, o tam tikrais specifiniais atvejais siekia net ir 30 dienų.⁹⁷ Trumpiausią terminą sutarties atsisakymui galima rasti Direktyvoje dėl sutarčių, sudarytų ne prekybai skirtose patalpose – čia „vartotojas turi teisę atsisakyti savo veiksmų rezultatų išsiųsdamas pranešimą per ne trumpesnę kaip 7 dienų laikotarpį“. Direktyvoje dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis, vartotojas sutarties gali atsisakyti mažiausiai per 7 darbo dienų laikotarpį. O Direktyva dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis nustato 14 kalendorinių dienų laikotarpį. Naujausia Direktyva dėl vartotojų teisių taip pat numato 14 dienų laikotarpį teisei atsisakyti nuotolinės prekybos sutarties ar ne prekybai skirtose patalpose sudarytos sutarties įgyvendinti⁹⁸.

Dalis Europos Sąjungos valstybių narių savo nacionalinėje teisėje įsitvirtino būtent direktyvose nurodytus sutarties atsisakymo laikotarpius. Pavyzdžiui, Austrija, Belgija, Bulgarija, Airija, Lietuva, Liuksemburgas, Olandija, Slovakija, Ispanija ir Jungtinė Karalystė perėmė Direktyvoje dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis, nustatytą 7 darbo dienų sutarties atsisakymo laikotarpį. Danija, Estija, Suomija, Prancūzija, Graikija, Airija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Olandija, Lenkija, Rumunija, Slovakija, Ispanija ir Švedija perėmė Direktyvoje dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais, įtvirtintą 10 kalendorinių dienų laikotarpį sutarčiai atsisakyti. Kita valstybių narių dalis pasinaudojo suteiktomis išlygomis prailginti direktyvose nustatytus laikotarpius. Pavyzdžiui, Direktyvoje dėl sutarčių, sudarytų ne prekybai skirtose patalpose, nustatytas 7 dienų terminas Olandijoje pratęstas iki 8 kalendorinių dienų, o Bulgarijoje iki 8 darbo dienų. Austrija savo vartotojams teisei atsisakyti sutarties įgyvendinti suteikia vieną savaitę. Tuo tarpu labiausiai pratęstas terminas (net 15 kalendorinių dienų) yra įtvirtintas Maltos ir Slovėnijos teisės aktuose. Tad būtent Bendrų pagrindų sistemos projekte ryškus siekis šiuos skirtingus laikotarpius suvienodinti, tikimasi, kad taip būtų palengvintos sąlygos verslui, plėtojamam visoje Europos Sąjungoje.⁹⁹ Be to, tam tikrais atvejais

⁹⁶ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 117.

⁹⁷ *Ibid.* P. 354.

⁹⁸ Šios direktyvos nuostatos bus taikomos sutartims, sudarytoms po 2014 m. birželio 13 d., o Direktyva 85/577/EEB ir Direktyva 97/7/EB nuo šios datos bus panaikintos.

⁹⁹ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR), *op cit.* P. 359-360.

sutarties atsisakymo laikotarpių nevienodumas sukelia didelių neaiškumų, pavyzdžiui, kai tai pačiai sutarčiai galima taikyti kelių direktyvų nuostatas¹⁰⁰.

Vis tik pagrindinė priežastis, lėmusi sutarties atsisakymo laikotarpio nustatymą, buvo siekis garantuoti sutarties šaliai pakankamą laiko tarpą informacijos gavimui bei ramiam apsvarstymui. Kaip teigiama Bendrų pagrindų sistemos projekto komentare, būtent Direktyvoje dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis įtvirtintas 14 dienų laikotarpis, priešingai nei ankstesnės direktyvos, numatančios trumpesnius terminus, buvo orientyras sutarties atsisakymo laikotarpio harmonizavimui visoje Europos Sąjungoje.¹⁰¹ Pasak komentaro autorių, 14 dienų sutarties atsisakymo laikotarpis turėtų būti taikomas visada, išskyrus atvejus, kai *lex specialis* norma dėl specialaus poreikio numato kitokį terminą. Pavyzdžiui, Direktyva dėl gyvybės draudimo¹⁰² suteikia individualią draudimo sutartį sudariusiam draudėjui nuo 14 iki 30 dienų laikotarpį sutarties atsisakymui.¹⁰³ Europos Sąjungos politikai laikosi tokios pozicijos, priimdami naujausius teisės aktus bei pasiūlymus, susijusius su sutarties atsisakymo teise, bei siekia galutinai įtvirtinti vienodą visoje Europoje sutarties atsisakymo laikotarpį (14 dienų).¹⁰⁴

Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:103 straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog sutarties atsisakymo laikotarpis pradedamas skaičiuoti:

- a) arba nuo sutarties sudarymo momento;
- b) arba nuo tos dienos, kai šalis, turinti teisę atsisakyti sutarties, informuojama apie tokią teisę kitos sutarties šalies;
- c) arba nuo tos dienos, kai sutarties šalis gauna prekes, jei sutarties objektas yra prekių tiekimas.¹⁰⁵

Pagrindinis principas, galiojantis tiek Europos Sąjungos, tiek daugumos valstybių narių teisėje – sutarties atsisakymo laikotarpis nepradedamas skaičiuoti tol, kol sutartis nėra laikoma

¹⁰⁰ 1999 m. balandžio 22 d. priimtas Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Travel Vac SL v. Manuel José Antelm Sanchis*, Nr. C-423/97, kur teismas pripažino, jog Direktyva dėl sutarčių, sudarytų ne prekybai skirtose patalpose, taikoma pakaitinio naudojimosi sutartims.

¹⁰¹ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 354.

¹⁰² 2002 m. lapkričio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/83/EB dėl gyvybės draudimo, OL L 345, 2002 12 19.

¹⁰³ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR), *op cit.*

¹⁰⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB, 9 str. 1 d.; Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisės, 42 str. 1 d.

¹⁰⁵ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR), *op cit.* P. 353.

sudaryta. Taip yra todėl, kad sutarties šalis, turinti teisę atsisakyti sutarties, neprarastų jos, kol tarp šalių galutinai neatsirado sutartiniai įsipareigojimai.

Kitas sutarties atsisakymo laikotarpio pradžios momentas – informacijos apie teisę atsisakyti sutarties suteikimas. Vartotojų teisių apsaugos direktyvose¹⁰⁶ bei daugumos Europos Sąjungos valstybių narių teisėje irgi nurodoma, jog sutarties atsisakymo laikotarpis nepradedamas skaičiuoti tol, kol nėra įvykdoma pareiga informuoti apie sutarties atsisakymo teisę. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas taip pat aiškiai pažymėjo, jog apsisprendimo laikotarpis neprasideda tol, kol vartotojas nėra informuotas apie teisę atsisakyti sutarties¹⁰⁷. Ši nuostata tarsi atlieka dvi funkcijas. Pirmiausia, jinau saugo sutarties šalį, turinčią teisę atsisakyti sutarties, kuri nebuvo tinkamai informuota apie sutarties atsisakymo teisę, suteikiant kur kas ilgesnį sutarties atsisakymo laikotarpį (vienerius metus). Antra, ši taisyklė yra tam tikra sankcija kitai sutarties šaliai, kuri neįvykdė savo pareigos tinkamai informuoti apie sutarties atsisakymą, t. y. ji yra priverčiama laukti apsisprendimo kur kas ilgesnį laiką.¹⁰⁸

Tais atvejais, kai sutarties objektas yra prekių tiekimas, sutarties atsisakymo laikotarpis pradamas skaičiuoti nuo tos dienos, kai sutarties šalis gauna prekes. Šis laikotarpis negali būti skaičiuojamas nuo tos dienos, kai kita sutarties šalis prekes išsiunčia vien todėl, nes neaišku, kada prekės gali pasiekti pirkėją. Tad ši taisyklė užtikrina, kad sutarties šalis, turinti teisę jos atsisakyti, galėtų apžiūrėti ir išbandyti prekes per visą 14 dienų laikotarpį tam, kad apsispręstų, ar išsaugoti sutartį, ar jos atsisakyti. Pavyzdžiui, laiko prekių apžiūrėjimui reikia nuotolinių sutarčių sudarymo atvejais, kai nėra galimybės išgyjamų prekių apžiūrėti sudarant sutartį.¹⁰⁹

Sutarties atsisakymo laikotarpio pradžia siejama su vienu iš anksčiau minėtų atvejų. Tačiau tam tikrais atvejais šis laikotarpis gali visai neprasidėti, tad reikalinga numatyti, kurį laiką šalis išsaugo teisę atsisakyti sutarties. Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:103 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad ši teisė turėtų galioti vienerius metus nuo sutarties sudarymo momento.

Pagrindinė priežastis, paskatinusi šio „ilgo sustojimo“ laikotarpio (angl. „*long stop period*“) atsiradimą – nenuoseklus šio klausimo reglamentavimas tiek Europos Sąjungos, tiek valstybių narių teisėje. Toks naikinamasis terminas nėra įtvirtintas visose direktyvose, numatančiose teisę atsisakyti sutarties. Direktyva dėl sutarčių, sudarytų ne prekybai skirtose patalpose, Direktyva dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir

¹⁰⁶Direktyva 85/577/EB dėl sutarčių, sudarytų ne prekybai skirtose patalpose, Direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis, Direktyva 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir Direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB ir kt.

¹⁰⁷ 2001 m. gruodžio 13 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Heininger v Bayerische Hypo- und Vereinsbank*, Nr. C-481/00.

¹⁰⁸ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 355.

¹⁰⁹ *Ibid.* P. 356.

Direktyva dėl gyvybės draudimo nepateikia jokio naikinamojo sutarties atsisakymo termino. Tuo tarpu Direktyvoje dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis bei Direktyvoje dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais nurodomas 3 mėnesių naikinamasis terminas. Manoma, kad tokie dideli šio termino reglamentavimo skirtumai negali būti pateisinami net ir dėl įvairių direktyvų savitumo. Kaip teigiama Bendrų pagrindų sistemos projekto komentare, jei nėra įtvirtinto naikinamojo sutarties atsisakymo termino, tokia teisė tampa „amžina“, kuri galėtų būti ribojama tik senaties termino (jei toks egzistuotų) arba geros valios ir sąžiningų derybų principu (angl. *good faith and fair dealing*). Žinoma, „niekad neišnykstanti“ sutarties atsisakymo teisė yra savotiškai palanki vartotojams, tačiau tokia teisė būtų tarsi „svetimšalis“ sutarčių teisės principuose ir privestų prie daug neapibrėžtumų. Vienerių metų naikinamasis sutarties atsisakymo teisės galiojimo terminas, įtvirtintas Bendrų pagrindų sistemos projekte, yra tam tikras kompromisas, kuris subalansuoja egzistuojančias taisykles, t. y. jis prailgina 3 mėnesių terminą, numatytą keliose direktyvose, kuris, tikėtina, yra per trumpas, bei tuo pačiu metu žymiai sutrumpina „amžiną“ terminą.¹¹⁰ Būtent 12 mėnesių naikinamasis sutarties atsisakymo teisės galiojimo terminas įtvirtintas ir naujojoje Direktyvoje dėl vartotojų teisių.¹¹¹

Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:103 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad pranešimas apie sutarties atsisakymą yra atliktas laiku, jei jis buvo išsiųstas iki sutarties atsisakymo laikotarpio pabaigos. Normoje įtvirtinta „išsiuntimo“ taisyklė, kuri nustato, jog šalis, turinti teisę atsisakyti sutarties, paprasčiausiai turi išsiųsti pranešimą apie sutarties atsisakymą per sutarties atsisakymo laikotarpį ir visiškai nėra būtina, jog tas pranešimas kitą sutarties šalį pasiektų sutarties atsisakymo laikotarpiui nepasibaigus. Šios nuostatos tikslas – apsaugoti sutarties šalį, turinčią teisę atsisakyti sutarties, suteikiant jai visą sutarties atsisakymo laikotarpį apmąstymams.¹¹²

Šią taisyklę galima rasti ir keliose direktyvose, numatančiose sutarties atsisakymą. Pavyzdžiui, Direktyvoje dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais nurodoma, jog „jeigu tokie raštiški pranešimai išsiunčiami iki laikotarpio pabaigos, laikoma, kad pirkėjas laikėsi terminų“. Didžiojoje daugumoje Europos Sąjungos valstybių narių taip pat įtvirtinta, jog pakanka, kad toks

¹¹⁰ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 357.

¹¹¹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB, 10 str.

¹¹² Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR), *op cit.* P. 358.

pranešimas apie sutarties atsisakymą būtų išsiųstas iki sutarties atsisakymo laikotarpio pabaigos.¹¹³

2.3.3. Informacijos apie teisę atsisakyti sutarties suteikimas

Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:104 straipsnyje nurodoma, jog pakankama informacija apie teisę atsisakyti sutarties turi būti pateikta tinkamai sutarties šaliai, turinčiai teisę atsisakyti sutarties. Turi būti informuojama apie sutarties atsisakymo sąlygas ir tvarką, sutarties atsisakymo laikotarpį, nurodomas asmens vardas ir adresas, kuriam turi būti pranešta apie sutarties atsisakymą. Tad šis straipsnis įtvirtina vienos iš sutarties šalių pareigą suteikti informaciją apie sutarties atsisakymą bei atitinkamus reikalavimus tos informacijos turiniui.¹¹⁴

Informacija apie sutarties atsisakymą pateikta šaliai, turinčiai teisę atsisakyti sutarties, turi atitikti šiuos reikalavimus, kad būtų laikoma pateikta tinkamai:

- 1) į tokią informaciją turi būti atitinkamai atkreiptas sutarties šalies dėmesys;
- 2) informacija turi būti tekstinės formos bei patvarioje laikmenoje (angl. *durable medium*);
- 3) turi būti vartojama aiški ir suprantama kalba;
- 4) turi būti pateikta informacija, kaip pasinaudoti sutarties atsisakymo teise;
- 5) nurodytas sutarties atsisakymo laikotarpis;
- 6) pateikti identifikuojantys duomenys ir adresas asmens (įmonės), kuriam turi būti pranešta apie sutarties atsisakymą.

Pareiga tinkamai atkreipti dėmesį į informaciją apie sutarties atsisakymo teisę reikalauja, kad verslininkas dėtų maksimalias pastangas atitinkamai akcentuoti ar pabrėžti tokią informaciją. Informacija apie sutarties atsisakymo teisę neturi būti paslėpta. Tad tokia informacija bus laikoma pateikta netinkamai, jei ji bus „įmaišyta“ tarp standartinių sutarties sąlygų, nes mažai tikėtina, jog sutarties šalis (vartotojas) tokią informaciją pastebės ir perskaitys. Tinkamas informacijos pateikimas, pavyzdžiui, bus tada, kai informacija bus pateikta pusjuodžiu šriftu (paryškintomis raidėmis) ar rėmelyje šalia parašo vietos. Žinoma, gali pakakti tokią informaciją nurodyti ir standartinėse sąlygose, tačiau ji turi būti pabrėžta, kitaip nebus laikoma, kad ji tinkamai atkreipia kitos sutarties šalies dėmesį.¹¹⁵

Bendrų pagrindų sistemos projekto I.-1:106 straipsnyje pateikta „tekstinės formos patvarioje laikmenoje“ samprata. Tekstinė forma reiškia tekstą, kuris yra išreikštas abėcėlės raidėmis ar kitais suprantamais simboliais (pvz., kinų ar japonų simboliai), kuriuos galima

¹¹³ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 364.

¹¹⁴ *Ibid.* P. 365.

¹¹⁵ *Ibid.* P. 367.

perskaityti, užfiksuoti ir atgaminti materialioje formoje. O patvarioji laikmena – tai priemonė, kuri įgalina saugoti asmeniškai skirtą informaciją taip, kad informacija tam tikrą laiką būtų prieinama ateityje ir kad nepakitusia saugomą informaciją būtų galima atgaminti (pvz., tekstas atspausdintas popieriuje, elektroninis laiškas ir kt.).¹¹⁶

Reikalavimas naudoti aiškia ir suprantamą kalbą susijęs su vartotojų teisių direktyvomis. Informacija turi būti pateikta taip, kad vidutinis vartotojas (angl. *average consumer*) ją suprastų. Vidutinio vartotojo sąvoka pirmiausia formavosi teismų praktikoje. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas keliose bylose nagrinėjo vidutinio vartotojo sampratos klausimą ir nustatė, kaip turėtų būti suprantamas žodžių junginys „vidutinis vartotojas“. Remiantis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika, vidutinis vartotojas – tai protingai gerai informuotas, protingai atidus ir apdairus vartotojas¹¹⁷. Taigi, toks vartotojas, sprenddamas apie prekę ar paslaugą, neturi tam tikros srities ekspertui būdingų žinių (specialių žinių apie prekę ar paslaugą), tačiau paprastai yra informuotas apie pačią prekę ar paslaugą (žinoma, vartotojo informavimo lygis gali būti įvairus atsižvelgiant į prekės ar paslaugos pobūdį).¹¹⁸ Šiuo atveju būtent į vidutinį vartotoją orientavosi Bendrų pagrindų sistemos projekto kūrėjai, nustatydami reikalavimus kalbai, bei siekdami, kad pateikiama informacija nebūtų dviprasmiška, atbaidanti sutarties šalį nuo teisės atsisakyti sutarties įgyvendinimo.

Informacija, susijusi su tuo, kaip turi būti įgyvendinama teisė atsisakyti sutarties, turi būti aiški, pateikiant pavyzdžius, pavyzdžiui, nurodant, kad nėra jokių formalių reikalavimų, kad galima sutarties atsisakyti telefonu, elektroniniu ar paprastu paštu, faksu ar tiesiog gražinant prekes, gautas pagal sutartį. Tuo tarpu informacija apie sutarties atsisakymo laikotarpį turi apimti sutarties atsisakymo laikotarpio trukmę (pvz., 14 kalendorinių dienų), įvykį, kuris lemia šio laikotarpio pradžią bei pabaigą. Reikalavimas nurodyti adresą reiškia geografinio adreso nurodymą, kuriuo sutarties šalis turėtų gauti pranešimą apie sutarties atsisakymą arba prekes. Pašto dėžutės numeris pašto paslaugas teikiančioje įstaigoje negali būti laikomas adresu, tad gatvės pavadinimas ir namo numeris yra būtinos adreso dalys, kurios užtikrina, kad gražinant prekes jos tikrai pasieks kitą sutarties šalį.¹¹⁹

Tiek direktyvose, tiek valstybių narių teisės aktuose numatyta kur kas daugiau specialių reikalavimų informacijos turiniui, tad šiame Bendrų pagrindų sistemos straipsnyje pateikiami tik

¹¹⁶ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 367.

¹¹⁷ 1998 m. liepos 16 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Gut Springenheide GmbH v. Rudolf Tusky*, Nr. C-210/96.

¹¹⁸ Markauskas, L. Reklamos teisinis reglamentavimas: teorija ir praktika. Vilnius: Mokesčių srautas, 2008. P. 82–83.

¹¹⁹ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR), *op cit.* P. 368-369.

privalomi informacijos elementai. Kaip nurodo komentaro autoriai, toks metodas pasirinktas dėl dviejų priežasčių. Pirma, šis straipsnis yra bendrųjų sutarties atsisakymo nuostatų dalis, tad jis neįtraukia jokių specialių reikalavimų individualiems sutarties atsisakymo atvejams. Antra, siekiama riboti nebūtiną informacijos kiekį. Taigi šio straipsnio tikslas – kad šalis, turinti teisę atsisakyti sutarties, turėtų bazinių žinių apie sutarties atsisakymo teisę ir svarbiausią būtiną informaciją, norint ją įgyvendinti.¹²⁰

Mūsų nuomone, aiškus ir tikslus sutarties atsisakymo teisės įgyvendinimo reglamentavimas skatina vartotojus drąsiau naudotis šia jiems suteikta teise, o verslininkams užkertama galimybė piktnaudžiauti savo pranašesne padėtimi.

2.4. Sutarties atsisakymo teisinės pasekmės

Kai sutarties atsisakoma, sutartis netenka teisinės galios ir nebesukelia tų teisinių pasekmių, kurių buvo ja siekiama. Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:105 ir II.-5:106 straipsniai reglamentuoja sutarties atsisakymo pasekmes.

Galima būtų išskirti tokias teises pasekmes:

- 1) sutartinių santykių tarp šalių nutraukimas į ateitį (*ex nunc*);
- 2) restitucinis poveikis (angl. *restitutionary effects*);
- 3) atsakomybė už sutarties objekto praradimą, apgadinimą ar vertės sumažėjimą;
- 4) sutarties atsisakymo įtaką susijusioms (papildomoms) sutartims.

Viena iš sutarties atsisakymo pasekmių – sutartinių santykių ir įsipareigojimų tarp šalių nutraukimas į ateitį (*ex nunc*)¹²¹. Kaip pažymėjo Europos Sąjungos Teisingumo Teismas byloje *Elisabeth Schulte and Wolfgang Schulte v. Deutsche Bausparkasse Badenia AG*, sutarties atsisakymo pasekmė – vartotojų įsipareigojimų pagal atsisakytąją sutartį panaikinimas, kuris reiškia pradinės būklės atkūrimą (*status quo ante*)¹²². Tad sutarties atsisakymas atleidžia abi sutarties šalis nuo sutartinių įsipareigojimų įvykdymo. Kai sutarties atsisakymas tampa efektyvus, bet koks reikalavimas dėl tolesnių sutartinių įsipareigojimų pagal sutartį vykdymo tampa nepateisinamas. Kaip minėta, sutarties atsisakymas tampa efektyvus, kai pranešimas apie

¹²⁰ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 368-369.

¹²¹ Tačiau, autorės nuomone, siekimas atkurti sutarties šalių pradinę padėtį iki sutarties sudarymo, turėtų lemti sutartinių santykių nutraukimą *ab initio*, sukelti ne tik perspektyvinį, bet ir retroaktyvumo poveikį.

¹²² 2005 m. spalio 25 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Elisabeth Schulte and Wolfgang Schulte v. Deutsche Bausparkasse Badenia AG*, Nr. C-350/03.

sutarties atsisakymą bet kuria forma pasiekia kitą sutarties šalį. Taigi tai suponuoja, kad šalis sutarties atsisakymo laikotarpio metu gali reikalauti sutartinių įsipareigojimų vykdymo.¹²³

Pagal daugumos Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinius teisės aktus, nepaisant egzistuojančio sutarties atsisakymo laikotarpio, sutartis yra galiojanti ir vykdytina, tad šalis gali reikalauti tuo metu vykdyti sutartinius įsipareigojimus. Tačiau kai kuriose valstybėse reguliavimas pasižymi tam tikrais ypatumais. Pavyzdžiui, Belgijoje išnešiojamosios prekybos sutartys laikomos nesudarytomis tol, kol sutarties atsisakymo laikotarpis nėra pasibaigęs, tuo tarpu Prancūzijoje negali būti atlikti jokie mokėjimai, pristatomos prekės ar suteikiamos paslaugos tol, kol 7 dienų sutarties atsisakymo laikotarpis egzistuoja.¹²⁴

Kita sutarties atsisakymo pasekmė – restitucija (lot. *restitutio* – at(si)statymas, gražinimas). Šiuolaikinės teisinės sistemos perėmė šį terminą iš klasikinės romėnų teisės, kur jis reiškė ypatingą pretorinės gynybos formuliniame procese priemonę, kuria magistratas (pretorius), remdamasis ne įstatymu, o savo nuožiūra, bei vadovaudamasis teisingumu, atkurdavo buvusią civilinių santykių padėtį.¹²⁵ Restitucija suvokiama kaip civilinės teisės gynybos būdas, kai šaliai gražinama tai, ką ji perdavusi kitai šaliai, o iš nepagrįstai įgijusios šalies išieškoma tai, ką ji yra gavusi. Tai šalių gražinimas į tam tikrą *status quo*.¹²⁶ Sutarties atsisakymo atveju abi sutarties šalys privalo gražinti bet kokią pagal sutartį gautą naudą, t. y. turi būti gražinamas tiek sutarties objektas, tiek pinigai sumokėti už jį. Be to, kiekviena šalis privalo tai padaryti savo sąskaita, nebent šalys susitarimu numatytų kitaip. Žinoma, jei gauta nauda negali būti gražinama ar toks gražinimas sukeltų neprotingas išlaidas, gavėjas yra įpareigotas kitai šaliai kompensuoti gautos naudos vertę pinigais.¹²⁷

Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:105 straipsnio 3 dalis numato, kad mokėjimas, atliktas sutarties atsisakančios šalies, privalo būti gražintas be pernelyg didelio vėlavimo ir bet kokiais atvejais ne vėliau kaip per 30 dienų po to, kai sutarties atsisakymas tapo efektyvus. Šios nuostatos pagrindinė funkcija – pasirūpinti, kad mokėjimo gražinimas būtų atliktas laiku bei uždrausti kitai šaliai pasinaudoti teise sulaikyti įvykdymą pasibaigus 30 dienų terminui. Kadangi sutarties atsisakanti šalis (dažniausiai vartotojas) irgi turi teisę sulaikyti sutarties vykdymą (gautas prekes), tokiu atveju sutartiniai santykiai negalėtų būti išnarplioti ilgą laiką, pavyzdžiui, net iki bylinėjimosi teisme pabaigos. Tad šiuo teisiniu reguliavimu siekiama išvengti galimos

¹²³ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 373.

¹²⁴ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR), *op cit.* P. 377.

¹²⁵ Dambrauskaitė, A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009. P. 129.

¹²⁶ Ambrasienė, D., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 101.

¹²⁷ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR), *op cit.* P. 373.

„aklavietės“. Be abejo, ši taisyklė gali būti taikoma tik tais atvejais, kai gautos pagal sutartį prekės egzistuoja ir gali būti gražinamos.¹²⁸

Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:105 straipsnio 4 ir 5 dalys modifikuoja bendrąsias restitucijos taikymo taisykles, atsižvelgiant į specialias sutarties atsisakymo teisės funkcijas, ir numato atsakomybę už sutarties objekto praradimą, apgadinimą ar vertės sumažėjimą. Šios nuostatos yra pagrįstos tuo, kad teisę atsisakyti sutarties turinti šalis neturi būti atbaidyta nuo naudojimosi šią teisę, tačiau taip pat turi būti išvengta piktnaudžiavimo sutarties atsisakymo teise ir kita šalis neturi būti priversta prisiimti per didelės rizikos. Todėl yra siekiama subalansuoti šiuos du aspektus.¹²⁹

Ketvirtoji dalis kalba apie subtilią problemą, susijusią su prekių vertės sumažėjimu, kurią nulemia apžiūra ir išbandymas. Kadangi sutarties atsisakymo teisė skirta leisti šaliai padaryti informuotą sprendimą, neturi būti jokių ribojimų apžiūrėti ir išbandyti prekes. Tačiau apžiūra bei bandymai privalo būti protingi ir tinkami. Manoma, jog bet koks pasinaudojimas preke labiau nei tai turi galimybę padaryti pirkėjas parduotuvėje, laikytinas pažeidžiančiu šią taisyklę. Ši dalis taip pat pašalina šalies atsakomybę už prekių praradimą ar apgadinimą, jeigu sutarties šalis, turinti teisę atsisakyti sutarties, jais protingai rūpinosi, siekė tokiems praradimams ar apgadinimams užkirsti kelią. Žinoma, „protinga priežiūra“ priklauso nuo aplinkybių. Pavyzdžiui, viena iš tokių aplinkybių – šalies informavimas apie galimybę atsisakyti sutarties, nes jei šalis apie tokią teisę nebuvo informuota, tai protingos priežiūros „kartelė“ bus nuleista žemiau.¹³⁰

Penktoji minėto straipsnio dalis kalba apie atsakomybę, kai prekių vertė sumažėja dėl jų normalaus naudojimo. Šiuo atveju, jeigu informacija apie sutarties atsisakymo teisę buvo suteikta, tai šalis yra įpareigota sutarties atsisakymo laikotarpio metu apžiūrėti ir išbandyti prekes tiksliai taip, kad jų vertė nesumažėtų. Tačiau jei dėl normalaus naudojimo (pvz., apsiavus įsigytus batus ar matuojantis rūbus) vertė sumažėjo, tai ji privalo būti kompensuota, išskyrus tuos atvejus, kai šalis nebuvo informuota apie atsisakymo teisę.¹³¹

Bet kuriuo atveju, kaip numato Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:105 straipsnio 6 dalis, sutarties atsisakanti šalis neturi patirti jokios atsakomybės vien todėl, kad pasinaudoja savo teise atsisakyti sutarties (pvz., jai negali būti taikoma bauda).¹³² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas byloje *Travel Vac SL v. Manuel José Antelm Sanchis* nurodė, jog net šalių sutartis

¹²⁸ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 374.

¹²⁹ *Ibid.* P. 375.

¹³⁰ *Ibid.* P. 375–376.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² *Ibid.*

negali numatyti, kad vartotojas privalo sumokėti tam tikrą vienkartinę sumą kitai šaliai vien dėl to, kad jisai pasinaudojo savo teise atsisakyti sutarties.¹³³

Kaip dar viena sutarties atsisakymo pasekmė gali būti išskiriama sutarties atsisakymo įtaka susijusioms sutartims (angl. *linked contracts*). Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-5:106 straipsnio 1 dalis numato bendrą principą, kad vartotojui pasinaudojus sutarties atsisakymo teise, sutarties atsisakymo teisinės pasekmės automatiškai paveikia ir bet kurią susijusią sutartį. Šiuo atveju nereikia pateikti jokio atskiro pranešimo dėl susijusios sutarties atsisakymo.¹³⁴ Projekto komentare pabrėžiama, kad tam, jog dvi sutartis būtų galima laikyti susijusiomis, būtina, jog jų tarpusavio ryšys būtų pakankamai artimas. Toks artimas ryšys bus tada, kai viena iš sutarčių tikrai nebūtų sudaryta, jei nebūtų kitos ar jei susijusi sutartis egzistuoja tik todėl, kad yra pagrindinė sutartis. Dažniausiai susijusiomis sutartimis pripažįstamos kredito sutartys, skirtos finansuoti pirkinių, tačiau priežiūros, draudimo sutartys irgi gali būti pripažįstamos susijusiomis. Tad pripažinus sutartį susijusia su sutartimi, kurios atsisakyta, kyla analogiškos pasekmės kaip ir atsisakius pagrindinės sutarties.¹³⁵

Taigi, mūsų manymu, sutarties atsisakymas Europos Sąjungoje yra reikšmingas sutarčių teisės elementas, ypatinga vartotojų, kaip silpnesnės šalies, teisių apsaugos priemonė, kurios taikymas sukelia atitinkamas teises pasekmes. Tai specifinis sutarčių pabaigos pagrindas, leidžiantis permąstyti savo ankstesnį sprendimą sudaryti sutartį ir, esant poreikiui, panaikinti sutartinius įsipareigojimus, atkuriant sutarties šalių *status quo*.

¹³³ 1999 m. balandžio 22 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Travel Vac SL v. Manuel José Antelm Sanchis*, Nr. C-423/97.

¹³⁴ Tačiau Bendrų pagrindų sistemos projekto nuostatos kalba tik apie sutartinius santykius tarp vartotojų ir tiekėjų bei visiškai nieko nekalba apie tokias situacijas, kai pagrindinės sutarties ir susijusios sutarties prekių ar paslaugų tiekėjas nėra tas pats asmuo. Manytina, kad tokiu atveju reiktų atitinkamai informuoti ir susijusios sutarties šalį, kad pagrindinės sutarties atsisakyta.

¹³⁵ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 382-383.

3. SUTARTIES ATSIKAYMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS NACIONALINĖJE TEISĖJE

Sutarties atsisakymas reikšmingas teisinis instrumentas ir Europos Sąjungos, ir Lietuvos Respublikos teisei, tačiau iš dalies skirtingai traktuojamas. Kaip nurodyta prieš tai buvusiam skyriuje, Europos Sąjungos teisėje sutarties atsisakymas išimtinai suvokiamas kaip silpnesnės sutarties šalies apsaugos priemonė, viena pagrindinių vartotojų teisių, kurią pastaruoju metu siekiama pritaikyti ir platesniam sutarčių ratui. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos teisėje terminas „sutarties atsisakymas“ vis tik pirmiausia siejamas su CK 6.228 straipsnyje įtvirtinta esmine sutarties šalių nelygybe, t. y. galimybe atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Žinoma, kaip ir visoje Europos Sąjungoje, Lietuvoje egzistuoja ir toks sutarties atsisakymas, kuris reiškia išimtinę vartotojų teisę atsisakyti sutarties, nes Lietuva yra įpareigota įgyvendinti visas Europos Sąjungos direktyvas. Dar daugiau pabaišos teisiniame reglamentavime įneša tai, jog daugelyje kitų CK straipsnių, skirtų atskiroms sutarčių rūšims, taip pat yra įtvirtinta sutarties šalies teisė „atsisakyti“ sutarties arba „atsisakyti vykdyti“ sutartį. Taigi iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad Lietuvos teisės aktuose įtvirtintas net kelių rūšių sutarties atsisakymas.

3.1. Esminė šalių nelygybė kaip pagrindas atsisakyti sutarties

Sutarties šalys turi teisę laisva valia sudaryti sutartį, savo nuožiūra nustatant tarpusavio teises bei pareigas, o pagal CK 6.189 straipsnyje įtvirtintą sutarčių privalomumo (*pacta sunt servanda*) principą, teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią. Tačiau tam tikrais atvejais besąlygiškas reikalavimas vykdyti sutartį gali būti nepateisinamas kaip neatitinkantis sąžiningumo ir protingumo principų. CK 6.59 straipsnis įtvirtina, jog draudžiama vienašališkai atsisakyti įvykdyti prievolę ar vienašališkai pakeisti jos įvykdymo sąlygas, išskyrus įstatymo ar sutarties numatytus atvejus. Vienas iš tokių atvejų, suteikiančių teisę vienašališkai atsisakyti sutarties arba atskiros jos sąlygos, įtvirtintas CK 6.228 straipsnyje:

1. Šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis nesažiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą.

2. Teisę atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais turinčios šalies prašymu teismas turi teisę išnagrinėti sutartį ar atskirą jos sąlygą ir

jas atitinkamai pakeisti, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.

3. Teismas gali pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą, prašymu, jeigu ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar neatsisakė.

Kaip nurodoma CK komentare, straipsnio tikslas – užtikrinti sutarties šalių interesų pusiausvyrą, teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principų laikymąsi.¹³⁶ O pagrindinė paskirtis – „ginti silpnesniąją sutarties šalį (dažniausiai vartotoją, nors tam tiktais atvejais ir verslo subjektą), kuri privalėjo sutikti su jai pasiūlytomis sutarties sąlygomis“¹³⁷.

Šis straipsnis šaliam suteikia teisę apskritai atsisakyti sutarties arba tam tikros jos sąlygos ar sąlygų, jeigu šios lemia didžiulį šalių prievolių neatitikimą – viena šalis kitos sąskaita įgyja neproporcingai didelį pranašumą, gauna neproporcingai didelę, palyginti su jos prievolėmis, naudą, o kita šalis negauna nieko arba jos gaunama nauda yra neproporcingai maža, atsižvelgiant į jos prievoles. Akivaizdus šalių tarpusavio prievolių neatitikimas turi būti sudarant sutartį.¹³⁸

Pažymėtina, jog šalių tarpusavio prievolių neatitikimas turi būti esminis – jų padėtis turi būti tokia nelygi, kad šokiruotų, t. y. protingas ir apdairus žmogus (lot. *bonus pater familias*) tokiomis sąlygomis sutarties niekada nebūtų sudaręs. Todėl aplinkybė, kad tam tikros sąlygos yra palankesnės vienai šaliai, pavyzdžiui, daiktas pirktas mažesne nei rinkos kaina, dar nėra pakankamas pagrindas taikyti šį straipsnį.¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo išnagrinėtų bylų nurodė, kad: „šalių nelygybę turėtų lemti esminė sutarties sąlyga. O sutarties sąlyga, nustatanti netesybas, nevertintina pagal CK 6.228 straipsnio, reglamentuojančio sutarties ar atskiros jos sąlygos atsisakymą dėl esminės šalių nelygybės, nuostatas. CK 6.228 straipsnio nuostatos netaikytinos sprendžiant ginčą dėl šalių laisva valia sudarytoje sutartyje nustatytų netesybų mažinimo, nes šis klausimas reglamentuojamas CK 6.73, 6.258 straipsnių.“¹⁴⁰ Dėl nurodytų motyvų minėtoje byloje teisėjų kolegija konstatavo, kad CK 6.228 straipsnis netaikytinas, siekiant panaikinti ar pakeisti sutarties sąlygą dėl netesybų ir jų dydžio. Nors iki tol Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formavo priešingą praktiką ir, vykdydamas teisingumą remiantis CK 6.228 straipsniu, drąsiai mažindavo netesybas. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „nustatė, kad Sutarties 6 straipsnio 3 dalies sąlyga, numatanti 30 000 Lt baudą nuomotojui prieš terminą nutraukus sutartį, rodo šalių prievolių neatitikimą,

¹³⁶ Mikelėnas, V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 304.

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Miaras“ v. A. D. II „Aldaujana“, bylos Nr. 3K-7-409/2010.

¹³⁸ Mikelėnas, V., *op cit.* P. 305.

¹³⁹ Mikelėnas, V., *op cit.*

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje E. Ž. v. R. J., bylos Nr. 3K-3-106/2010.

viena šalis kitos sąskaita įgyja neproporcingai didelį pranašumą¹⁴¹, dėl to sutartis turi būti pakeista. Taigi, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas naujausioje praktikoje vienareikšmiškai konstatavo, jog netesybų mažinimui negali būti taikomas CK 6.228 straipsnis, nes „sutartyje įtvirtintas susitarimas dėl netesybų negali būti laikomas esmine sutarties sąlyga dėl netesybų teisinės prigimties: netesybos laikomos prievolės įvykdymo užtikrinimo būdu (CK 6.71, 6.73 str.) arba pagrindu taikyti civilinę atsakomybę (CK 6.258 str.)“¹⁴². Autorės nuomone, su tokiu Teismo išaiškinimu galima sutikti tik iš dalies. Tai, jog esminė nelygybė turi egzistuoti jau sudarant sutartį, o netesybų atveju, nelygybė išryškėja tik neįvykdžius ar netinkamai vykdžius sutartį, nekelia abejonių. Tuo tarpu argumentas, jog nelygybę turi lemti esminė sutarties sąlyga, įneša neaiškumo, nes CK 6.228 straipsnyje niekur nekalbama apie sutarties sąlygų teisinę prigimtį. Šiuo atveju net atrodo, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne tik aiškina, bet ir kuria teisę, pats įveddamas „esminės sąlygos“ terminą į minėtos normos kontekstą. Be to, abejotina ir tai, jog netesybos niekada negali būti laikoma esmine sąlyga, nes esminė sutarties sąlyga gali būti nustatoma ir vienos iš šalių pareiškimu. Pavyzdžiui, šalis gali pareikšti, kad tam tikras netesybų dydis yra esminė sutarties sąlyga ir, jeigu kita šalis šios sąlygos nepriims, sutartis nebus laikoma sudaryta.

Ar šalių nelygybė yra esminė, vertinama pagal CK 6.228 straipsnio 1 dalyje nurodytus kriterijus, tačiau įstatymo normoje pateikiamas tik pavyzdinis jų sąrašas. Sprendžiant, ar šalių nelygybė esminė, būtina atsižvelgti į daugelį faktinių aplinkybių – sutarties rūšį, pobūdį, tikslą, šalių tarpusavio santykius, jų patirtį, elgesį derantis, verslo etikos reikalavimų laikymąsi ir t. t. Tad esminės nelygybės konstatavimas yra fakto klausimas. Pavyzdžiui, esant tam tikroms komercinės sutarties sąlygoms gali būti nepripažinta, kad yra esminė nelygybė, nes verslininkai veikia savo rizika ir privalo būti apdairūs. Tačiau kai tokios pat sąlygos įtrauktos į vartojimo sutartį, gali būti pripažinta esant esminę šalių nelygybę. Ši nuostata aiškinama aplinkybe, kad šalių nelygybė turi būti ne tik esminė, bet ir nepateisinama. Tokia esminė šalių nelygybė gali būti pateisinama ar ne, reikia spręsti atsižvelgiant į šalių padėtį. Jeigu viena šalis įgijo esminį pranašumą nesąžiningai pasinaudojusi savo patirtimi, kitos šalies nepritekliais, ekonominiais sunkumais, priklausomybe, nepatyrimu, tokia nelygybė nepateisinama ir galima taikyti CK 6.228 straipsnį.¹⁴³

Esant esminiam šalių teisių ir pareigų neatitikimui, būtų nesąžininga, neteisinga ir neprotinga reikalauti vykdyti sutartį. Todėl nukentėjusi šalis turi teisę pareikšti kitai šaliai

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje *B. R. v. UAB „Sauluva“*, bylos Nr. 3K-3-296/2006.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *E. Ž. v. R. J.*, bylos Nr. 3K-3-106/2010.

¹⁴³ Mikelėnas, V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 305.

atsisakanti sutarties ar tam tikros jos sąlygos. Taigi atsisakyti sutarties tokiais atvejais galima vienašališkai, nesikreipiant į teismą, tačiau apie tokį atsisakymą reikia iš anksto pranešti kitai šaliai. Šiuo atveju pagal analogiją turėtų būti taikytina CK 6.218 straipsnio 1 dalis, numatanti, kad „nukentėjusi šalis gali sutartį nutraukti vienašališkai, nesikreipdama į teismą, tačiau apie sutarties nutraukimą privaloma iš anksto pranešti kitai šaliai per sutartyje nustatytą terminą, o jeigu sutartyje toks terminas nenurodytas, – prieš trisdešimt dienų“. Tuo tarpu kita šalis, mananti nepagrįstai atsisakant sutarties, turi teisę kreiptis į teismą ir ginčyti sutarties atsisakymo pagrįstumą.¹⁴⁴

CK 6.228 straipsnio 2 dalyje nukentėjusiai šaliai suteikiama teisė reikalauti teismo tvarka pakeisti sutarties sąlygas. Taigi nukentėjusi šalis turi pasirinkimo teisę: pirma, ji gali apskritai atsisakyti sutarties ar tam tikros jos sąlygos; antra, ji gali reikalauti pakeisti sutartį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje irgi pabrėžia, jog „šalys turi teisę sutarties galiojimo metu panaikinti esminę sutarties šalių nelygybę, pakeisti sutartį ir toliau ja vadovautis“¹⁴⁵. Teise reikalauti pakeisti sutartį šalis paprastai naudojasi būdama suinteresuota išsaugoti sutartį, tačiau kitokiomis sąlygomis. Komentare nurodoma, pavyzdžiui, jog šalis gali reikalauti, kad teismas sumažintų sutarties kainą, nes ji yra neprotingai ir nepateisinamai didelė. Teismas, sprenddamas tokius ginčus, gali pakeisti sutartį taikydamas dispozityvias teisės normas, papročius, verslo standartus, pavyzdžiui, nepateisinamai didelę kainą gali pakeisti rinkos kaina.¹⁴⁶ Tačiau, mūsų manymu, tokia CK komentaro autorių nuomonė dėl kainos keitimo CK 6.228 straipsnio pagrindu tam tikrais atvejais kertasi su naujausia Lietuvos teismų praktika – esminę nelygybę turi lemti esminė sutarties sąlyga, nes, pavyzdžiui, vienintelė esminė ir visais atvejais būtina pirkimo-pardavimo sutarties sąlyga – sutarties dalykas, išskyrus įstatymo numatytas išimtis (nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartį (CK 6.397 str. 1 d.), daiktų pirkimo-pardavimo išsimokėtinai sutartį (CK 6.413 str. 2 d.), įmonės pirkimo-pardavimo sutartį (CK 6.404 str. 1 d.)) bei atvejus, kai kaina vienos iš šalių pareiškimu nustatoma esmine sutarties sąlyga, kadangi 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam CK kaina nebelaikoma esmine pirkimo-pardavimo sutarties sąlyga (CK 6.198 str., 6.314 str.).

Taip pat pažymėtina, jog pakeista sutartis ar jos sąlyga turi atitikti sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.¹⁴⁷ Sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės

¹⁴⁴ Mikelėnas, V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 305.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Švaresta“ v. *Vilkaviškio rajono savivaldybė*, bylos Nr. 3K-3-413/2006.

¹⁴⁶ Mikelėnas, V., *op cit.*

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Schmitz Cargobull Baltic“ v. UAB „Vilniaus universaliųjų metalo konstrukcijų gamykla“, bylos Nr. 3K-3-503/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“, bylos Nr. 3K-3-401/2008.

praktikos principas įtvirtintas CK 6.158 straipsnyje, kuriame nurodoma, jog „kiekviena sutarties šalis turėdama sutartinių santykių, privalo elgtis sąžiningai“. Sąžiningumas (lot. *bona fides*) teismų praktikoje vertinamas kartu taikant du kriterijus – objektyvųjį ir subjektyvųjį. Objektyviaja prasme sąžiningumas reiškia reikalavimą elgtis protingai, rūpestingai, teisingai, laikantis *bonus pater familias* elgesio standarto. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas vertinamas per asmens vidinį santykį su realybe, psichikos būseną konkrečioje situacijoje.¹⁴⁸ Tuo tarpu sąžiningos dalykinės praktikos samprata pateikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodant, jog „pastaroji sąvoka reiškia sąžiningumą versle, reiškiantį tiek bendrųjų elgesio standartų, taikomų bet kuriam žmogui, tiek specifinių elgesio standartų, susiklosčiusių tam tikroje verslo srityje, laikymąsi“¹⁴⁹. Analogiškas išaiškinimas pateiktas ir CK 6.158 straipsnio komentare¹⁵⁰.

CK 6.228 straipsnio 3 dalyje teisė reikalauti pakeisti sutartį suteikiama ir kitai šaliai. Tokia teise kita šalis gali pasinaudoti gavusi nukentėjusios šalies pranešimą apie sutarties atsisakymą. Tokiu atveju galima pasiūlyti nukentėjusiai šaliai pakeisti sutartį ir šitaip panaikinti esminę šalių nelygybę. Jeigu nukentėjusi šalis nesutinka keisti sutarties, kita šalis dėl sutarties pakeitimo gali kreiptis į teismą. Tačiau šiuo atveju šalis, gavusi pranešimą apie sutarties atsisakymą, turi nedelsdama pasiūlyti keisti sutartį, nes priešingu atveju ji praranda šią teisę.¹⁵¹

Svarbu pabrėžti, jog sutarties, nepagrįstai suteikiančios kitai šaliai perdėtą pranašumą, galima atsisakyti ne teismo tvarka, t. y. vienašališkai. Tuo tarpu norint tokią sutartį pakeisti, modifikuoti, taip panaikinant esminę šalių nelygybę, galima tik teismo tvarka, jeigu kita šalis nesutinka jos keisti geranoriškai.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad nuostata dėl esminės šalių nelygybės yra ganėtinai moderni ir efektyvi priemonė ginti savo teises. Tačiau, autorės nuomone, paprastai ji turėtų būti taikytina vartojimo, o ne verslo sutartims. Nacionalinėje teisėje verslas suprantamas kaip juridinio ar fizinio asmens veikla, kuriai naudojami ekonominiai ištekliai, kuria siekiama gauti pajamų bei pelno ir už kurią šis asmuo atsako savo turto.¹⁵² Verslo santykių subjektai veikia savo rizika ir turi būti ganėtinai apdairūs, jiems taikomi griežtesni atsakomybės kriterijai. Be to, manytina, jog CK 6.228 straipsnio taikymo praktika kol kas dar nėra visiškai nusistovėjusi. Ir tai nenuostabu, nes priešingai nei kitose Europos šalyse (pvz., Prancūzijoje), Lietuvoje pirmiausia buvo sukurtas CK ir tik paskui pradėta plėtoti teisės doktrina. Tad, kad CK

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. patvirtinta Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga, Teismų praktika Nr. 30.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje AB „VST“ v. UAB „Olympic Casino Group Baltija“, bylos Nr. 3K-3-572/2008.

¹⁵⁰ Mikelėnas, V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 197–198.

¹⁵¹ *Ibid.* P. 306.

¹⁵² Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 52-1672.

veiktų efektyviai, būtina, jog teismai kūrybiškai ir nuosekliai plėtotų jo nuostatas, būtų užtikrinamas vienodas jo aiškinimas.¹⁵³

3.2. Esminė šalių nelygė tarptautiniuose ir regioniniuose dokumentuose bei jų įtaka Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui

Teisės harmonizavimas – tai toks Europos Sąjungos teisinių priemonių pagalba siekiamas suderinamumo lygis, kai Europos Sąjungos lygiu sukuriama vienodos teisinės prielaidos (pagrindai), kuriais remiantis vyksta tolesnis reglamentavimas nacionaliniu lygiu.¹⁵⁴ Autorės nuomone, ši sąvoka puikiai tinka apibūdinti ir pasauliniam sutarčių teisės harmonizavimui. Lietuvos privatinė teisė buvo atkurama būtent tuo laiku, kai sutarčių teisės vienodinimas buvo įgavęs bene didžiausią pagreitį. Todėl projektuojant CK sutarčių teisės straipsnius UNIDROIT principų, PECL principų sistemos buvo vieni iš galimų pasirinkti modelių Lietuvos bendrosioms sutarčių teisės taisyklėms.¹⁵⁵ Tad daugelio sutarčių teisės nuostatų įtvirtinimas CK yra privatinės teisės vienodinimo pasekmė, atspindinti tarptautinio ir regioninio teisės derinimo ypatumus.

CK komentaro autorius V. Mikelėnas komentaro dalį, skirtą bendrajai sutarčių teisei reguliuoti, pradeda nuroydamas, kad „CK šeštosios knygos II dalis (CK 6.154-6.228 str.) parengta pagal Tarptautinės privatinės teisės unifikavimo instituto parengtus ir 1994 m. paskelbtus Tarptautinių komercinių sutarčių principus ir specialios – Europos sutarčių teisės komisijos parengtus Europos sutarčių teisės principus. Todėl aiškinant ir taikant sutarčių teisės normas būtina remtis minėtų tarptautinių dokumentų aiškinimu, pateikiamu užsienio teisės doktrinoje, ir jų užsienio teismų ir tarptautinio komercinio arbitražo taikymo praktika“¹⁵⁶.

CK nuostata dėl esminės šalių nelygės praktiškai be jokių pakeitimų perimta iš UNIDROIT principų 3.2.7 straipsnio¹⁵⁷. Tačiau UNIDROIT principai nėra vienintelis sutarčių teisės vienodinimo instrumentas, kitų sutarčių teisės vienodinimo iniciatyvų rezultatų įtaką Lietuvos sutarčių teisės aiškinimui taip pat yra reikšminga. Apie pernelyg didelę naudą arba nesąžiningą pranašumą (angl. *excessive benefit or unfair advantage*) kalbama PECL principų 4:109 straipsnyje. Tuo tarpu Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-7:207 straipsnyje įtvirtintas

¹⁵³ Mikelėnas, V. Naujasis Lietuvos civilinis kodeksas šiuolaikinės globalizacijos kontekste. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007. P. 42–43.

¹⁵⁴ Nacionalinės teisės aktų derinimo su Europos Sąjungos teise metodiniai nurodymai. Prieiga per internetą: http://www.ebiblioteka.lt/resursai/DB/LB/LB_intergracija_ES/LB_integracija_ES_2000_02_3.pdf [žiūrėta: 2011-12-09].

¹⁵⁵ Drazdauskas, S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008. P. 280.

¹⁵⁶ Mikelėnas, V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 191.

¹⁵⁷ 2010 metais, priėmus naują UNIDROIT principų redakciją, pasikeitė ir straipsnių numeracija (3.2.7 straipsnis atitinka ex 3.10 straipsnį).

nesąžiningas pasinaudojimas (angl. *unfair exploitation*) taip pat labai panašus į CK 6.228 straipsnį. Tad verta glaustai apžvelgti šiuose dokumentuose įtvirtintas nuostatas.

Pirmiausia svarbu pažymėti, jog visi paminėti dokumentai, kalbantys apie esminę šalių nelygybę (pernelyg didelę naudą arba nesąžiningą pranašumą; nesąžiningą pasinaudojimą), nėra teisiškai įpareigojantys. Šie sutarčių teisės šaltiniai yra priskiriami *soft law* („švelniosios teisės“) pobūdžio instrumentams, nes sukurti nevalstybinėmis iniciatyvomis, todėl yra rekomendacinio pobūdžio ir valstybės juos taiko savo nuožiūra.

Visi trys minimi dokumentai, reglamentuodami esminę šalių nelygybę (pernelyg didelę naudą arba nesąžiningą pranašumą; nesąžiningą pasinaudojimą), vartoja žodžių junginį „*to avoid a contract*“. Pasak „Anglų-lietuvių kalbų teisės žodyno“¹⁵⁸, žodis „*avoid*“ reiškia išvengti, panaikinti, anuliuoti, padaryti niekiniu. Tuo tarpu, tiek UNIDROIT principuose, tiek PECL principuose, tiek Bendrų pagrindų sistemos projekte norma, įtvirtinanti esminę šalių nelygybę (pernelyg didelę naudą arba nesąžiningą pranašumą; nesąžiningą pasinaudojimą), yra viena iš sutarčių nuginkijimo pagrindų. Tad, mūsų manymu, žodžių junginys „*to avoid a contract*“ turėtų būti suprantamas ir į lietuvių kalbą verčiamas kaip „sutarties nuginkijimas“. Todėl toliau šių dokumentų kontekste bus kalbama apie galimybę nugincyti sudarytą sutartį.

3.2.1. UNIDROIT principai

1926 metais buvo įsteigtas Tarptautinės privatinės teisės unifikavimo institutas (angl. *International Institute for the Unification of Private Law*), kurio pagrindinis tikslas – išnagrinėti valstybių arba valstybių grupių privatinės teisės, ypač komercinės teisės, derinimo bei koordinavimo būdus ir laipsniškai pasirengti tam, kad įvairios valstybės priimtų vienodus privatinės teisės aktus.¹⁵⁹ 1994 metais buvo paskelbta pirmoji UNIDROIT principų laida, kuria buvo siekiama suformuluoti visoms valstybėms priimtinas vieningas sutarčių teisės taisykles. Kartu su principų nuostatų tekstu (angl. *black letter rules*) pateiktas ir darbo grupės parengtas UNIDROIT principų komentaras (angl. *comments*), kuris yra sudedamoji principų dalis. 2004 ir 2010 metais pasirodė šiek tiek patobulintos (su pakeitimais ir papildymais) principų redakcijos.

UNIDROIT principų preambulėje nurodoma, kad šie principai įtvirtina bendrąsias tarptautinių komercinių sutarčių taisykles. Tačiau tarptautinės komercinės sutarties sąvoka pačiuose principuose nepateikta. Preambulės komentare nurodoma, kad sutarties „tarptautinis“ pobūdis turi būti suvokiamas kaip įmanoma plačiau ir turėtų būti išskirtos iš tarptautinių sutarčių tik tos sutartys, kurių visi elementai yra išimtinai susiję su viena valstybe. Pabrėžiama, jog

¹⁵⁸ Armalytė, O.; Pažūsis, L. Anglų-lietuvių kalbų teisės žodynas. Vilnius: Alma Littera, 1998.

¹⁵⁹ UNIDROIT: apžvalga. Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/dynasite.cfm?dsmid=103284> [žiūrėta: 2011-10-09].

UNIDROIT principų taikymas „komercinėms“ sutartims nesiekia įtvirtinti kai kuriose teisės sistemose esamo sutarčių skirstymo į civilines ir komercines ar šalių skirstymo pagal jų statusą į verslininkus ir ne verslininkus. Pagrindinis „komercinių“ sutarčių termino vartojimo tikslas – išskirti iš principų taikymo sferos vartojimo sutartis, kurios sudaromos ne komerciniais tikslais.¹⁶⁰

UNIDROIT principų 3 skyrius reglamentuoja sutarčių galiojimą, o jo 2 skirsnis kalba apie sutarčių nuginjimo pagrindus (angl. *grounds for avoidance*). Esminės šalių nelygybės (angl. *gross disparity*) reglamentavimui skirtas 3.2.7 straipsnis, nustatantis, jog:

(1) *Sutarties šalis gali nugincyti sutartį ar atskirą jos sąlygą, jeigu sutartis ar jos sąlyga sutarties sudarymo metu suteikia kitai šaliai nepagrįsto pranašumo. Tai nustatant, be kita ko, turi būti atsižvelgiama į:*

(a) *tai, kad viena šalis nesąžiningai pasinaudojo kitos šalies priklausomybe, ekonominiu silpnumu ar neatdėliotinių poreikių turėjimu, jos neapdairumu, neišmanymu, nepatyrimu, nemokėjimu vesti derybas; ir*

(b) *sutarties prigimtį bei tikslą.*

(2) *Teisę nugincyti sutartį turinčios šalies prašymu teismas gali atitinkamai pakeisti sutartį ar atskirą jos sąlygą pagal protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.*

(3) *Šalies, gavusios pranešimą apie sutarties ginčijimą, prašymu teismas taip pat gali pakeisti sutartį ar atskirą jos sąlygą, jeigu ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar nenuginčijo. Tokiais atvejais atitinkamai taikomos ir 3.2.10(2) straipsnio nuostatos.*¹⁶¹

Kaip pažymi P. Linzer, jei 3.2.7 straipsnis nebūtų įtrauktas į sutarčių galiojimą reglamentuojantį skyrių, šis skyrius būtų niekuo neišsiskiriantis, neįdomus, nes kitos sutarties galiojimą reguliuojančios nuostatos yra daugiau mažiau aiškios, tuo tarpu esminė šalių nelygybė nusipelno daugiau dėmesio.¹⁶² Oficialiame UNIDROIT principų komentare pažymima, kad šis straipsnis suteikia šaliai teisę nugincyti sutartį tais atvejais, kai tarp sutarties šalių įsipareigojimų susidaro esminė nelygybė, kuri vienai iš šalių suteikia nepagrįstai didelį pranašumą (angl. *excessive advantage*). Šis pranašumas turi egzistuoti sutarties sudarymo momentu. Be to,

¹⁶⁰ Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2010, Official Comments. Prieiga per internetą: <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=109294> [žiūrėta: 2011-10-09].

¹⁶¹ Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2010. Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/blackletter2010-english.pdf> [žiūrėta: 2011-10-09].

¹⁶² Linzer, P. Validity Under Chapter 3 of the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Prieiga per internetą: http://www.jus.uio.no/pace/validity_under_chapter_3_of_upicc.peter_linzer/2.html [žiūrėta: 2011-10-10].

nepagrįstas pranašumas tarp sutarties šalių turi būti toks didelis, kad šokiruotų racionaliai mąstančio asmens sąmonę (angl. *the conscience of a reasonable person*).¹⁶³

Dėl esminės šalių nelygybės įgytas vienos iš sutarties šalių pranašumas turi būti ne tik nepagrįstai didelis, bet ir nepateisinamas (angl. *unjustifiable advantage*). Pranašumo nepateisinamumas vertinamas atsižvelgiant į konkretaus atvejo aplinkybių visumą. Tačiau straipsnyje nurodomi du pagrindiniai veiksniai, kuriems turėtų būti skirtas ypatingas dėmesys. Pirmasis veiksnys – nevienoda šalių padėtis derybų dėl sutarties metu. Tad pranašumas yra nepagrįstas, jei viena šalis nesažiningai pasinaudojo tuo, jog kita šalis yra nuo jos priklausoma, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra neapdairi, neinformuota, nepatyrusi, neturi derybų patirties. Pažymėtina, kad vien tik vienos iš šalių pranašesnė derybų galia, atsižvelgiant į rinkos sąlygas, nėra pakankama, turi būti vertinamos ir kitos minėtos aplinkybės. Antras veiksnys – sutarties prigimtis ir tikslas. Jis taip pat turi būti vertinamas, nustatant šalių nepagrįstai didelio pranašumo nepateisinamumą, kadangi kartais pranašumas gali būti nepateisinamas net ir tais atvejais, kai pranašesnė šalis nebandė pasinaudoti silpna kitos šalies derybų patirtimi. Pavyzdžiui, sutarties sąlyga, nustatanti itin trumpą terminą, suteikiantį teisę pardavėjui pareikšti pretenzijas dėl tiekiamų produktų ar paslaugų kokybės, tiek gali, tiek negali būti palanki tiekėjui ar pardavėjui, nes viskas priklauso nuo pačių prekių ar paslaugų pobūdžio. Taip pat pabrėžtina, jog šis veiksmių sąrašas nėra baigtinis, konstatuojant pranašumo nepateisinamumą, gali prireikti vertinti ir kitus veiksmius, pavyzdžiui, verslo ar prekybos etiką.¹⁶⁴

Šio straipsnio pagrindu šalis, turinti teisę nugincyti sutartį, turi ir kitą alternatyvą – gali siekti ją išsaugoti, pateikdama teismui prašymą dėl sutarties ar jos sąlygų pakeitimo. Tuomet teismas, atsižvelgdamas į sąžiningos verslo praktikos reikalavimus (angl. *reasonable commercial standards of fair dealing*), gali pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas.

Svarbu tai, jog UNIDROIT principų 3.2.7 straipsnis, ne tik gina silpnesnės šalies interesus, bet ir suteikia tam tikrą apsaugą pranašumą turinčiai šaliai, t. y. tokia šalis turi teisę nesutikti su kitos šalies pareikštu sutarties ginčijimu, pateikiant teismui prašymą pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas, taip pašalinant esminę šalių nelygybę. Tačiau apie tokio prašymo pateikimą teismui turi būti privalomai informuojama kita šalis, kuri dar nespėjo nugincyti sutarties.¹⁶⁵

Dalis teisininkų šį UNIDROIT principų straipsnį vertina kritiškai. Teigiama, jog UNIDROIT principai skirti reglamentuoti tik tarptautinius komercinius santykius, kurių dalyviai yra verslo subjektai, pasižymintys profesine kompetencija, tad šiems subjektams pritaikyti

¹⁶³ Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2010, Official Comments. Prieiga per internetą: <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=109294> [žiūrėta: 2011-10-09].

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Ibid.*

esminės šalių nelygybės institutą labai sudėtinga, ypač kai šiuolaikinėje komercinėje praktikoje vyrauja verslininkų profesinės kompetencijos prezumpcija.¹⁶⁶ Šiandien visuotinai pripažinta, kad laisvi ekonominiai santykiai automatiškai nesukelia pusiausvyros ir darnos, bet egzistuojant sutarties sudarymo laisvės principui, tai lyg ir natūralu. Tačiau vis tik šiuolaikinės sutarčių teisės užduotis – įgyvendinti „sutarties teisingumą“, taigi išplėsti silpnesnės sutarties šalies apsaugą, įpareigoti kiekvieną šalį atsižvelgti į plačius partnerio interesus bei pertvarkyti sutartį į kooperaciją ir tinkamumu besiremiančius teisinius santykius.¹⁶⁷ Autorės manymu, šio straipsnio kritika yra pagrįsta, kadangi UNIDROIT principai skirti išimtinai tarptautiniams komerciniams santykiams, o komercinių santykių subjektams taikomi griežtesni atidumo ir rūpestingumo standartai. Verslas yra veikimas savo rizika, todėl verslininkas turi elgtis protingai ir apdairiai prisiimdamas sutartinius įsipareigojimus, jis „privalo *a priori* žinoti, kad verslui nepasisekus patirs neigiamų turtinių pasekmių t. y. praras investuotas lėšas, turės perduoti jam priklausantį turtą ir panašiai“¹⁶⁸. Kadangi už savo sprendimus versle atsako kiekviena komercinės sutarties šalis, ji privalo įvertinti ir prisiimti neigiamą savo veiklos padarinių riziką. Ši nuostata dėl esminės šalių nelygybės labiau tinkama ir turėtų būti taikytina vartojimo sutartims, t. y. sutartims, kurias sudaro fizinis asmuo¹⁶⁹ asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti, o ne verslo sutartims, nes vartotojas dažniausiai laikomas mažiau patyrusiu, neinformuotu ar dėl kitų priežasčių silpnesniu.

Nors ir nemažai kritikuojamas, straipsnis, numatantis sutarties nuginkijimo galimybę dėl esminės šalių nelygybės, yra įtvirtintas ne vienos pasaulio valstybės teisėje.¹⁷⁰ Pavyzdžiui, vienu moderniausiu laikomu Kvebeko civilinio kodekso 1406 straipsnyje nurodoma, jog esminė šalių nelygybė („*lesion*“) egzistuoja tuomet, kai viena sutarties šalis yra išnaudojama kitos sutarties šalies, sukuriant rimtą tarpusavio šalių įsipareigojimų neatitikimą.¹⁷¹

¹⁶⁶ Yildirim, C. A. Subjective Reasons of Gross Disparity and the Presumption of Professional Competence: A Contradiction in the Lex Mercatoria? Prieiga per internetą: https://elaw.murdoch.edu.au/archives/issues/2008/elaw_15_1_Yildirim.pdf [žiūrėta: 2011-10-15].

¹⁶⁷ Zweigert, K.; Kotz, H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 279.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje *F. Š. v. R. R.* bylos Nr. 3K-3-16/2001.

¹⁶⁹ Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje *257-oji DSNB v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus vandenys“* iš esmės vartojimo sutartimi pripažino ir tokią sutartį, kai ją fizinio asmens naudai sudaro *juridinis asmuo*. Teismas kaip pagrindiniu argumentu rėmėsi tuo, jog galutinis paslaugų naudotojas ir galutinis vartotojas yra fizinis asmuo, taip įvertindamas daugiabučių namų bendrijos su šilumos tinklais sudarytą sutartį kaip vartojimo sutartį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *257-oji DSNB v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus vandenys“*, bylos Nr. 3K-3-579/2003).

¹⁷⁰ Yildirim, C. A., *op cit.*

¹⁷¹ Kvebeko provincijos (Kanada) civilinis kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.canlii.org/en/qc/laws/stat/sq-1991-c-64/latest/sq-1991-c-64.html> [žiūrėta: 2011-10-20].

3.2.2. PECL principai ir Bendrų pagrindų sistemos projektas

1995 metais buvo paskelbta pirmoji PECL principų dalis, o 1999 metais – išleista antroji. 2002 metais šie principai buvo papildyti nauja, trečiaja, dalimi. PECL principai reglamentuoja pagrindinius sutarčių teisės institutus bei laikomi pirmu dideliu žingsniu link Europinio sutarčių teisės kodekso. Priešingai nei UNIDROIT principai, PECL principai yra skirti taikyti visų rūšių sutartims, įskaitant sandorius dėl išimtinai vidaus pobūdžio, taip pat tarp prekyautojų ir vartotojų.¹⁷²

2007 metų gruodį Europos Komisijai buvo pristatytas Bendrų pagrindų sistemos projektas, pateikiamas kaip visuotinis Europos Sąjungos privatinės teisės kodifikuotas aktas. Bendrų pagrindų sistemos projekto nuostatos – tai tarsi patikslinta ir atnaujinta PECL principų redakcija, papildyta naujomis nuostatomis (iš esmės Bendrų pagrindų sistemos projekto I-III knygos apima visus PECL principus). Šio dokumento normos, kaip ir PECL principų atveju, taikytinos visų rūšių sutartims.

PECL principai apie pernelyg didelę naudą arba nesąžiningą pranašumą (angl. *excessive benefit or unfair advantage*) kalba 4 skyriaus „Sutarčių galiojimas“ 4:109 straipsnyje. Tuo tarpu Bendrų pagrindų sistemos projekto II knygos 7 skyrius įtvirtina sutarčių negaliojimo pagrindus, o jo 2 skirsnio II.-7:207 straipsnyje kalbama apie nesąžiningą pasinaudojimą (angl. *unfair exploitation*). Tiek PECL principų 4:109 straipsnio, tiek Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-7:207 straipsnio formuluotės yra identiškos bei numato, jog:

(1) *Šalis turi teisę nugincyti sutartį, jeigu sutarties sudarymo momentu:*

- a) *ši šalis buvo priklausoma nuo kitos šalies arba abi šalys siejo tarpusavio pasitikėjimo santykiai, ši šalis turėjo ekonominių sunkumų arba neatidėliotinių poreikių, buvo neapdairi, nepatyrusi, neinformuota arba neturėjo derybų patirties, ir*
- b) *kita šalis žinojo arba turėjo žinoti tai, atsižvelgiant į sutarties sudarymo aplinkybes bei tikslą, nesąžiningai pasinaudojo šia situacija, gaudama pranašesnę padėtį kitos šalies atžvilgiu arba nepagrįstos naudos.*

(2) *Teisę ginčyti sutartį turinčios šalies prašymu, teismas gali, jei tai yra tikslinga, pakeisti sutartį taip, kad ji atitiktų geros valios ir sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimus.*

¹⁷² Bonell M. J. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Principles of European Contract Law: Similar Rules for the Same Purposes? Prieiga per internetą: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell96.html> [žiūrėta 2011-10-10].

(3) *Teismas gali pakeisti sutartį ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties ginčijimą, prašymu, jei ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar nenuginčijo.*¹⁷³

Taigi akivaizdu, kad analogiškai PECL principų 4:109 straipsnis, aptariantis pernelyg didelę naudą arba nesąžiningą pranašumą, bei Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-7:207 straipsnis, kalbantis apie nesąžiningą pasinaudojimą, pakartoja UNIDROIT principų 3.2.7 straipsnio nuostatas, labai nežymiai jas modifikuodami.

Abiejų regioninių teisės aktų komentaruose pabrėžiama, jog jei sutarties šalis galėtų bet kada nugincyti sutartį be jokios akivaizdžios priežasties, net jei ji ir nenaudinga, tai sukeltų daug netikrumo sutartiniuose santykiuose. Tad tam, kad šalis galėtų pasinaudoti teise nugincyti sutartį, sutarties sudarymo metu turi egzistuoti atitinkamos aplinkybės. Pirmiausia, viena šalis turi būti silpnesnė už kitą sutarties šalį (turėti ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių ir pan., kurie ir nulėmė sprendimą sudaryti sutartį). Antra, šalis, kuri įgijo pranašumą, turi žinoti ar galėti žinoti, jog kita sutarties šalis yra silpnesnė.¹⁷⁴

Pažymėtina, kad šiuose regioniniuose dokumentuose akcentuojamas kitos sutarties šalies žinojimas ar protinga galimybė žinoti, kad pasinaudojama pirmosios šalies silpnesne padėtimi. Tokia aplinkybė nepabrėžiama UNIDROIT principuose, tačiau nuostata, numatanti, į ką būtina atsižvelgti svarstant, ar buvo suteiktas perdėtas pranašumas („<...> viena šalis nesąžiningai pasinaudojo kitos šalies <...>“), rodo būtinumą kitai šaliai žinoti, kokia pirmosios sutarties šalies padėtis.¹⁷⁵ Visos kitos straipsnių nuostatos aiškinamos panašiai kaip ir UNIDROIT principų atveju.

3.2.3. Įtaka esminės šalių nelygybės aiškinimui

Kaip pastebi S. Drazdauskas, kadangi CK 6.228 straipsnis yra visiškai analogiškai suformuluotas kaip ir UNIDROIT principų 3.2.7 straipsnis, jo turinys turėtų būti aiškinamas

¹⁷³ The Principles of European Contract Law (prepared by the Commission on European Contract Law), 1999. Prieiga per internetą:

http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm [žiūrėta: 2011-10-15];

Principles, Definitions and the Model rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition / Bar, Ch., *et al.* (eds.), 2008. Prieiga per internetą: <https://www.law.kuleuven.be/web/mstorme/DCFRInterim.pdf> [žiūrėta: 2011-10-15].

¹⁷⁴ Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009. P. 507–508; Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / Lando, O., Beale, H. (eds.). Kluwer Law International, 2000. P. 261–262.

¹⁷⁵ Bublrienė, D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Jurisprudencija. Nr. 9 (99), 2007. P. 44.

analogiškai.¹⁷⁶ Iš esmės galima teigti, jog Lietuvos teisės doktrinoje CK 6.228 straipsnio nuostatos interpretuojamos taip pat kaip ir UNIDROIT principų 3.2.7 straipsnis, net dažnai pabrėžiant, kad būtent CK 6.228 straipsnis yra šio UNIDROIT principų straipsnio atitikmuo. Tačiau UNIDROIT principuose (kaip ir PECL principuose bei Bendrų pagrindų sistemos projekte) norma, kalbanti apie esminę šalių nelygybę, yra viena iš sutarčių nugincijimo pagrindų, suteikiančių galimybę vienašališkai ginčyti sutarties galiojimą, tuo tarpu Lietuvoje CK 6.228 straipsnis įvardijamas kaip sutarties atsisakymo pagrindas.

Lietuvos CK sandorių negaliojimo klausimai reglamentuojami 1.78-1.96 straipsniuose. Kodekse įtvirtinta Lietuvos teisės doktrinos tradicija skirstyti negaliojančius sandorius į niekinius ir nugincijamus. Pagrindinis šių negaliojimo rūšių atskyrimo kriterijus yra reikalavimas teismui pareikšti ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu. Niekinių sandorių negaliojimas nepriklauso nei nuo šalių valios, nei nuo teismo diskrecijos, todėl jeigu yra pagrindas laikyti sandorį niekiniu, toks sandoris negalioja nuo jo sudarymo momento nepaisant to, ar šalys siekia jį patvirtinti, ir nepaisant to, ar yra teismo sprendimas dėl sandorio negaliojimo. Nugincijami sandoriai gali būti pripažinti negaliojančiais tik teismo ir tik suinteresuotam asmeniui pareiškus ieškinį. Galima teigti, kad jeigu šalys sutaria, jog sutartis negalioja, pavyzdžiui, viena šalis pareiškia, jog iš esmės suklydo, o kita šalis tam pritaria, tokiu atveju tarp šalių tiesiog nėra ginčo, kuris galėtų būti perduotas spręsti teismui ir į teismą kreiptis nebūtina. Tačiau vienašalis pareiškimas apie sutarties negaliojimą (jeigu kita šalis nepripažįsta tokio pareiškimo) turi teisinę reikšmę tik jeigu sutarties negaliojimas patvirtinamas teismo sprendimu. Sutartinius santykius reguliuojančios normos nenumato šių taisyklių išimčių. Šios sandorių negaliojimo instituto normos neleidžia šalims pačioms pareikšti apie sutarties negaliojimą (nesikreipiant į teismą). Tačiau priimant CK buvo galimybė nustatyti ir kitokį reguliavimą, kuris leistų pačioms šalims spręsti dėl sutarties galiojimo ir, esant įstatyme numatytiems pagrindams, pačioms pripažinti negaliojančiomis valios ar turinio trūkumų turinčias sutartis. Būtent tokios taisyklės buvo suformuluotos tiek UNIDROIT principuose (3.2.11, 3.2.12 str.), tiek PECL principuose (4:112, 4:113 str.).¹⁷⁷ Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-7:209, II.-7:210 straipsniai taip pat numato analogišką galimybę vienašališkai pripažinti sutartį negaliojančia.¹⁷⁸

Vis tik Lietuva nesiryžo perimti UNIDROIT principų visa apimtimi. O dėl to, kad nebuvo nustatyta teisė nugincyti sutartį vienašaliu pareiškimu, nors daugelis sutarčių nugincijimo pagrindų buvo iš esmės suformuluoti pagal UNIDROIT principus, kyla CK nustatytų sisteminio

¹⁷⁶ Drazdauskas, S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008. P. 235.

¹⁷⁷ *Ibid.* P. 238.

¹⁷⁸ Principles, Definitions and the Model rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition / Bar, Ch., et al. (eds.), 2008. Prieiga per internetą: <https://www.law.kuleuven.be/web/mstorme/DCFRInterim.pdf> [žiūrėta: 2011-10-15].

nesuderinamumo problemų.¹⁷⁹ Pavyzdžiui, CK 6.228 straipsnyje numatyta galimybė šaliai atsisakyti sutarties konkuruoja, persidengia su bendrosiomis sandorių negaliojimo nuostatomis, būtent su CK 1.91 straipsniu, numatančiu sandorio negaliojimą dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių. D. Bublienė mano, jog CK 1.91 straipsnyje numatytas pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu „dėl susidėjusių sunkių aplinkybių“ sutampa su CK 6.228 straipsniu, todėl šiuo atveju sutarties šalis kaip ir turi teisę pasirinkti, kuriuo straipsniu remdamasi ji gins savo teises, tačiau kitais atvejais, tokių kaip apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi, turėtų būti taikomas ne CK 6.228 straipsnis, bet 1.91 straipsnis.¹⁸⁰ Mūsų nuomone, analizuojant CK 1.91 bei 6.228 straipsnių nuostatas, galima pastebėti, jog šių dviejų normų sąlyginis skirtumas yra tai, kad esminės šalių nelygybės atveju viena sutarties šalis nesažiningai pasinaudoja kitos šalies silpnumu, tačiau nedaro kitai šaliai tiesioginio spaudimo verčiant sudaryti sutartį pastarajai nenaudingomis sąlygomis, tuo tarpu CK 1.91 straipsnyje įtvirtintas atvejais, pavyzdžiui, realaus grasinimo, apgaulės, tiesiogiai reikalaujama sudaryti sutartį.

CK yra civilines teises normas kodifikuojantis (sisteminantis) teisės aktas, pagrįstas teisės sistemos struktūriniais ryšiais. Tačiau dar viena sisteminio nesuderinamumo problema iškyla pažvelgus į CK 6.986 straipsnį. Šio straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „taikos sutartis gali būti pripažinta negaliojančia dėl esminės jos šalių nelygybės (šio kodekso 6.228 straipsnis), taip pat kitais sandorių negaliojimo pagrindais“. Tad normoje esminė šalių nelygybė aiškiai įvardijama kaip vienas iš sutarties pripažinimo negaliojančia pagrindų, nors tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje CK 6.228 straipsnis laikomas sutarties atsisakymo, bet jokiu būdu ne sutarties pripažinimo negaliojančia pagrindu. Mūsų nuomone, tokie nesuderinamumai turėtų būti kuo skubiau pašalinti, modifikuojant CK 6.228 straipsnį, suteikiant jam sutarties pripažinimo negaliojančia pagrindo reikšmę.

Autorės nuomone, CK kūrėjai nesiryžo suteikti šalims teisės pačioms nugincyti sutartį be teismo sprendimo esant nugincijimo pagrindams vien dėl to, jog atsirastų didelės galimybės piktnaudžiauti šia teise, nebūtų užtikrintas sutartinių santykių stabilumas. Tačiau, kaip pažymi ir S. Drazdauskas, teisė pareikšti apie sutarties negaliojimą nėra absoliuti ir sutarties ginčijimas neatima kitai šaliai galimybės ginti savo teises, jeigu apie sutarties negaliojimą pareiškiamo nepagrįstai. Šalis, gavusi pranešimą apie vienašalį siekį pripažinti sutartį negaliojančia, turi teisę

¹⁷⁹ Drazdauskas, S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008. P. 240.

¹⁸⁰ Bublienė, D. Silpnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesažiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Jurisprudencija. Nr. 9 (99), 2007. P. 44.

jį nugincyti tiek pareikšdama ieškinį teisme, tiek ir jau pradėtoje byloje pateikdama atsikirtimus, pagrindžiančius, kad sutarties ginčijimui nebuvo pagrindo. Be to, žvelgiant į esamas taisykles labai panašiam sutarties nutraukimo institute, kur leidžiama nutraukti sutartį vienašaliu šalies pareiškimu, galima pastebėti, kad teisė vienašališkai nutraukti sutartį nesuteikia nei didelių piktnaudžiavimo galimybių, nei kitokių neigiamų padarinių. Priešingai, teisė nutraukti sutartį vienašališkai, kai yra esminis sutarties pažeidimas, leidžia šalims efektyviau išspręsti iš sutarties kylančias problemas ar nesutarimus.¹⁸¹

Atrodo, jog CK 6.228 straipsnis yra vienintelis sutarties nugincijimo pagrindas, kuris suformuluotas VI knygos „Sutarčių teisė“ skyriuje kaip specialus pagrindas bendrųjų sandorių negaliojimo pagrindų atžvilgiu.¹⁸² A. Dambrauskaitė savo monografijoje taip pat pažymi, kad „CK 6.228 straipsnyje vartojamas terminas „atsisakyti sutarties“ į Lietuvos civilinę teisę pateko dėl netikslaus angliško termino *to avoid* vertimo į lietuvių kalbą, sutarčių negaliojimo pagrindui suteikus sutarties atsisakymo reikšmę“¹⁸³. Mūsų nuomone, tokios autorių mintys yra visiškai pagrįstos. Manytina, jog CK kūrėjai, bijodama piktnaudžiavimo galimybe vienašališkai pripažinti sutartis negaliojančiomis (nugincyti), jos neperėmė iš UNIDROIT ar PECL principų, o sukūrė „atsargesnę“ priemonę – sutarties atsisakymą, kuris šiuo metu net gali būti traktuojamas kaip specialus sutarčių pabaigos pagrindas (galima sakyti – *sui generis*). Nors šiai priemonei įvardinti pasirinkta visiškai netinkama sąvoka, nes Europos Sąjungos teisėje sutarties atsisakymas jau seniai buvo suvokiamas praktiškai kaip išimtinė vartotojų teisė, suteikianti galimybę vartotojui per atitinkamą laikotarpį atsisakyti vartojimo tikslais sudarytos sutarties.

Apibendrinant, galima pasakyti, jog tiek UNIDROIT principai, tiek PECL principai, tiek ir Bendrų pagrindų sistemos projekto nuostatos yra puikios priemonės, galinčios suteikti naudingos informacijos apie sutarčių teisę tarptautiniu ar europiniu lygmeniu. Autorės nuomone, jų įtaką CK įtvirtintai esminei šalių nelygybei suvokti ir aiškinti akivaizdi. Ir nors CK 6.228 straipsnio samprata šiek tiek skiriasi nuo analogiškų normų UNIDROIT principuose, PECL principuose ar Bendrų pagrindų sistemos projekte, nes suteikia šaliam, kurios teisės ir teisėti interesai buvo pažeisti galimybę pačiai konstatuoti sutartinių santykių pabaigą be teismo pagalbos t. y. *atsisakyti sutarties* (o ne nugincyti), ji ypatingai svarbi. Galima teigti, jog CK 6.228 straipsnis – moderni ir patogi šalių atžvilgiu nuostata, kuri sutarties šalims naudinga tiek laiko, tiek procedūrų aspektais bei leidžia efektyviau ginti savo teises, tokiu būdu sumažinant teismuose nagrinėjamų ginčų skaičių, kadangi teismas šiuo atveju reikalingas tik tuomet, jei šalims nepavyksta geranoriškai susitarti. Tačiau siekiant panaikinti CK teisinio reglamentavimo

¹⁸¹ Drazdauskas, S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008. P. 240.

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ Dambrauskaitė, A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009. P. 95.

nesuderinamumą, atsižvelgiant į tarptautinę bei regioninę esminės nelygybės sampratą, sutarties atsisakymas turėtų būti transformuojamas į specialų sutarties nuginkijimo pagrindą, leidžiantį pripažinti sutartį negaliojančia be teismo sprendimo.

3.3. Kiti Lietuvos Respublikos teisės aktuose įtvirtinti sutarties atsisakymo atvejai

Sumaištį dėl sutarties atsisakymo sampratos kelia ir tai, jog daugelyje kitų CK straipsnių, skirtų atskiroms sutarčių rūšims, yra įtvirtinama šalies teisė „atsisakyti“ sutarties arba „atsisakyti vykdyti“ sutartį. Tačiau, ar šie straipsniai nukreipia į CK 6.228 straipsnį, kalbantį apie sutarties atsisakymą dėl esminės šalių nelygybės, ar jie skirti apibūdinti kitokioms civilinių teisinių santykių situacijoms, ne visada tiesiogiai įtvirtinama.

Lietuvoje, kaip ir visoje Europos Sąjungoje, vartotojų teisių apsauga yra svarbi teisinio reguliavimo sfera. Kaip minėta anksčiau, vartotojų apsaugos klausimai Europos Sąjungos teisėje daugiausia reglamentuojami direktyvų, kurios yra privalomos kiekvienai valstybei narei, paliekant teisę nacionalinėms valdžios institucijoms pasirinkti direktyvos įgyvendinimo formą ir būdus. Šiuo metu Lietuvos teisinėje sistemoje, siekiant suderinti valstybių narių nacionalinių teisės aktų nuostatas vartotojų teisių apsaugos srityje bei tokiu būdu padidinti vartotojų teisių apsaugos lygį, yra įgyvendintos beveik visos svarbiausios vartotojų teisių apsaugos direktyvos. Tai suponuoja, jog vartotojų teisės atsisakyti sutarties (kaip ji suvokiama Europos Sąjungos lygiu) nuostatos turėtų būti įtvirtintos ir Lietuvos nacionalinėje teisėje.

Vartojimo sutarties instituto specifika ypač išryškėja teisiškai reguliuojant sutarčių pabaigą, būtent numatant vartotojams sutarties atsisakymo galimybę, suteikiant teisę nutraukti sutartinius santykius kur kas palankesne tvarka. Tad dar vienu sutarties atsisakymu (galima netgi teigti „europine“ sutarties atsisakymo teise), egzistuojančiu Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose, reiktų įvardinti išimtinę vartotojams suteiktą teisę atsisakyti vartojimo tikslais sudarytos sutarties.

Galima paminėti keletą tokio teisinio reglamentavimo pavyzdžių. CK 6.357 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, kad pirkėjui suteikiama teisė *atsisakyti sutarties*, kai ji sudaryta ne prekybai skirtose patalpose, pranešant raštu pardavėjui per septynias dienas nuo atitinkamo dokumento, kuriame nurodyti pirkėjo, pardavėjo rekvizitai, prekės kaina ir kt., gavimo dienos. Kitas pavyzdys, puikiai iliustruojantis vartotojų teisę atsisakyti sutarties, numatytas CK 6.367 straipsnyje, kuriame teigiama, jog pirkėjas turi teisę nenurodydamas priežasties *atsisakyti pirkimo-pardavimo sutarties*, sudarytos naudojant ryšio priemones, pranešdamas apie tai raštu pardavėjui per septynias darbo dienas. Šiame kodekso straipsnyje net tik įtvirtinamas sutarties atsisakymo teisės įgyvendinimo laikotarpis, bet taip pat pabrėžiama viena iš sutarties atsisakymo

teisės ypatybių, kad nereikalaujama nurodyti jokios priežasties, kodėl norima atsisakyti sutarties. Remiantis CK 6.370 straipsniu pirkėjas turi teisę „vienašališkai nenurodant priežasties *atsisakyti pakaitinio naudojimosi patalpomis, ilgalaikio atostogų produkto, perpardavimo arba keitimosi sutarčių*, jam prieinamoje patvariojoje laikmenoje apie tai pranešdamas pardavėjui per keturiolika dienų nuo atitinkamos sutarties, įskaitant ir preliminariąją sutartį, sudarymo dienos arba nuo tokios sutarties gavimo dienos, jeigu ši data yra vėlesnė“. Tad iš šių pavyzdžių akivaizdu, jog Lietuvos teisėje egzistuoja analogiškos, vartotojus, kaip silpnesnę sutarties šalį, ginančios nuostatos, suteikiančios vartotojams galimybę per tam tikrą laikotarpį, dažniausiai nenurodant priežasties, atsisakyti vartojimo tikslais sudarytos sutarties.

Tačiau sutarties šalies teisė atsisakyti sutarties numatyta ir kituose CK straipsniuose, kurie skirti reglamentuoti atskiras sutarčių rūšis. Siekdami tai iliustruoti, galime pateikti keletą pavyzdžių. CK 6.390 straipsnio 2 dalyje, kalbančioje apie sutarties pakeitimą ir nutraukimą, teigiama, kad „jeigu abonentas yra juridinis asmuo, tai energijos tiekimo įmonė turi teisę vienašališkai *atsisakyti sutarties* šio kodekso 6.217 straipsnyje numatytais pagrindais“. Tačiau dar kartą pažvelgę į straipsnio antraštę (sutarties pakeitimas ir nutraukimas) bei į CK 6.217 straipsnį, kuriame įtvirtinta galimybė nutraukti sutartį dėl esminio sutarties pažeidimo, mes manome, jog įstatymų leidėjas tikriausiai visai ne sutarties atsisakymą turėjo omeny rengdamas šį CK straipsnį, o būtent sutarties nutraukimą, kaip vieną iš sutarties pabaigos pagrindų. CK 6.484 straipsnis kalba apie daikto neperdavimo nuomininkui pasekmes bei pabrėžia, jog „jeigu nuomotojas neperduoda išnuomoto daikto, jo dokumentų ir priedų nuomininkui naudotis, tai šis turi teisę išreikalauti iš nuomotojo tą daiktą ir išieškoti dėl uždelsimo įvykdyti sutartį atsiradusius nuostolius arba *atsisakyti sutarties* ir išieškoti dėl sutarties neįvykdymo atsiradusius nuostolius“. Autorė mano, kad ir šiuo atveju galimybė atsisakyti sutarties turėtų būti traktuojama kaip galimybė nutraukti sutartį. Šis CK straipsnis beveik pažodžiui perimtas iš senojo 1964 metų civilinio kodekso¹⁸⁴, manytina, visiškai nesigilinant į sutarties atsisakymo sampratą šios teisės normos kontekste. CK 6.658 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad „jeigu rangovas nepradeda laiku vykdyti sutarties arba atlieka darbą taip lėtai, kad jį baigti iki termino pabaigos pasidaro aiškiai negalima, užsakovas turi teisę *atsisakyti sutarties* ir reikalauti atlyginti nuostolius“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija, analizuodama sutarties pabaigą remiantis CK 6.658 straipsnio 2 dalimi, civilinėje byloje pasisakė, jog „būtent kreditorius (ieškovas) pažeidė prievolę, o atsakovas laikomas jos nepažeidusiu, t. y. nepažeidė sutartyje nustatytų terminų projektavimo darbams atlikti, ir kad ieškovas neturėjo teisės *nutraukti sutartį* tiek pagal ginčo

¹⁸⁴ 259 str. Jeigu pardavėjas, pažeisdamas sutartį, neperduoda pirkėjui parduoto daikto, tai pirkėjas turi teisę reikalauti perduoti jam parduotą daiktą ir atlyginti nuostolius, padarytus įvykdymo uždelsimu, arba *atsisakyti nuo sutarties* ir pareikalauti atlyginti nuostolius (Lietuvos Respublikos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Vyriausybės žinios, 1964, Nr.19 -138 (negalioja)).

sutarties 3.2 punkto 3 dalį, tiek pagal CK 6.658 straipsnio 2 dalį¹⁸⁵. Mūsų nuomone, ir šioje teisės normoje sutarties atsisakymas reiškia sutarties nutraukimą, o vienas iš Teismo sprendimo konstatuojamos dalies teiginių taip pat leidžia manyti, kad CK 6.658 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisę atsisakyti sutarties reiktų traktuoti kaip teisę nutraukti sutartį. CK galima rasti ir daugiau tokio netikslaus teisinio reglamentavimo pavyzdžių, tačiau ir iš pateiktųjų akivaizdu, kad įstatymų leidėjas kai kur nedaro skirtumo tarp sutarties atsisakymo ir sutarties nutraukimo terminų, net keliose teisės normose vartoja juos kaip sinonimus.

CK 6.314 straipsnio 6 dalyje, 6.316 straipsnio 2 dalyje, 6.324 straipsnio 1 dalyje ir kai kuriuose kituose straipsniuose, numatoma galimybė *atsisakyti vykdyti sutartį*. Lietuvos teisė sutarties vykdymo sąvokos tiesiogiai nepateikia, tačiau ją galima išvesti iš CK 6.205 straipsnio, apibrėžiančio sutarties neįvykdymo sampratą. Šioje normoje sutarties neįvykdymas apibūdinamas kaip bet kurios iš sutarties atsiradusios prievolės neįvykdymas, įskaitant netinkamą įvykdymą ar įvykdymo termino praleidimą. Taigi sutarties vykdymas gali būti apibūdinamas kaip iš sutarties atsiradusių prievolių vykdymas, t. y. atlikimas veiksmu, kuriais sutarties šalys įgyvendina iš sutartinių prievolių atsirandančias savo subjektines teises ir pareigas.¹⁸⁶ Tad manome, jog atsisakymas vykdyti sutartį negali būti laikomas sutarties atsisakymo teise.

Taigi CK galima rasti nemažai teisinio reglamentavimo netikslumų. Autorės nuomone, iš paminėtų atvejų tik teisę atsisakyti sutarties, suteiktą vartotojams, galima laikyti „tikrąją“ sutarties atsisakymo teise. Teisė atsisakyti vykdyti sutartį turėtų būti suprantama kaip neatlikimas veiksmu, kuriais šalis turėtų įgyvendinti iš sutarties kylančias subjektines teises ir pareigas. Tuo tarpu kai kuriuose kituose CK straipsniuose (pvz., 6.390 str., 6.484 str., 6.658 str.) vartojamas terminas „atsisakyti sutarties“ turėtų būti reformuotas, „teisę atsisakyti sutarties“ pakeičiant „teise nutraukti sutartį“. Taip būtų suteikta sutarties atsisakymo sampratai daugiau konkretumo ir aiškumo.

3.4. Sutarties atsisakymo ir kitų sutarties pabaigos pagrindų santykis

Šiuolaikinė sutarčių teisė prioritetą teikia bendriesiems elgesio standartams – sąžiningumui, sąžiningai dalykinei praktikai, protingumui, – labiau negu konkrečioms taisyklėms. *Favor contractus* principas yra viena iš tokių bendrųjų idėjų, kuria siekiama, kiek įmanoma, sumažinti atvejų, kada sutarties egzistavimas ar galiojimas galėtų būti kvestionuojamas arba sutartis galėtų būti nutraukta anksčiau laiko. Lietuvos Aukščiausiasis

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Šiaulių tauro energetika“ v. K. J. architektūros ir dizaino studija, bylos Nr. 3K-3-123/2010.

¹⁸⁶ Vitkevičius, P., et al. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas, Vija, 1997. P. 351.

Teismas savo praktikoje taip pat pabrėžia *favor contractus* principo svarbą, nurodydamas, jog „prioriteto sutarčiai teikimo principas, kurio esmė yra ta, kad negali būti ignoruojama nė viena sudarytos sutarties sąlyga, aiškinant sutarties sąlygas, prioritetas turi būti teikiamas kiekvienos sąlygos galiojimui ir vykdymui, apribojant kiek įmanoma galimybę neigti sudarytos sutarties galiojimą, kai vienai sutarties šaliai tai tampa naudinga“¹⁸⁷. Tačiau vis tik ne visada pavyksta sutartį išsaugoti, ne visada atsiranda ja siekiami padariniai, o atsiradę gali išnykti dėl to, jog sutarties bus atsisakyta, ji bus pripažinta negaliojančia ar nutraukta.

Sutarties atsisakymas Lietuvos teisėje yra tik vienas iš sutarties pabaigos pagrindų. Sutarties pripažinimas negaliojančia bei sutarties nutraukimas taip pat laikomi sutartinių santykių pasibaigimą galinčiais lemti pagrindais. Tad tikslinga šiuos sutarties pabaigos atvejus palyginti, siekiant išvelgti esminius skirtumus ir panašumus.

Taikymo pagrindai.

Negaliojančia sutartimi yra laikoma tokia sutartis, kurios bent vienas iš būtinų elementų (subjektai, subjektų valia ir valios išreiškimas, sutarties turinys, sutarties forma) neatitinka įstatymų reikalavimų. Tad dėl įvairių sutarties elementų ydų įstatymų numatytais atvejais sutartis gali būti pripažinta negaliojančia. Sutartis yra viena iš sandorių rūšių, kuria įforminami turtiniai ir tam tikri neturtiniai teisiniai santykiai tarp fizinių ir juridinių asmenų. Tad kiekviena sutartis yra sandoris, tačiau ne kiekvienas sandoris yra sutartis. Bendrieji negaliojimo pagrindai išdėstyti CK I knygos IV skyriuje, pavyzdžiui, imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris (CK 1.80 str.), viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujantis sandoris (CK 1.81 str.), juridinio asmens teisnumui prieštaraujantis sandoris (CK 1.82 str.) ir kiti numatyti pagrindai. Tačiau specifinių tam tikrų sutarčių negaliojimo pagrindų galima rasti ir kitose kodekso normose, pavyzdžiui, CK 6.66 straipsnyje yra numatyta, jog sandoris, skolininko sudarytas pažeidžiant kreditoriaus interesus gali būti pripažintas negaliojančiu (*actio Pauliana*), CK 3.96 straipsnis, kuriame numatytas sandorių, sudarytų be kito sutuoktinio sutikimo, nugalinėjimas ir kiti įstatymo nustatyti atvejai. Tad sutartis gali būti pripažinta negaliojančia tik įstatyme numatytais pagrindais.

Sutarties nutraukimas reiškia civilinių teisių ir pareigų, kylančių iš sutarties pasibaigimą, kai abi šalys atleidžiamos nuo sutarties vykdymo. Priešingai nei negaliojimo atveju, sutartis gali būti nutraukta ne tik tada, kai tokią galimybę numato įstatymas, bet ir tada, kai tai numatyta šalių sudarytoje sutartyje. Įstatyminiai sutarties nutraukimo pagrindai gali būti skirstomi į bendruosius ir specialiuosius. Bendrieji sutarties nutraukimo pagrindai taikomi visoms sutarčių rūšims ir yra numatyti bendrose sutarčių teisės nuostatose, t. y. CK 6 knygos II

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. B. (J. B. B.) v. UAB „NEO GROUP“*, bylos Nr. 3K-3-157/2010.

dalyje. Pavyzdžiui, sudarius sutartį prisijungimo būdu (CK 6.186 str. 3 d.), neapibrėžtam terminui sudaryta sutartis (CK 6.199 str.), kai per protingą terminą, nepaisant šalies būtinų pastangų, negaunamas privalomas valstybės institucijos leidimas (CK 6.203 str. 1 d.), sutarties vykdymo suvaržymas (CK 6.204 str. 3 d.), sutarties nutraukimas dėl esminio sutarties pažeidimo (CK 6.217 str.) ir kt. Specialieji sutarties nutraukimo pagrindai numatyti specialiose atskiras sutarčių rūšis reglamentuojančiose normose. Pavyzdžiui, daikto pirkimo-pardavimo sutartis su sąlyga naudoti daiktą tam tikram tikslui gali būti nutraukta, jeigu pirkėjas nevykdo šios sąlygos (CK 6.312 str. 2 d.), daikto pirkimo-pardavimo sutartis gali būti nutraukta, jeigu pardavėjas pažeidžia savo pareigas ir paaiškėja, jog tretieji asmenys turi teisių į perduodamus daiktus ar nuosavybės teisė į daiktus yra suvaržyta (CK 6.321 str. 6 d.) ir kiti įstatymo nustatyti atvejai. Tačiau sutarties šalys yra laisvos susitarti tiek dėl sutarties nutraukimo be kurios nors šalies kaltės, tiek ir esant šalies kaltei dėl sutarties pažeidimo. Toks susitarimas galimas nepriklausomai nuo padaryto pažeidimo reikšmės, tačiau vis tik tokia sąlyga turi neprieštarauti imperatyvioms įstatymo normoms, viešajai tvarkai ir gerai moralei.

Tuo tarpu sutarties dėl esminės šalių nelygybės gali būti atsisakoma tik įstatymo numatytu atveju, t. y. tik tuomet, jei sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą (CK 6.228 str.).

Vartotojai gali įgyvendinti savo teisę atsisakyti vartojimo sutarties taip pat tik tada, jei tokia galimybė nurodyta įstatyme. Pavyzdžiui, Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 37 straipsnyje įtvirtinta vartotojo teisė atsisakyti finansinių paslaugų sutarties, sudarytos ryšio priemonėmis.

Įgyvendinimo būdai.

Negaliojantys sandoriai skirstomi į niekinius ir nuginkijamus (CK 1.78 str.), o sutartys – į absoliučiai ir santykinai negaliojančias (CK 6.225 str.). CK 1.78 straipsnio 1 dalyje sakoma, jog sandoris laikomas niekiniu, jeigu jis, vadovaujantis įstatymais, negalioja, nepaisant to, yra ar ne teismo sprendimas pripažinti jį negaliojančiu. Tad atrodo, kad niekiniam sandoriui pripažinti negaliojančiu nėra būtinas teismo sprendimas. Tuo tarpu nuginkijamas sandoris pripažįstamas negaliojančiu tik teismo sprendimu (CK 1.78 str. 2 d.). Tačiau doktrinoje vyrauja nuomonė, jog niekinių ir nuginkijamų sandorių skirtumas yra reliatyvus, o teismo sprendimas būtinas ir niekinių sandorių atveju. Atkreiptinas dėmesys į susiformavusią praktiką¹⁸⁸ leisti teismams tik

¹⁸⁸ Teismas, nesant pareikšto reikalavimo, savo iniciatyva (*ex officio*) konstatuoja sandorį niekiniu tik tada, kai niekinis sandoris yra tiesiogiai susijęs su byloje pareikštais reikalavimais, toks konstatavimas yra būtinas, ginant asmens pažeistas teises ir taikant niekinio sandorio padarinius, ir nereikia rinkti papildomų įrodymų, nes tokio sandorio negaliojimo pagrindas yra akivaizdus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. VĮ „Kauno paslaugų verslo darbuotojų profesinio rengimo centras“*, bylos Nr. 3K-3-73/2011).

ribotai naudotis įstatymo jiems suteikiama prerogatyva konstatuoti niekinio sandorio faktą ir teises pasekmes.¹⁸⁹

Sutartis gali būti nutraukta šalių susitarimu, vienašaliu pranešimu, taip pat kreipiantis į teismą. Šalių laisvės principas lemia šalims teisę susitarti dėl sutarties nutraukimo bet kuriuo sutarties galiojimo metu. Toks susitarimas gali būti sudaromas nepriklausomai ar nutraukimo pagrindu yra sutarties pažeidimas ar ne. Įstatymo numatytais atvejais sutartis gali būti nutraukta teismo keliu, pavyzdžiui, esant sutarties vykdymo suvaržymui teismas gali nutraukti sutartį, nustatydamas nutraukimo datą bei sąlygas (CK 6.204 str.). Šalys taip pat gali numatyti sutartyje, jog sutartis tam tikrais atvejais gali būti nutraukiama tik teismo tvarka. Vienašaliu pranešimu sutartis gali būti nutraukta sutarties ar įstatymo numatytais atvejais. Pavyzdžiui, esant esminiam sutarties pažeidimui šalis gali nutraukti sutartį nesikreipdama į teismą (CK 6.218 str. 1 d.). Žinoma, tai neatima kitos šalies teisės kreiptis į teismą siekiant įrodyti, kad sutartis negalėjo būti vienašališkai nutraukta, nes pažeidimas nesąs esminis.

CK 6.228 straipsnyje nėra aiškiai nurodoma, kaip turi būti įgyvendinama šalies teisė atsisakyti sutarties. Tačiau atsižvelgus į šiame straipsnyje įtvirtintų nuostatų prigimtį galima teigti, jog ši teisė turi būti įgyvendinama vienašaliu pranešimu. Tad skirtingai nuo sutarties pripažinimo negaliojančia, atsisakant sutarties dėl esminės šalių nelygybės, nereikia kreiptis į teismą, tiesiog silpnoji sutarties šalis apie savo atsisakymą turi pranešti kitai šaliai. Žinoma, tuo atveju, jeigu teisę atsisakyti sutarties turinti šalis nenori sutarties atsisakyti, o tik pakeisti sutartį ar jos sąlygą, ji privalės kreiptis į teismą ir prašyti teismo atitinkamai ją pakeisti, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus. Teismas taip pat gali pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą prašymu, jei ši nedelsiant po pranešimo gavimo apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar neatsisakė.

Vartotojai savo teisę atsisakyti sutarties įgyvendina per atitinkamą laikotarpį vienašaliu pranešimu informuodamas kitą sutarties šalį, t. y. ne teismo tvarka. Pavyzdžiui, CK 6.357 straipsnio 6 dalyje teigiama, jog pirkėjas turi teisę atsisakyti sutarties, sudarytos ne prekybai skirtose patalpose, apie tai pranešdamas raštu pardavėjui per septynias dienas.

Teisinės pasekmės.

Sandorio pripažinimas negaliojančiu panaikina jo teisinę galią. Pasak Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, „sandorio negaliojimo instituto esmė yra ta, kad negaliojantis sandoris nesukelia tų padarinių, kurių siekė jo dalyviai, jis sukelia sandorio negaliojimo padarinius“¹⁹⁰. Be to, kad sandoris nustoja galioti, sandorio pripažinimas negaliojančiu sukelia ir kitų pasekmių.

¹⁸⁹ Dambrauskaitė, A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009. P. 110.

¹⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Utvilsta“ v. II „Utenos stogai“, bylos Nr. 3K-3-140/2010.

Visų pirma, sandorį pripažinus negaliojančiu, kyla restitucijos taikymo klausimas. Pripažintas negaliojančiu sandoris paprastai laikomas negaliojančiu *ab initio* (nuo sudarymo momento), t. y. nesukėlusiu juo siektų teisinių padarinių nuo pat jo sudarymo momento. Tačiau ne visada įmanoma įgyvendinti šią taisyklę. Todėl CK 1.95 straipsnio 2 dalyje numatyta išimtis, kad teismo sprendimu sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu ir nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo (*ex nunc*), jeigu pagal turinį pripažinti sandorio negaliojančiu *ab initio* negalima. Tad jei negaliojantis sandoris buvo visiškai ar iš dalies įvykdytas, sandorį pripažinus negaliojančiu *ab initio*, tarsi išnyksta tokio įvykdymo teisinis pagrindas ir turi būti šalinami tokio sandorio teisiniai padariniai. Šio rezultato siekiama būtent taikant restituciją, kuri gali būti dvišalė (kiekviena sandorio šalis turi grąžinti kitai visa tai, ką gavo pagal pripažintą negaliojančiu sandorį, o kai negalima grąžinti to, kas gauta, natūra, – atlyginti vertę pinigais (CK 1.80 str. 2 d.)), vienašalė (į pradinę padėtį grąžinama tik sąžininga (nukentėjusi) sutarties šalis), o tam tikrais atvejais net apskritai netaikoma (pvz., kai abi sutarties šalys žinojo ar turėjo žinoti, jog sandoris prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei (CK 1.81 str. 2 d.)).¹⁹¹ Restitucijos taisyklės nustato CK VI knygos normos (CK 6.145-6.153 str.). Be restitucijos taikymo, CK nurodo tam tikrus papildomus sandorio pripažinimo negaliojančiu padarinius: nukentėjusios šalies išlaidų, turto netekimo ar sužalojimo (tiesioginių nuostolių) atlyginimas (pvz., CK 1.84 str. 3 d., 1.85 str. 2 d. ir kt.), šaliai, kaltai dėl negaliojančio sandorio sudarymo, gali būti taikoma civilinė atsakomybė.

CK 6.221, 6.222 straipsniuose aptariami sutarties nutraukimo teisiniai padariniai. Remiantis 6.221 straipsnio 1 dalimi, sutarties nutraukimas galioja tik į ateity. Tai savo praktikoje patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, konstatuodamas, kad „nutraukus sutartį, iki nutraukimo atsiradusių šalių teisių ir pareigų teisėtumas nepaneigiamas, nutraukta sutartis negalioja ne *ab initio*, o nuo nutraukimo momento (*ex nunc*), t. y. sutarties nutraukimas turi perspektyvinį efektą – iki sutarties nutraukimo kilusios teisinės pasekmės nepaneigiamos, šalys atleidžiamos nuo tolesnio sutarties vykdymo, tačiau neatleidžiamos nuo prievolių viena kitai, kilusių iš sutarties iki jos nutraukimo momento“¹⁹². Tai yra esminis skirtumas nuo sutarties negaliojimo (bendrosios taisyklės) ir nuo sutarties atsisakymo. CK 6.221 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, bendroji taisyklė, kad sutarties nutraukimas neturi įtakos civilinei atsakomybei. Jeigu sutartis pažeista, kol nėra nutraukta, tai nutraukus sutartį kreditorius gali iš skolininko išsieškoti nuostolius ar netesybas. Kadangi sutartis nutraukiama paprastai praėjus po sudarymo ilgesniam ar trumpesniam laikui, neretai viena ar abi šalys jau būna ją iš dalies įvykdžiusios, tad šalims

¹⁹¹ Mizaras, V. (moksl. red.). Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 366–367.

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras, ginantis viešąjį interesą v. Švenčionių rajono savivaldybės administracija, politinė partija „Naujoji sąjunga“*, bylos Nr. 3K-3-532/2009.

suteikiama teisė sutarties nutraukimo atveju reikalauti grąžinti tai, kas buvo perduota kitai šaliai vykdant sutartį (taikoma restitucija). Jeigu sutarties vykdymas yra tęstinis ir dalus, galima reikalauti grąžinti tik tai, kas buvo gauta po sutarties nutraukimo. CK 6.222 straipsnis yra dispozityvi norma, todėl nutraukdamos sutartį savo susitarimu šalys gali nustatyti ir kitokius sutarties nutraukimo padarinius.¹⁹³

Sutarties atsisakymo dėl esminės šalių nelygybės teisinės pasekmės CK nėra atskleistos. Tačiau atsižvelgiant į tai, jog ši CK norma į Lietuvos teisės sistemą „atkeliavo“ iš UNIDROIT principų, mes manome, jog sutarties atsisakymo teisinės pasekmės turėtų būti analogiškos sutarties pripažinimo negaliojančia pasekmėms. Tad atsisakius sutarties sutartiniai santykiai turėtų būti nutraukiami nuo jos sudarymo momento (*ab initio*), nes pripažinti sutarties atsisakymo galiojimą tik į ateitį, kai susitarimas sudaromas pasinaudojant kitos šalies silpnumu, taip įgyjant perdėtą pranašumą, būtų visiškai nepagrįsta. Taip pat atsisakius sutarties turėtų būti taikoma restitucija, kadangi būtina atkurti šalių *status quo*, t. y. padėtį, egzistavusią iki tam tikro juridinio fakto įvykimo. Manytina, jog nukentėjusi šalis taip pat galėtų tikėtis išlaidų, turto netekimo (tiesioginių nuostolių) atlyginimo.

Vartotojams suteiktos sutarties atsisakymo teisės padariniai iš dalies panašūs į sutarties atsisakymo dėl esminės šalių nelygybės – taikoma restitucija, atsakomybė už sutarties objekto praradimą, apgadinimą ar vertės sumažėjimą, o sutartiniai santykiai nutraukiami *ab initio*.

Ši – paskutinioji – darbo dalis mums leido atskleisti, jog visi paminėti sutarties pabaigos pagrindai, egzistuojantys Lietuvos nacionalinėje teisėje, turi ne tik tarpusavio taikymo skirtumų, bet ir tam tikrų panašumų. Be to, mūsų nuomone, nei vienas iš jų nėra nesiekia išsaugoti sutartinių santykių stabilumo, priešingai – jį griauna, tad visi sutarčių pabaigos pagrindai turėtų būti kuo detaliau ir aiškiau reglamentuoti, siekiant išvengti piktnaudžiavimo jais.

¹⁹³ Mikelėnas, V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003. P. 298–299.

IŠVADOS

Magistro baigiamajame darbe iškelta hipotezė, jog sutarties atsisakymas – specifinis sutarčių pabaigos pagrindas, kurio samprata Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje bei Europos Sąjungos teisėje nėra visiškai tapati, tačiau abiejose teisės sistemose sutarties atsisakymas vertinamas kaip ypač reikšminga silpnesniosios sutarties šalies interesų apsaugos priemonė, pasitvirtino, o tai įrodo šios išvados:

1. *Pacta sunt servanda* laikomas kertiniu sutarčių teisės principu, reikalaujančiu šalių tinkamai ir sąžiningai vykdyti priimtus sutartinius įpareigojimus. Tačiau šiais laikais, nepaisant istoriškai įrodyto *pacta sunt servanda* reikšmingumo, pripažįstama, jog sutarčių privalomumo principas, kaip ir dauguma kitų principų, nėra ir negali būti absoliutus, nes tam tikrais atvejais beatodairiškas jo laikymasis neatitiktų šių dienų realijų ir pasikeitusios socialinės aplinkos, reikštų protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principų pažeidimą. Tad siekiant to išvengti Europoje pastaruosiu metu *pacta sunt servanda* principas lėtai ardomas įvairių apribojimų, o sutarties atsisakymas pagrįstai laikomas vienu iš jų.
2. Pastaraisiais metais Europos Sąjungoje priimama vis daugiau įvairių dokumentų, darančių veiksmingą įtaką valstybių narių privatinei teisei. Sutarties atsisakymo teisei Europos Sąjungoje teisinį pagrindą davė vartotojų teisių direktyvos. Tad sutarties atsisakymo teisės samprata neatsiejama nuo vartotojų teisių apsaugos Europos Sąjungoje, o tokios teisės egzistavimas grindžiamas siekiu apsaugoti vartotojus nuo nesąžiningos ir agresyvios komercinės veiklos, noru skatinti vartotojus ir įmones labiau naudoti vidaus rinkos teikiamais privalumais, poreikiu pašalinanti kliūtis tarptautinei prekybai, skatinti internetinių sutarčių sudarymą bei sudėtingu sutarčių pobūdžiu. Tad sutarties atsisakymo teisė Europos Sąjungoje paprastai suprantama kaip išimtinė vartotojų, silpnesnės sutarties šalies, teisė per tam tikrą laikotarpį, dažniausiai nenurodant priežasties, atsisakyti vartojimo tikslais sudarytos sutarties. Tačiau Bendrų pagrindų sistemos projekte (angl. *Draft of Common Frame of Reference*) įtvirtintos sutarties atsisakymo teisės nuostatos turėtų būti taikytinos bendrajai sutarčių teisei, visoms sutarties šalims, įskaitant verslininkus. Bet manytina, kad pagrindinė sutarties atsisakymo teisės taikymo sritis liks būtent vartotojų sutartys, nes tai lemia poreikis apginti silpnesniosios sutarties šalies teises ir teisėtus interesus.
3. Svarbu pabrėžti, kad Europos Sąjungos teisėje vartojamų sutarties atsisakymo terminų nevienodumas („*right of cancellation*“, „*right of renunciation*“, „*right of withdrawal*“ ir kt.) jokiu būdu nereiškia, jog pati sutarties atsisakymo teisė suvokiama nevienodai, tačiau tai aiškiai parodo, kad kol kas dar nėra darnios Europos sutarčių teisės sistemos.

4. Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje terminas „sutarties atsisakymas“ pirmiausia siejamas su CK 6.228 straipsnyje įtvirtinta esmine sutarties šalių nelygybe, t. y. galimybe atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Teismų praktikoje pabrėžiama, jog šio straipsnio tikslas – ginti silpnesniąją sutarties šalį (dažniausiai vartotoją, nors tam tikrais atvejais ir verslo subjektą), kuri privalėjo sutikti su jai pasiūlytomis sutarties sąlygomis. Tačiau manytina, jog šio straipsnio nuostatos turėtų būti taikytinos tik vartojimo, o ne verslo sutartims, nes verslo santykių subjektai veikia savo rizika, jiems keliami griežtesni atidumo ir rūpestingumo reikalavimai.
5. CK nuostata dėl esminės šalių nelygybės praktiškai be jokių pakeitimų perimta iš UNIDROIT principų 3.2.7 straipsnio. Tačiau UNIDROIT principuose (kaip ir PECL principų 4:109 straipsnyje bei Bendrų pagrindų sistemos projekto II.-7:207 straipsnyje) norma, kalbanti apie esminę šalių nelygybę, yra viena iš sutarčių nuginkijimo pagrindų, suteikiančių galimybę vienašališkai pripažinti sutartį negaliojančia, tuo tarpu Lietuvoje CK 6.228 straipsnis įvardijamas kaip sutarties atsisakymo pagrindas. CK kūrėjai nesiryžo neperimti UNIDROIT principų 3.2.7 straipsnio visa apimtimi, dėl to Lietuvos civilinėje teisėje atsidaro specifinis teisinis instrumentas – sutarties atsisakymas (savotiškas *sui generis* sutarčių pabaigos pagrindas). Vis tik, siekiant išryškinti sutarties atsisakymo sampratą, atsižvelgiant į tarptautinę bei regioninę esminės nelygybės koncepciją, teisinis reglamentavimas keistinas, nes sutarties atsisakymas turėtų būti traktuojamas kaip vienas iš sutarties nuginkijimo pagrindų.
6. Sumaištį dėl sutarties atsisakymo sampratos Lietuvoje padidina tai, jog daugelyje CK straipsnių, skirtų atskiroms sutarčių rūšims, yra įtvirtinama šalies teisė „atsisakyti“ sutarties arba „atsisakyti vykdyti“ sutartį. Tačiau šie straipsniai nenukreipia į CK 6.228 straipsnyje įtvirtintą esminės šalių nelygybės taikymą, jie skirti apibūdinti kitokioms sutartinių santykių situacijoms. Vienur kalbama apie išimtinę vartotojų teisę atsisakyti vartojimo tikslais sudarytos sutarties (CK 6.357 str. 6 d., 6.367 str. ir kt.), kitur sutarties atsisakymas reiškia sutarties nutraukimą (CK 6.390 str. 2 d., 6.484 str. ir kt.) ar atsisakymą vykdyti sutartį (6.314 str. 6 d., 6.316 str. 2 d. ir kt.). Egzistuojantis teisinis reglamentavimas ganėtinai painus, todėl turėtų būti koreguotinas, kad būtų galima išgryninti sutarties atsisakymo sampratą.
7. Sutarties pripažinimas negaliojančia, sutarties nutraukimas ir sutarties atsisakymas – sutarčių pabaigos pagrindai, kurie turi ne tik tarpusavio skirtumų, bet ir tam tikrų panašumų. Sutartis gali būti pripažinta negaliojančia bei sutarties gali būti atsisakyta – tik įstatymo numatytais atvejais. Tuo tarpu sutartis gali būti nutraukta ne tik tada, kai tokią galimybę numato įstatymas, bet ir tada, kai tai numatyta šalių sudarytoje sutartyje. Niekiniai sandoriai gali būti

pripažįstami negaliojančiais be teismo (nors doktrinoje vyrauja nuomonė, kad ir niekiniams sandoriams dažnai būtinas teismo sprendimas), tačiau nuginkijamas sandoris pripažįstamas negaliojančiu tik teismo sprendimu. Sutartis gali būti nutraukta šalių susitarimu, vienašaliu pranešimu, taip pat kreipiantis į teismą. O sutarties atsisakymo teisė įgyvendinama vienašaliu šalies pranešimu kitai šaliai. Sutarties nutraukimas galioja tik į ateity (*ex nunc*). Tai yra esminis skirtumas nuo sutarties pripažinimo negaliojančia (bendrosios taisyklės) ir nuo sutarties atsisakymo, kur sutartiniai santykiai naikinami nuo sutarties sudarymo momento (*ab initio*). Visais trimis sutarčių pabaigos atvejais taikytina restitucija.

PASIŪLYMAI

1. Remiantis tarptautine bei regionine esminės nelygybės samprata, CK 6.228 straipsnyje įtvirtintas sutarties atsisakymas turi būti traktuojamas kaip vienas iš sutarties nuginkijimo pagrindų. Todėl rekomenduotume Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjui patobulinti esamą teisinį reglamentavimą, įnešant į jį teisinio aiškumo – CK 6.228 straipsnį įvardinti kaip specialų sutarčių nuginkijimo pagrindą, kuriuo remiantis galima vienašališkai panaikinti sutartinius santykius. Tokiu būdu būtų pašalintas sutarties atsisakymo teisinio reglamentavimo neaiškumas, atskleista esminės nelygybės prigimtis bei išsaugotas efektyvus būdas ginti savo teises. Šį straipsnį siūlome pakeisti ir išdėstyti taip:

6.228 straipsnis. Esminė šalių nelygybė

1. Šalis gali pripažinti negaliojančia sutartį ar atskirą jos sąlygą, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinų poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą.

2. Teisę pripažinti negaliojančia sutartį ar atskirą jos sąlygą šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais turinčios šalies prašymu teismas turi teisę išnagrinėti sutartį ar atskirą jos sąlygą ir jas atitinkamai pakeisti, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.

3. Teismas gali pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties pripažinimą negaliojančia, prašymu, jeigu ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar nepripažino negaliojančia.

2. Tačiau, atsižvelgiant į tai, jog CK 6.224 straipsnis nukreipia į bendruosius sandorių negaliojimo pagrindus, o juose nėra įtvirtinta išimčių iš CK 1.78 straipsnio 2 dalyje numatytos taisyklės, jog tokių sandorių pripažinimui negaliojančiais reikalingas teismo sprendimas, būtina koreguoti ir šį straipsnį, numatant jame išimtį, kad sutartį dėl esminės šalių nelygybės galima pripažinti negaliojančia be teismo sprendimo. Šio straipsnio 2 dalį siūlome pakeisti ir išdėstyti taip:

1.78 straipsnis. Niekiniai ir nuginkijami sandoriai

<...>

2. Sandoris, kurį pripažinti negaliojančiu būtinas teismo sprendimas, yra nuginkijamas sandoris. Tačiau šio kodekso 6.228 straipsnyje numatytu atveju sandoris gali būti pripažįstamas negaliojančiu vienašaliu pareiškimu.

<...>

3. CK galima rasti nemažai teisinio reglamentavimo neaiškumų, susijusių su netiksliu „atsisakyti sutarties“ termino vartojimu, todėl įstatyminis reglamentavimas turi būti reformuojamas.

Pavyzdžiui, CK 6.390, 6.484, 6.658 straipsniuose vartojama teisė „atsisakyti sutarties“ turėtų būti pakeista į teisę „nutraukti sutartį“, taip panaikinant daugiareikšmiškumą bei išryškinant sutarties atsisakymo sampratą Lietuvos nacionalinėje teisėje.

CK 6.390 straipsnio 2 dalį siūlome pakeisti ir išdėstyti taip:

6.390 straipsnis. Sutarties pakeitimas ir nutraukimas

<...>

2. Jeigu abonentas yra juridinis asmuo, tai energijos tiekimo įmonė turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį šio kodekso 6.217 straipsnyje numatytais pagrindais, jeigu sutartis nenumato ko kita.

<...>

CK 6.484 straipsnį siūlome pakeisti ir išdėstyti taip:

6.484 straipsnis. Daikto neperdavimo nuomininkui pasekmės

Jeigu nuomotojas neperduoda išnuomoto daikto, jo dokumentų ir priedų nuomininkui naudotis, tai šis turi teisę išreikalauti iš nuomotojo tą daiktą ir išieškoti dėl uždelsimo įvykdyti sutartį atsiradusius nuostolius arba nutraukti sutartį ir išieškoti dėl sutarties neįvykdymo atsiradusius nuostolius.

CK 6.658 straipsnio 2, 3 ir 4 dalį siūlome pakeisti ir išdėstyti taip:

6.658 straipsnis. Užsakovo teisės darbo atlikimo metu

<...>

2. Jeigu rangovas nepradeda laiku vykdyti sutarties arba atlieka darbą taip lėtai, kad jį baigti iki termino pabaigos pasidaro aiškiai negalima, užsakovas turi teisę nutraukti sutartį ir reikalauti atlyginti nuostolius.

3. Jeigu darbo atlikimo metu pasidaro aišku, kad jis nebus tinkamai atliktas, užsakovas turi teisę nustatyti rangovui protingą terminą trūkumams pašalinti, o jeigu rangovas per nustatytą terminą šio reikalavimo neįvykdo, – nutraukti sutartį ir reikalauti atlyginti nuostolius, arba pavesti trečiajam asmeniui darbą pataisyti rangovo sąskaita.

4. Jei yra svarbių priežasčių, užsakovas turi teisę bet kada, kol darbas nebaigtas, nutraukti sutartį kartu sumokėdamas rangovui atlyginimą už atliktą darbo dalį ir atlygindamas nuostolius, padarytus dėl sutarties nutraukimo, įskaitant ir nuostolius tai, ką rangovas sutaupo dėl sutarties nutraukimo.

<...>

2011 m. gruodžio 19 d.

Sandra Katutytė

El. paštas: sandra.katutyte@gmail.com

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai bei dokumentai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833.
3. Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 52-1672.
4. Lietuvos Respublikos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas. Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138 (negalioja).
5. 1985 m. gruodžio 20 d. Tarybos direktyva 85/577/EEB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su sutartimis, sudarytomis ne prekybai skirtose patalpose, OL L 372, 1985 12 31.
6. 1994 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/47/EB dėl pirkėjų apsaugos, susijusios su teisės tam tikru laiku naudotis nekilnojamaisiais daiktais pirkimo sutarčių tam tikrais aspektais, OL L 280, 29/10/1994.
7. 1997 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis, OL L 144, 1997 6 4.
8. 2000 m. birželio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/35/EB dėl kovos su pavėluotu mokėjimu komerciniuose sandoriuose, OL L 200, 2000 8 8.
9. 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis ir iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 90/619/EEB ir Direktyvas 97/7/EB ir 98/27/EB, OL L 271, 2002 10 9.
10. 2002 m. lapkričio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/83/EB dėl gyvybės draudimo, OL L 345, 2002 12 19.
11. 2008 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/48/EB dėl vartojimo kredito sutarčių ir panaikinanti Tarybos direktyvą 87/102/EEB, OL L 133, 2008 5 22.
12. 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB, OL L 304/64, 2011 11 22.
13. Acquis Principles. Prieiga per internetą: <http://www.acquis-group.jura.uni-saarbrueck.de/ag/dms/ag/dms.php?UID=nfht1jeaqhltfrvpgfa16jre02&p=home&s=Draft%20of%20the%20Acquis-Principles>.
14. The Principles of European Contract Law (prepared by the Commission on European Contract Law), 1999. Prieiga per internetą:

http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm.

15. Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2010. Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/blackletter2010-english.pdf>.
16. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG). Prieiga per internetą: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/treaty.html>.
17. Kvebeko provincijos (Kanada) civilinis kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.canlii.org/en/qc/laws/stat/sq-1991-c-64/latest/sq-1991-c-64.html>.
18. Europos Komisijos sutarčių teisės komunikatas, skirtas Europos Parlamentui ir Tarybai, 2001 m. liepos 11 d., KOM (2001) 398 galutinis (OJ 2001/C 255/01).
19. Europos Komisijos komunikatas dėl darnesnės Europos sutarčių teisės, skirtas Europos Parlamentui ir Tarybai: Veiksmų Planas, 2003 m. vasario 12 d., KOM (2003) 68 galutinis (OJ 2003/C 63/01).
20. Europos Komisijos komunikatas, skirtas Europos Parlamentui ir Tarybai: Europos sutarčių teisės ir *acquis* peržiūra: tolesni veiksmai, 2004 m. spalio 11 d., KOM (2004) 651 galutinis (OJ 2004).
21. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl vartotojų teisių, KOM (2008) 614 galutinis. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/consumers/rights/docs/COMM_PDF_COM_2008_0614_F_LT_PROPOSITION_DE_DIRECTIVE.pdf.
22. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo–pardavimo sutarčių teisės, KOM (2011), 635 galutinis. Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/dok/du/10%2027%20pasiulymas%20DOC.PDF>.
23. Europos Komisijos Žalioji knyga dėl vartotojų *acquis* persvarstymo, KOM (2006) 744 galutinis. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/green-paper_cons_acquis_lt.pdf.
24. Europos Komisijos Žalioji knyga dėl politinių galimybių sukurti Europos sutarčių teisę vartotojams ir įmonėms, 2010 m. liepos 1 d., KOM (2010) 348 galutinis. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0348:FIN:lt:PDF>.
25. Nacionalinės teisės aktų derinimo su Europos Sąjungos teise metodiniai nurodymai. Prieiga per internetą: http://www.ebiblioteka.lt/resursai/DB/LB/LB_integracija_ES/LB_integracija_ES_2000_02_3.pdf.

Specialioji literatūra:

26. Ambrasienė, D., *et al.* Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006;
27. Balčikonis, R. Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2004.
28. Baranauskas, E., *et al.* Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
29. Baranauskas, E.; Zapolskis, P. Europos sutarčių teisės derinimas: Europos Komisijos iniciatyvos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007.
30. Baranauskas, E.; Zapolskis, P. The Effect of Change in Circumstances on the Performance of Contract. Jurisprudencija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, Nr. 4 (118).
31. Bonell, M. J. The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and the Principles of European Contract Law: Similar Rules for the Same Purposes? Prieiga per internetą: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/bonell96.html>.
32. Bublienė, D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesažiningas vartojimo sutarčių sąlygas. Jurisprudencija. Nr. 9 (99), 2007.
33. Dambrauskaitė, A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009.
34. Diathesopoulos, M. D. Relational contract theory and management contracts: A paradigm for the application of the Theory of the Norms, 2010. Prieiga per internetą: http://mpa.ub.uni-muenchen.de/24028/1/MPRA_paper_24028.pdf.
35. Drazdauskas, S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2008.
36. Eidenmuller, H. Why Withdrawal Rights? European Review of Contract Law, Vol. 7, No. 1, 2011. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1660535.
37. Gumbis, J. Common Frame of Reference as a Unique Opportunity to Harmonize the European Union Contract Law. Socialiniai mokslai Nr. 3 (61), 2008.
38. Yildirim, A. C. Subjective Reasons of Gross Disparity and the Presumption of Professional Competence: A Contradiction in the Lex Mercatoria? Murdoch University eLaw Journal, 2008. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1953173.
39. Keller, B. Favor Contractus: Reading the CISG in Favor of the Contract / Camilla B. Andersen, Ulrich G. Schroeter (eds.), Sharing International Commercial Law across National Borders: Festschrift for Albert H. Kritzer on the Occasion of his Eightieth

- Birthday, Wildy, Simmonds & Hill Publishing, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/keller1.pdf>.
40. Klimas, E.; Jurgaitis, V. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje. Socialinių mokslų studijos, 2011, Nr. 3 (1).
41. Kull, I. About Grounds for Exemption from Performance under the Draft Estonian Law of Obligations Act. *Juridica International*, No. 1, 2001. Prieiga per internetą: <http://www.juridicainternational.eu/about-grounds-for-exemption-from-performance-under-the-draft-estonian-law-of-obligations-act>.
42. Linzer, P. Validity Under Chapter 3 of the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Prieiga per internetą: http://www.jus.uio.no/pace/validity_under_chapter_3_of_upicc.peter_linzer/_2.html.
43. Liu, Ch. Changed Contract Circumstances [2nd edition: Case annotated update (April 2005)]. Prieiga per internetą: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/liu5.html>.
44. Loos, M. Rights of Withdrawal. Centre for the Study of European Contract Law Working Paper Series, No. 4, 2009. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1350224.
45. Markauskas, L. Reklamos teisinis reglamentavimas: teorija ir praktika. Vilnius: Mokesčių srautas, 2008.
46. Mikelėnas, V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
47. Mikelėnas, V. Naujasis Lietuvos civilinis kodeksas šiuolaikinės globalizacijos kontekste. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007.
48. Mikelėnas, V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.
49. Mizaras, V. (moksl. red.). Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009.
50. Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / Lando, O., Beale, H. (eds.). Kluwer Law International, 2000.
51. Principles, definitions and model rules of European private law: draft common frame of reference (DCFR). Full edition. Prepared by Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Bar, Ch., Clive, E. (eds.). T. 1. Munchen: Sellier European Law Publishers, 2009.
52. Principles, Definitions and the Model rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Interim Outline Edition / Bar, Ch., *et al.* (eds.), 2008. Prieiga per internetą: <http://webh01.ua.ac.be/storme/DCFRInterim.pdf>.

53. Rimke, J. Force majeure and hardship: Application in international trade practice with specific regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Prieiga per internetą: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html>.
54. Smits J. (ed.). Diversity of Contract Law and the European Internal Market. The need for a European contract law: empirical and legal perspectives. Groningen: Europa Law Publishing, 2005. Prieiga per internetą: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=831944.
55. Terryn, E. Right of withdrawal, Draft Common Frame of Reference and ACQP / R. Schulze (ed.), Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law. Munchen, Sellier, 2008.
56. Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2010, Official Comments. Prieiga per internetą: <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13637>.
57. Vitkevičius, P., *et al.* Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas, Vija, 1997.
58. Zimmermann, R. Roman Law and the Harmonisation of Private Law in Europe. In Towards a European Civil Code. Third Fully Revised and Expanded Edition. The Hague: Kluwer Law International, 2004.
59. Zweigert, K.; Kötz, H. Lyginamosios teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2001.

Teismų praktika:

60. 1998 m. liepos 16 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Gut Springenheide GmbH v. Rudolf Tusky*, Nr. C-210/96.
61. 1999 m. balandžio 22 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Travel Vac SL v. Manuel José Antelm Sanchis*, Nr. C-423/97.
62. 2001 m. gruodžio 13 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Heininger v Bayerische Hypo- und Vereinsbank*, Nr. C-481/00.
63. 2005 m. spalio 25 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Elisabeth Schulte and Wolfgang Schulte v. Deutsche Bausparkasse Badenia AG*, Nr. C-350/03.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. patvirtinta Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga, Teismų praktika Nr. 30.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje *F. Š. v. R. R.*, bylos Nr. 3K-3-16/2001.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *I.A.Valionienė v. Specialios paskirties UAB „Karoliniškių būstas“*, bylos Nr. 3K-3-475/2001.

67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *257-oji DSNB v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus vandenys“*, bylos Nr. 3K-3-579/2003.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje *B. R. v. UAB „Sauluva“*, bylos Nr. 3K-3-296/2006.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Švaresta“ v. Vilkaviškio rajono savivaldybė*, bylos Nr. 3K-3-413/2006.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Schmitz Cargobull Baltic“ v. UAB „Vilniaus universaliųjų metalo konstrukcijų gamykla“*, bylos Nr. 3K-3-503/2007.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kaduva“ v. UAB „Okadeta“*, bylos Nr. 3K-3-401/2008.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. UAB „Ribenos prekyba“*, bylos Nr. 3K-3-536/2008.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *AB „VST“ v. UAB „Olympic Casino Group Baltija“*, bylos Nr. 3K-3-572/2008.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras, ginantis viešąjį interesą v. Švenčionių rajono savivaldybės administracija, politinė partija „Naujoji sąjunga“*, bylos Nr. 3K-3-532/2009.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *E. Ž. v. R. J.*, bylos Nr. 3K-3-106/2010.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Šiaulių tauro energetika“ v. K. J. architektūros ir dizaino studija*, bylos Nr. 3K-3-123/2010.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Utvilsta“ v. IĮ „Utenos stogai“*, bylos Nr. 3K-3-140/2010.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. B. (J. B. B.) v. UAB „NEO GROUP“*, bylos Nr. 3K-3-157/2010.

79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Miaras“ v. A. D. IĮ „Aldaujana“, bylos Nr. 3K-7-409/2010.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje V. K. v. VI „Kauno paslaugų verslo darbuotojų profesinio rengimo centras“, bylos Nr. 3K-3-73/2011.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Kleta“, bylos Nr. 3K-3-265/2011.

Kiti šaltiniai:

82. Armalytė, O., Pažūsis, L. Anglų-lietuvių kalbų teisės žodynas. Vilnius: Alma Littera, 1998.
83. ES žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.euro.lt/lt/es-zodynas/?print=1>.
84. UNIDROIT: apžvalga. Prieiga per internetą:
<http://www.unidroit.org/dynasite.cfm?dsmid=103284>.

SANTRAUKA

Sutarties atsisakymas kaip vienas iš sutarčių pabaigos pagrindų

Raktiniai žodžiai: sutarties atsisakymas, *pacta sunt servanda*, vartotojų teisių apsauga, silpnesnė sutarties šalis, esminė šalių nelygybė.

Šio magistro baigiamojo darbo pagrindinis tikslas – atskleisti ir išanalizuoti sutarties atsisakymo sampratą Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje. Darbe kalbama apie *pacta sunt servanda* principo reikšmę, sutarties atsisakymo teisės sampratą ir įgyvendinimą Europos Sąjungos teisėje, Lietuvos nacionalinėje teisėje esančio sutarties atsisakymo kaip sutarties pabaigos pagrindo egzistavimą, tarptautinių ir regioninių dokumentų įtaka jo aiškinimui, sutarties atsisakymo ir kitų sutarties pabaigos pagrindų santykį.

Analizuojant šiuos klausimus magistro baigiamajame darbe pasitelkiami mokslinės literatūros analizės, lingvistinis, lyginamasis, sisteminės analizės, duomenų analizės bei apibendrinimo metodai, padedantys atskleisti sutarties atsisakymo, kaip vieno iš sutarčių pabaigos pagrindų, sampratą Lietuvos ir Europos Sąjungos teisėje.

Darbas susideda iš trijų dalių.

Pirmojoje darbo dalyje pateikiama *pacta sunt servanda* principo samprata šiuolaikinėje sutarčių teisėje ir jo ryšį su sutarties atsisakymu. Pabrėžiama, jog *pacta sunt servanda* laikomas kertiniu sutarčių teisės principu, įpareigojančiu šalis tinkamai ir sąžiningai vykdyti sutartinius įpareigojimus, kuriuos jie prisiėmė laisva valia. Tačiau taip pat nurodoma, kad nepaisant jo reikšmingumo pastaruoju metu jis lėtai ardomas įvairių apribojimų, o sutarties atsisakymas pagrįstai laikomas viena iš jų.

Antrojoje darbo dalyje aptariama sutarties atsisakymo teisės samprata ir įgyvendinimas Europos Sąjungos teisėje. Nurodoma, kad sutarties atsisakymas suvokiamas kaip išimtinė silpnesnės sutarties šalies apsaugos priemonė, viena svarbiausių vartotojų teisių Europoje.

Trečioji darbo dalis skirta sutarties atsisakymo sampratai Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje. Pateikiama esminės šalių nelygybės samprata Lietuvoje, nurodant, kad ji skirta užtikrinti sutarties šalių interesų pusiausvyrą, teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principų laikymąsi. Pabrėžiama, jog teisės derinimo įtaka CK sutarčių galiojimo nuostatomis žymi. Galiausiai pateikiamas sutarties atsisakymo ir kitų sutarties pabaigos pagrindų (sutarties nutraukimo ir negaliojimo) santykis taikymo pagrindų, tvarkos ir pasekmių atžvilgiu.

SUMMARY

The Renunciation of a Contract as One of the Grounds for the End of Contractual Relations

Key words: renunciation of a contract, *pacta sunt servanda*, protection of consumers rights, weaker contractual party, gross disparity.

The main aim of this master thesis is to reveal and analyze the conception of the renunciation of a contract in the law of European Union and national law of Lithuania. This master thesis speaks about an importance of *pacta sunt servanda*, a conception and implementation of the renunciation of a contract in the law of European Union, an existence of the renunciation of a contract as the ground for the end of contract in the national law of Lithuania, an influence of international and regional documents on the interpretation of the renunciation of a contract, a relation between the renunciation of a contract and other grounds for the end of contractual relations.

The master thesis is based on a scientific literature analysis, linguistic, comparative, systematic analysis, also analysis of information and generalization methods, helping to reveal the conception of the renunciation of a contract in the law of Lithuania and European Union.

The master thesis consists of three parts.

In the first chapter an author provides the conception of *pacta sunt servanda* principle in modern law of contracts and its relation with the renunciation of a contract. The principle of *pacta sunt servanda* is a cornerstone of the contract law and a way for an obliged party of the contract to properly and honestly carrying out contractual obligations that were taken of own free will. However, despite the fact that this principle is significant, there are a lot of exceptions from it, and the renunciation of a contract is one of them.

The second chapter is devoted to the conception and implementation of the renunciation of a contract in the law of European Union. It is said that the withdrawal is recognized as an exclusive protective implement of the weaker contractual party (consumer) in Europe.

The third chapter of master thesis deals with the conception of the renunciation of a contract in the national law of Lithuania. It is provided the conception of the gross disparity in Lithuania, stating that it is devoted to ensure an interest balance of contractual parties, principles of justice, fairness and reasonableness. Moreover, it is point out that the Civil Code of Lithuania is under the influence of the harmonisation of law. Finally, an author describes the relation between the renunciation of a contract and other grounds for the end of contractual relations (termination and nullity).